

อธิบายวิชาพุทธประวัติ สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษา ชั้นตรี

ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์

กองพุทธศาสนศึกษา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๔๖

ห้ามจำหน่าย

(ปรอง)

อธิบายวิชาพุทธประวัติ สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี

รวบรวมปรับปรุง โดย
ดำรงค์ สอนอน น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ.
นักวิชาการศาสนา ๕

ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๖

อธิบายวิชาพุทธประวัติ สำหรับนักเรียนและธรรมศึกษาชั้นตรี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๔๖

จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม

ISBN 974 - 310 - 119 - 5

รวบรวมปรับปรุง โดย

ดำรงค สอนอน น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ. นักวิชาการศาสนา ๕

ตรวจต้นฉบับ โดย

อรอนันดา วุฒิจันทร์ หัวหน้าฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์

บรรณาการ โดย

แก้ว ชิตตะขบ นักวิชาการศาสนา ๕

ควบคุมและอำนวยการผลิต โดย

มนัส ภาคภูมิ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา

จัดพิมพ์เผยแพร่ โดย

ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

โทร. ๐ ๒๖๒๘ ๕๒๓๖ โทรสาร ๐ ๒๒๘๒ ๒๔๔๕

พุทธศักราช ๒๕๔๖ จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา

๓๑๔-๓๑๖ ปากซอยบ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง

เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐

โทร. ๐ ๒๒๒๓ ๓๓๕๑, ๐ ๒๒๒๓ ๕๕๔๘ โทรสาร ๐ ๒๒๒๑ ๐๑๓๕

นางจุฬารัตน์ บุญยากร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

พระปริยัติธรรม คือพระพุทธรูปหรือคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันพุทธศาสนิกชนจะต้องศึกษาเล่าเรียน เพราะเป็นหนึ่งในพระสัทธรรมสาม คือ ปรีชา ปัญญา ปฏิภาณ ซึ่งถือเป็นหลักหรือแก่นของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ไทยตั้งแต่ครั้งบรรพกาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมในอันที่จะช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงด้วยดี จึงได้กำหนดให้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบขึ้นโดยแบ่งเป็น ๒ แผนก คือ แผนกธรรม และแผนกบาลี กล่าวโดยเฉพาะแผนกธรรม เป็นการศึกษาพระพุทธรูปศาสนาระดับพื้นฐาน แบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และ นักธรรมชั้นเอก ทั้ง ๓ ชั้นนี้เป็นการศึกษาสำหรับฝ่ายพระภิกษุสามเณรโดยเฉพาะ เรียกว่า “นักธรรม” ต่อมา ได้มีการส่งเสริมให้ฝ่ายฆราวาสที่สนใจมีโอกาสศึกษาและสอบความรู้ ในระดับชั้นดังกล่าวได้ด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” ซึ่งแบ่งชั้นเรียนเป็น ๓ ชั้นเช่นกัน คือ ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ในแต่ละชั้นของนักธรรมได้แบ่งเนื้อหาวิชาเป็น ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก่กระทุ้งธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติ (รวมประวัติพระสาวก และศาสนพิธี) และวิชาวินัย ส่วนชั้นธรรมศึกษานั้น มีความแตกต่างเล็กน้อย คือ ๓ วิชาแรกมีเนื้อหาวิชาเดียวกันกับของชั้นนักธรรม แต่วิชาวินัย ธรรมศึกษาตรี ให้เปลี่ยนเป็นศึกษาวิชาเบญจศีล - เบญจธรรม อุโบสถศีล ส่วนชั้นธรรมศึกษาโทและเอกไม่กำหนดให้มีวิชาวินัย

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้ดำเนินการมาเป็นเวลานาน นับได้ว่าเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนคือพระภิกษุสามเณรมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างถ่องแท้แล้วนำมาไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเป็นสัมมาปฏิบัติจนประจักษ์แก่ตน แล้วสามารถทำหน้าที่พุทธสาวกประกาศเผยแผ่แก่ประชาชนพุทธบริษัทให้ปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิตได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ เป็นการศึกษาที่ช่วยพัฒนาส่งเสริมกิจการของคณะสงฆ์ในทุกด้าน และยังเป็นการศึกษาที่ช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองตลอดถึงเป็นปัจจัยส่งเสริมการเผยแผ่ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาที่ช่วยสนับสนุนการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนคนไทย ตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และกล่าวได้ว่าเป็นรากฐานแห่งการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบันอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ คณะสงฆ์และรัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาส่วนนี้โดยตลอดมา

ในสภาพปัจจุบัน แม้การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จะแพร่หลายไปในสำนักเรียนสำนักพุทธศาสนศึกษา ตลอดจนสถานศึกษาทั่วประเทศ แต่ก็ดำเนินไปได้อย่างไม่ราบรื่นนัก เพราะเหตุผลหลายประการ ที่สำคัญประการหนึ่ง ก็คือข้อจำกัดด้านการผลิตสื่อและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน กล่าวคือ หนังสืออธิบายประกอบหลักสูตรที่เป็นที่ยอมรับในด้านมาตรฐาน

วิชาการซึ่งจัดทำโดยหน่วยงานของรัฐที่รับสนองงานพระพุทธศาสนาโดยตรง มีไม่เพียงพอกแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้สนใจใคร่ศึกษา หรือที่มีอยู่ก็เป็นปัญหาด้านภาษาและสำนวนที่ทำให้ผู้อ่านที่คุ้นกับสำนวนภาษาปัจจุบันเข้าใจยาก ตลอดถึงครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาวิชาอย่างแตกฉานก็มีอยู่อย่างจำกัด

ด้วยเหตุนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจโดยตรงเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์โดยการทำนุบำรุงส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ได้ถือเป็นภาระเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการเพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมการศึกษาส่วนนี้ให้ดำเนินไปด้วยดี จึงมอบให้ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา จัดทำโครงการผลิตสื่อการเรียนการสอนประกอบการศึกษาพระปริยัติธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยให้แยกเป็นรายวิชาเพื่ออธิบายเนื้อหาของวิชานั้น ๆ ให้ชัดเจน พร้อมทั้งนำปัญหาและเฉลยที่สอบในสนามหลวง มาพิมพ์ผนวก สำหรับ หนังสืออธิบายวิชาพุทธประวัติ สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี เล่มนี้ได้มอบให้ นายดำรงค์ สอนอัน น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ นักวิชาการศาสนา ๕ เป็นผู้รวบรวมปรับปรุงต้นฉบับ และมอบให้ นางสาวอรรจนีลดา วุฒิจันทร์ หัวหน้าฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ เป็นผู้ตรวจต้นฉบับ พร้อมทั้งมอบให้ นายมนัส ภาควงศ์ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา เป็นผู้ควบคุมคุณภาพการผลิตในครั้งนี้

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือนี้จักอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของครูอาจารย์ และนักเรียนนักศึกษาธรรมชั้นตรี ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป และเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การศึกษาส่วนนี้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ขอขอบคุณผู้รวบรวมปรับปรุงต้นฉบับ ตลอดจนผู้ตรวจต้นฉบับ และผู้ควบคุมคุณภาพการผลิตไว้ ณ โอกาสนี้

(นายสุทธีวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธี)
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

คำชี้แจง

หนังสืออธิบายวิชาธรรม สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี นี้ เป็นหนังสืออธิบายธรรมในธรรมวิภาค (ปริเฉทที่ ๑) และคิหิปฏิบัติ ที่ปรากฏในหนังสือนวโกวาท พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งคณะสงฆ์กำหนดเป็นหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำหรับชั้นนักธรรมและธรรมศึกษาตรี เนื้อหาของคำอธิบายบางส่วนได้ค้นคว้าเรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยหนังสือธรรมวิภาคบรรยาย สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับกรมการศาสนา ที่จัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นเค้าโครงในการอธิบายขยายความแห่งธรรมนั้น ๆ ในส่วนของการให้คำจำกัดความ คำแปล การให้ความหมาย และข้อขยายของธรรมแต่ละข้อ เช่น สติ แปลว่าอะไร หมายถึงอะไร ได้ค้นคว้าเรียบเรียงโดยยึดถือคำแปลและการให้ความหมายจากหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม และฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นหลัก นอกจากนี้ ได้ค้นคว้ารวบรวมนำข้อความจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถามาเพิ่มเติมเป็นการเสริมหรือรับรองคำอธิบายในข้อธรรมบางข้อบางหมวดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในการค้นคว้ารวบรวมปรับปรุงเรียบเรียงหนังสือนี้ ส่วนหนึ่งมุ่งเป็นคู่มือประกอบการเรียนการสอนวิชาธรรมในระดับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี ของพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษานักธรรมและนักเรียนนักศึกษา ตลอดจนประชาชนผู้สนใจเรียนธรรมศึกษา เพื่ออ่านทำความเข้าใจให้เกิดความรู้ในการที่จะเข้าสอบธรรมสนามหลวง (คือ การสอบความรู้พระปริยัติธรรมประจำปี ซึ่งใช้ข้อสอบกลางจากสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง) อีกส่วนหนึ่งมุ่งเป็นแหล่งค้นคว้าที่เป็นระบบและอ้างอิงได้สำหรับประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในการรวบรวมเรียบเรียงคำอธิบายธรรมบางข้อบางหมวดจึงมีทั้งโดยย่อและพิสดาร

อนึ่ง ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๖ นี้เป็นต้นไป สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้ปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาโดยปรับลดหัวข้อธรรม (วิชาธรรม) ลงบางส่วนทั้ง ๓ ชั้น โดยเพิ่มวิชาวินัยคือ อุโบสถศีลสำหรับธรรมศึกษาชั้นโท และเพิ่มวิชาอาคาริยวินัยสำหรับธรรมศึกษาชั้นเอก ทั้งนี้เพื่อให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น แล้วนำเสนอมหาเถรสมาคม ซึ่งที่ประชุมมหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๖ ในที่นี้ได้นำ ขอบข่ายเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง เฉพาะวิชาธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี มาพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ด้วย เพื่อให้ให้นักศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรีที่มุ่งจะเข้าสอบธรรมสนามหลวงได้พิจารณาเลือกอ่านเจาะจงหมวดธรรมที่กำหนดให้เรียน ส่วนพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษานักธรรมชั้นตรีซึ่งยังใช้คงหลักสูตรเดิมคือธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติในนวโกวาททั้งหมด จึงควรศึกษาทุกหมวดธรรมในหนังสือนี้

แก้ว จิตตะขบ
ผู้รวบรวมเรียบเรียง
กรกฎาคม ๒๕๔๖

มติมหาเถรสมาคม
ครั้งที่ ๑๖/๒๕๕๖
สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มติที่ ๒๘๗/๒๕๕๖

เรื่อง การปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษา

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๕๖ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๖ เลขาธิการมหาเถรสมาคมเสนอว่า พระพรหมมุนี แม่กองธรรมสนามหลวง ได้มีมติที่ กธ. ๔๔/๒๕๕๖ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๖ แจ้งว่า สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้จัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการคณะผู้บริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ระดับเลขาธิการเจ้าคณะภาค เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการเจ้าสำนักเรียนส่วนกลาง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ประชุมได้ปรารภเรื่องหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีเนื้อหามากเกินความจำเป็นสำหรับผู้เรียนธรรมศึกษา ซึ่งเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ และบางส่วนอยู่ในระดับประถมศึกษา ทำให้เวลาในการศึกษาไม่เพียงพอไม่สามารถเรียนให้จบตามหลักสูตรได้ และเห็นสมควรให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้มีเนื้อหาที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นคณะกรรมการดำเนินงานจัดทำร่างหลักสูตรธรรมศึกษา ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น ซึ่งคณะกรรมการได้จัดทำหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้วและนำเสนอคณะผู้บริหารสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้ว

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเห็นควรนำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อโปรดพิจารณา

ที่ประชุมพิจารณาแล้วลงมติเห็นชอบตามที่เสนอ และให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแจ้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เพื่อทราบ และแจ้งเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัดเพื่อแจ้งวัดทุกวัดในเขตปกครองได้รับทราบ

(นายสุทธีวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ขอบข่ายเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๖

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

วิชาธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี

หมวดธรรมที่กำหนดให้เรียน	หมวดธรรมที่ยกเว้น
<p>ทุกะ หมวด ๒</p> <p>ธรรมมีอุปการะมาก ๒</p> <p>ธรรมเป็นโลกบาล ๒</p> <p>ธรรมอันทำให้งาม ๒</p> <p>บุคคลหาได้ยาก ๒</p> <p>ติกะ หมวด ๓</p> <p>รตนะ ๓</p> <p>คุณของรตนะ ๓</p> <p>โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓</p> <p>ทุจจริต ๓</p> <p>สุจจริต ๓</p> <p>อกุศลมูล ๓</p> <p>กุศลมูล ๓</p> <p>สัปปุริสบัญญัติ ๓</p> <p>บุญกิริยาวัตถุ ๓</p>	<p>ทุกะ หมวด ๒</p> <p>(ไม่มีหมวดธรรมที่ยกเว้น)</p> <p>ติกะ หมวด ๓</p> <p>อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓</p> <p>อปัณณกปฏิบัติ ๓</p> <p>สามัญญลักษณะ ๓</p>

หมวดธรรมที่กำหนดให้เรียน	หมวดธรรมที่ยกเว้น
<p>จตุกกะ หมวด ๔</p> <p>วุฑฒิ ๔</p> <p>จักร ๔</p> <p>อคติ ๔</p> <p>ปธาน ๔</p> <p>อธิษฐานธรรม ๔</p> <p>ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน</p> <p>พรหมวิหาร ๔</p> <p>อริยสัจ ๔</p> <p>ปัญจกะ หมวด ๕</p> <p>อนันตริยกรรม ๕</p> <p>อภินิหารเวทมนต์ ๕</p> <p>ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕</p> <p>พละ ๕</p> <p>ชั้นธ ๕</p> <p>ฉักกะ หมวด ๖</p> <p>คารวะ ๖</p> <p>สาราณียธรรม ๖</p>	<p>จตุกกะ หมวด ๔</p> <p>อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่</p> <p>ปาริสุทธิศีล ๔</p> <p>อารักขกัมมัฏฐาน ๔</p> <p>สติปัฏฐาน ๔</p> <p>ธาตุกัมมัฏฐาน ๔</p> <p>ปัญจกะ หมวด ๕</p> <p>เวสัชชกรณธรรม ๕</p> <p>องค์แห่งภิกษุใหม่ ๕</p> <p>นิรณ ๕</p> <p>ฉักกะ หมวด ๖</p> <p>อายตนะภายใน ๖</p> <p>อายตนะภายนอก ๖</p> <p>วิญญูญาณ ๖</p> <p>สัมผัส ๖</p> <p>เวทนา ๖</p> <p>ธาตุ ๖</p>

หมวดธรรมที่กำหนดให้เรียน	หมวดธรรมที่ยกเว้น
<p>สัตตกะ หมวด ๗</p> <p>อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗</p> <p>อัฐธังคะ หมวด ๘</p> <p>โลกธรรม ๘</p> <p>ทศกะ หมวด ๑๐</p> <p>บุญกิริยาวัตถุ ๑๐</p>	<p>สัตตกะ หมวด ๗</p> <p>อปรีหานิยธรรม ๗ สัปปุริสธรรมอีก ๗ โพชฌงค์ ๗</p> <p>อัฐธังคะ หมวด ๘</p> <p>ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ มรรคมีองค์ ๘</p> <p>นวกะ หมวด ๙</p> <p>มละ ๙</p> <p>ทศกะ หมวด ๑๐</p> <p>อกุศลกรรมบถ ๑๐ กุศลกรรมบถ ๑๐ ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ นาถกรรมธรรม ๑๐ กถาวัตถุ ๑๐ อนุสสติ ๑๐</p> <p>ปกิณณกะ หมวดเบ็ดเตล็ด</p> <p>อุปกิเลส ๑๖ โพธิปักขิยธรรม ๓๗</p>

หมวดธรรมที่กำหนดให้เรียน	หมวดธรรมที่ยกเว้น
<p>คหิปฏิบัติ</p> <p>จตุกกะ</p> <p>ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ มิตตปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔</p> <p>สังคหัตถุ ๔ ธรรมของพรവാส ๔</p> <p>ปัญจกะ</p> <p>มิจฉาวณิชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕</p> <p>ฉักกะ</p> <p>ทิศ ๖ อบายมุข ๖</p>	<p>คหิปฏิบัติ</p> <p>จตุกกะ</p> <p>กรรมกิเลส ๔ อบายมุข ๔ สุขของศฤหัสถ์ ๔ ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้ สมหมายด้วยยาก ๔ ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย ๔ ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔</p> <p>ปัญจกะ</p> <p>ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ ศีล ๕</p> <p>ฉักกะ</p> <p>(ไม่มีหมวดธรรมที่ยกเว้น)</p>

สารบัญ

หน้า

คำนำ	[๑]
สารบัญ	[๓]

ปฐมกาล บทที่ ๑ ชมพูทวีปและประชาชน

อาณาจักรต่างๆ	๒
วรรณะ ๔	๓
ความคิดเห็น	๔
ลัทธิพื้นเมือง	๕
สรุปชื่อแคว้นและชื่อเมืองหลวงในครั้งพุทธกาล ๒๑ แคว้น	๕
	๖

บทที่ ๒ ลักษณะบทและศากยวงศ์

วิธีการปกครอง	๘
ศากยวงศ์	๘

บทที่ ๓ พระศาสดาประสูติ

เหตุที่ประสูติที่ลุมพินีวัน	๑๑
อภินิหารของพระมหาบุรุษ	๑๒
อสิตดาบสเข้าเฝ้า	๑๓
ขนานพระนาม	๑๓
พระมารดาทิวังคต	๑๔
ได้ปฐมฌานในวันแรกนาขวัญ	๑๔

[๔]

ศึกษาศิลปวิทยา	๑๕
อภิเษกสมรส	๑๕
พระประยูรญาติ	๑๖

บทที่ ๔
เสด็จออกบรรพชา

ปัญจวัคดีย้ออกบวช	๑๘
-------------------	----

บทที่ ๕
ตรัสรู้

ทรงศึกษาลัทธิของสองดาบส	๑๙
ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา	๒๐
อุปมา ๓ ขอ	๒๐
ปัญจวัคดีย์หลีกหนี	๒๑
ตรัสรู้	๒๒
เหตุการณ์จนจะตรัสรู้	๒๒
ทรงชนะพญามาร	๒๔

ปฐมโพธิกาล
บทที่ ๖

ปฐมเทศนาและปฐมสาวก

บุคคลที่เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า	๒๘
โปรดปัญจวัคดีย์	๒๘
ทรงแสดงปฐมเทศนา	๒๙
ปฐมสาวก	๓๐
ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร	๓๑

บทที่ ๗
ส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา

ยสกุลบุตรออกบวช	๓๒
-----------------	----

บิดามารดาออกติดตาม	๓๒
ยสกุลบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์	๓๓
อุบาสิกาผู้แรก	๓๓
สหายพระยสะ	๓๓
ประทานอุปสมบทไตรสรณคมน์	๓๔
โปรดภททวัคคีย์	๓๔
โปรดชฎิลสามพี่น้อง	๓๕

บทที่ ๘

เสด็จกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร	๓๖
ความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสาร ๕ ประการ	๓๗
พระอัครสาวกออกบวช	๓๘

มัชฌิมโพนิกาล

บทที่ ๙

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในมคธชนบท

ประทานอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ	๔๑
มหาจาตุรงคสันนิบาต	๔๒
ทรงอนุญาติเสนาสนะ	๔๓
ทรงแสดงวิธีทำปุพพเปตพลี	๔๓
ทรงมอบให้สงฆ์ เป็นใหญ่	๔๔
เรื่องทศ ๖	๔๕
มูลเหตุทำเทวตาทลี	๔๗

บทที่ ๑๐

เสด็จสักกชนบท

เสด็จนครกบิลพัสดุ์	๔๘
ทรงแสดงปาฏิหาริย์	๔๙
โปรดพระพุทธบิดา	๕๐

[๖]

โปรดพระนางพิมพา	๕๐
ราहुลกุมารบรรพชา	๕๑

บทที่ ๑๑

เสด็จโกศลชนบท

อนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างเซตวันมหาวิหาร	๕๒
-------------------------------------	----

ปัจฉิมโพธิกาล

บทที่ ๑๒

ทรงปลงอายุสังขาร

เหตุแผ่นดินไหว ๘ ประการ	๕๔
สถานที่ทรงกระทำนิมิตโอสถ ๑๖ ตำบล	๕๔
ทรงพระประสูติ	๕๖
ตรัสถึงทานนายจุนทะ	๕๖
เสด็จกรุงกุสินารา	๕๗
ทรงปรารภสักการบูชา	๕๗
ทรงแสดงความเป็นไปแห่งเทวดา	๕๗
สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล	๕๘
อาการที่ภิกษุจะพึงปฏิบัติในสตรีภาพ	๕๘
วิธีปฏิบัติในพระพุทธรูป	๕๙
อุปารหุบุคคล ๔	๕๙
ประทานโอวาทแก่พระอานนท์	๕๙
ตรัสสรรเสริญพระอานนท์	๕๙
ตรัสเรื่องเมืองกุสินารา	๖๐
ตรัสให้แจ้งข่าวการปรินิพพานแก่ภัคคะกษัตริย์	๖๐
โปรดสุภทัตตปริพาชก	๖๐
ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์	๖๑
ปัจฉิมโอวาท	๖๑
ปรินิพพาน	๖๒
ผู้แสดงสังเวคกถา	๖๒

อปรกาล

บทที่ ๑๓

ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ	๖๔
ประเภทแห่งพระสถูปเจดีย์	๖๕
การทำสังคายนา	๖๖
ข้อควรจำ	๖๗
กำหนดวันของพระพุทธเจ้า	๖๗
เหตุการณ์ในระหว่างพระชนมายุ	๖๗

ข้อสอบสนามหลวง

วิชาพุทธประวัติ ชั้นตรี

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ	นักธรรมชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๔๕	๖๙
ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ	นักธรรมชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๔๕	๗๓
ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ	ธรรมศึกษาชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๔๒	๗๗
ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ	ธรรมศึกษาชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๔๓	๘๔
ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ	ธรรมศึกษาชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๔๔	๙๑
ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ	ธรรมศึกษาชั้นตรี พ.ศ. ๒๕๔๕	๙๘
บรรณานุกรม		๑๐๕

ปริณิภาล

บทที่ ๑

ชมพูทวีปและประชาชน

ชมพูทวีป คือแผ่นดินที่เรียกในปัจจุบันนี้ว่า **ประเทศอินเดีย** (ปัจจุบันรวมเอาประเทศเนปาล ปากีสถาน และบังคลาเทศด้วย) ตั้งอยู่ทางทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) ของประเทศไทย ทิศเหนือมีเทือกเขาหิมาลัยกั้น ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกจรดมหาสมุทรอินเดีย ภูมิประเทศตรงกลางมีภูเขาวินทยะตั้งเป็นแนวจากทิศตะวันตกมาทางทิศตะวันออก ตั้งแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ ชมพูทวีปเป็นประเทศที่สมบูรณ์กว่าประเทศอื่น ๆ เหตุที่ได้ชื่อว่าชมพูทวีปสันนิษฐานว่า เป็นเพราะมีไม้หว่ามาก เป็นไม้มีร่มเงาดี แม้คราวพระเจ้าสุทโธทนะเสด็จแรกนาขวัญ ก็ทรงนำพระราชกุมารสิทธิธัตถะไปพักไว้ใต้ร่มไม้หว่า

ชนที่ปกครองชมพูทวีปมี ๒ พวก (แต่ไม่ได้ปกครองในคราวเดียวกัน) คือ **พวกมัลลกะ** หรือ **ดราวิฑ** เป็นเจ้าของถิ่นเดิม เป็นผู้ปกครองมาก่อน แต่เป็นชนชาติที่ไม่รู้ในขนบธรรมเนียมการปกครองที่จะทำให้บ้านเมืองดำเนินไปสู่ความเจริญ ทั้งเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจในกลยุทธศาสตร์ต่าง ๆ จึงไม่สามารถจะตั้งบ้านเมืองของตนให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนาได้ และ **พวกอริยกะ** หรือ **อารยัน** เป็นชนชาติที่เฉลียวฉลาดในขนบธรรมเนียม รู้จักวิธีปกครองบ้านเมืองเป็นอย่างดี ทั้งเป็นผู้มีอำนาจมาก รู้จักในกลยุทธศาสตร์เป็นอย่างดี ชนชาติอริยกะนั้น ไม่ใช่เป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในชมพูทวีปนั้นโดยตรง แต่ได้ยกลงมาจากแผ่นดินข้างเหนือข้ามภูเขหิมาลัย รุกไล่พวกมัลลกะซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นเดิม ให้อพยพลงไปยังใต้ แล้วก็ตั้งตนเป็นเจ้าของปกครองแทน ทำให้เจริญเป็นลำดับ ๆ มา

ชมพูทวีปนั้น แบ่งเป็น ๒ เขตหรือจังหวัด คือรวมในเรียกว่า **“มัชฌิมชนบท”** หรือ **“มัธยมประเทศ”** แปลว่า **ประเทศท่ามกลาง** เป็นเขตที่อยู่ของชนชาติอริยกะ รวมนอกเรียกว่า **“ปัจฉิมชนบท”** หรือ **“ปัจฉิมประเทศ”** แปลว่า **ประเทศชายแดน** เป็นเขตที่อยู่ของพวกมัลลกะ เปรียบเหมือนหัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอก

มูลเหตุแบ่งเป็น ๒ จังหวัด สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเพราะเพื่อความสะดวกในการปกครอง คือพวกอริยกะอยู่เขตใน ได้แก่มัชฌิมชนบท พวกมัลลกะอยู่เขตนอก ได้แก่ปัจฉิมชนบท

อาณาเขตของมัชฌิมชนบทไม่ตั้งมั่นคงถาวรอยู่โดยปกติ ขยับขยายออกตามยุคตามคราวของผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองมีอำนาจมาก ก็แผ่อาณาเขตของตนออกไปกว้างขวาง ถ้าผู้ปกครองมีอำนาจน้อย ก็จะถูกกรุกรานให้ถอยร่นอาณาเขตของตนให้น้อยเข้า หรือบางทีก็อาจเป็นเมืองขึ้นของผู้ปกครองที่มีอำนาจ

อาณาเขตมัชฌิมชนบทในครั้งพุทธกาล ตามที่ปรากฏในพระบาลีจัมมชันทกะ มหาวรรค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๕) มีดังนี้

๑. ทิศบูรพา ภายในแต่มหาสาสนนครเข้ามา
๒. ทิศอาคเนย์ ภายในแต่แม่น้ำสัลลวดีเข้ามา
๓. ทิศทักษิณ ภายในแต่เสตถ์ถณณิกนิคมเข้ามา
๔. ทิศปัจจิม ภายในแต่ถุนคามเข้ามา
๕. ทิศอุดร ภายในแต่ภูเขาสีรธชะเข้ามา

ในเขตทั้ง ๕ ที่กำหนดนี้ เรียกว่า **มัชฌิมชนบท** เขตนอกจากที่กำหนดนี้ เรียกว่า **ปัจจันตชนบท** แต่ก็เป็นเขตที่เพียงรู้จักในครั้งพุทธกาลเท่านั้น ต่อมาเมื่อชื่อของบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป ก็อาจจะทำให้ชื่ออาณาเขตต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ถึงอย่างนั้นอาณาเขตของมัชฌิมชนบทนั้นก็ยังมีปรากฏอยู่ในแผนที่ประเทศอินเดียเรื่อยมา ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ มีอาณาเขต ดังนี้

๑. ทิศบูรพา ภายในแต่จังหวัดเบงคอลเข้ามา
๒. ทิศทักษิณ ภายในแต่จังหวัดเดกกันเข้ามา
๓. ทิศปัจจิม ภายในแต่จังหวัดบอมเบเข้ามา
๔. ทิศอุดร ภายในแต่จังหวัดเนปาลเข้ามา (ประเทศเนปาล)

มัชฌิมชนบทนั้นเป็นประเทศที่มีอาณาเขตเจริญรุ่งเรืองมาก มหาชนนิยมนับถือ เป็นที่ประชุมของเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิต เพราะเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ท่ามกลางและเป็นที่ตั้งของนครใหญ่ ๆ

อาณาจักรต่าง ๆ

ชมพูทวีปนั้น แบ่งอาณาจักรออกเป็นหลายอาณาจักร แต่อาณาจักรที่ใหญ่ ๆ ในครั้งพุทธกาล ที่ปรากฏในพระบาลีอุโปสถสูตร ดิกนิบาต อังคุตตรนิกาย (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐) จัดเป็น ๑๖ แคว้น คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ

ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสนะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ และที่ปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ ที่ไม่ซ้ำชื่อกันอีก ๕ แคว้น คือ ลักกะ โกลิยะ ภัคคะ วิเทหะ อังคุตตราปะ ถ้าจัดทั้ง ๕ แคว้นนี้เข้าด้วยกันก็เป็น ๒๑ แคว้น

อาณาจักรทั้ง ๒๑ แคว้นนั้น มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองดำรงพระยศเป็นมหाराชาบ้าง เป็นแต่เพียงราชาบ้าง เป็นเพียงอธิบดีบ้าง บางคราวเป็นผู้ปกครองโดยตรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดบ้าง ปกครองโดยสามัคคีธรรมบ้าง และบางคราวอาจตั้งตัวเป็นอิสระขึ้นโดยลำพังบ้าง บางคราวตกไปอยู่ในอำนาจของผู้อื่นบ้าง เป็นไปตามยุคตามคราวสุดแล้วแต่แคว้นใดจะมีกำลังเหนือกว่า

วรรณะ ๔

ประชาชนชาวชมพูทวีป แบ่งออกเป็น ๔ จำพวก เรียกว่า วรรณะ ๔ คือ

๑. กษัตริย์ จำพวกเจ้า มีหน้าที่ในการปกครองบ้านเมือง
๒. พราหมณ์ จำพวกเล่าเรียน มีหน้าที่ในการศึกษาสั่งสอนและทำพิธีกรรม
๓. แพศย์ จำพวกพลเรือน มีหน้าที่ทำมาค้าขาย ทำเกษตรกรรม
๔. ศูทร จำพวกคนงาน มีหน้าที่ในการรับจ้างทำการงานต่าง ๆ เป็นกรรมกร

ในบรรดาวรรณะทั้ง ๔ จำพวก กษัตริย์และพราหมณ์จัดว่าเป็นชาติที่สูง แพศย์จัดเป็นชาติ สามัญ ศูทรจัดเป็นชาติที่ต่ำ

กษัตริย์ถือว่าพวกของตนเป็นชาติสูง พราหมณ์ก็ถือว่าพวกของตนเป็นชาติที่สูงเหมือนกัน ต่างก็มีมานะในการถือตัวชาติและโคตรของตน รังเกียจคนที่มีชาติอันต่ำกว่า ไม่ยอมสมสู่เป็นสามีภรรยาในคนที่มีชนชาติชั้นต่ำ แม้แต่ชาติเดียวกันแต่ต่างสกุลกันก็ไม่ยอมสมสู่ด้วย จะต้องสมสู่ด้วยชาติโคตรและสกุลเดียวกันกับตนเท่านั้น

ออกจากชนในวรรณะทั้ง ๔ นั้นแล้ว ยังมีชนที่แยกออกจากชนเหล่านั้นอีกซึ่งจัดเป็นพวกชนที่เลวลงไปอีก เช่น นางพราหมณ์ซึ่งจัดเป็นชาติสูงแต่สมสู่กับศูทรซึ่งจัดเป็นชาติต่ำ มีบุตรออกมา จัดเป็นอีกจำพวกหนึ่งเรียกว่า “จัณฑาล” จำพวกที่เกิดจากมารดาบิดาต่างวรรณะกันเช่นนี้ ถือว่าเป็นพวกที่เลวทราม ทั้งเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของชนที่มีชาติสกุลอีกด้วย

การศึกษาของชนในวรรณะ ๔ เหล่านั้น ย่อมเป็นไปตามหน้าที่ของตนที่จะต้องศึกษา คือ กษัตริย์ศึกษาในขนบธรรมเนียม การปกครองบ้านเมือง การยุทธวิธีต่าง ๆ พราหมณ์ศึกษาในลัทธิศาสนา พิธีกรรมและวิทยาต่าง ๆ แพศย์ศึกษาในศิลปะ กลศึกกรรมและพาณิชยกรรม ศูทรศึกษาในวิชาการทำงานที่จะพึงทำด้วยเรี่ยวแรงของตน

ความคิดเห็น

คนยุคไหน คนในครั้งกระโน้นต่างสนใจในวิชาธรรมมาก จึงเกิดมีเจ้าลัทธิต่าง ๆ มากมาย ทำให้เกิดการปรารภความเกิด ความตาย และสุขทุกข์ต่าง ๆ กัน แต่พอสรุปได้ เป็น ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ เห็นว่าตายแล้วเกิด

จำพวกที่ ๒ เห็นว่าตายแล้วสูญ

ในจำพวกที่เห็นวาทายแล้วเกิดนั้น ยังมีความเห็นแยกออกอีกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. เห็นว่าเกิดเป็นอะไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่จุติแปรผันไป เช่น ชาตินี้เกิดเป็นมนุษย์ชาติหน้าก็เกิดเป็นมนุษย์อีก

๒. เห็นว่าเกิดแล้วก็จักแปรผันต่อไป เช่น ชาตินี้เกิดเป็นมนุษย์ ชาติหน้าอาจจะเกิดเป็นอย่างอื่น เช่น สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น

ในจำพวกที่ถือว่าตายแล้วสูญ ยังมีความเห็นที่แยกออกอีกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. เห็นว่าตายแล้วสูญโดยประการทั้งปวง

๒. เห็นว่าตายแล้วสูญในบางสิ่งบางอย่าง

ชนทั้ง ๒ จำพวกดังกล่าวแล้วนั้น ยังปรารภสุขทุกข์ต่างกัน คือ

๑. เห็นว่าสุขทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย สัตว์จะได้สุขได้ทุกข์ก็ตัวเอง

๒. เห็นว่าสุขทุกข์มีเหตุปัจจัย สัตว์จะได้สุขและทุกข์เพราะเหตุปัจจัย

ชนจำพวกหลังนี้ ยังมีความเห็นผิดแยกออกไปอีก ๒ อย่าง คือ

๑. เห็นว่าสุขทุกข์มีมาเพราะเหตุภายนอก มีเทวดาเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทให้ตนได้รับ

๒. เห็นว่าสุขทุกข์มีมาเพราะเหตุภายใน คือตัวกรรม

เมื่อมีความเห็นผิดกันเช่นนั้นแล้ว ต่างคนก็ประพฤติไปตามความเห็นของตน คือ

๑. พวกที่เห็นวาทายแล้วเกิดอีก เห็นว่าจะประพัต้อย่างไรจึงจะไปเกิดในสวรรค์และสุคติ ก็ประพฤติอย่างนั้น

๒. พวกที่เห็นวาทายแล้วสูญ ตนอยากจะประพัต้อย่างไร ก็ประพฤติไปตามความเห็นชอบของตน ไม่ต้องเกรงกลัวอะไร ขอให้รอดพ้นจากชาตินี้เท่านั้น

๓. พวกที่เห็นว่าสุขทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย ก็ไม่ต้องทำกิจการงานอย่างไร คอยแต่จะเสี่ยงโชคเท่านั้น

๔. พวกที่เห็นว่าสุขทุกข์มีเพราะเหตุภายนอกคือเทวดานั้น ก็พากันบวงสรวงเทวดาให้ ประสิทธิ์ประสาทความสุขให้ตน

๕. พวกที่เห็นว่า สุขทุกข์มีมาเพราะเหตุภายในคือกรรมนั้น เห็นว่ากรรมใดเป็นเหตุแห่งสุข ก็ทำแต่กรรมนั้น

เหตุที่มีความเห็นไปคนละอย่าง ก็เนื่องจากในเวลานั้นคณาจารย์เจ้าลัทธิมีมากด้วยกัน ต่างก็ถือกันว่า การสั่งสอนธรรมเป็นธุระอันประเสริฐ และยังมีเกียรติยศยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดิน หรือเสมอพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้น จึงต้องแสวงหาชื่อเสียงและเกียรติยศ สละสมบัติออก ประพฤติพรตไปต่าง ๆ กัน

ลัทธิพื้นเมือง

คนพื้นเมือง ซึ่งสงเคราะห์เข้าในวรรณะ ๔ ได้ถือตามลัทธิของพราหมณ์ ประพฤติตาม คำสั่งสอนในไตรเพทและเพทางค์อันเป็นคัมภีร์ซึ่งถือว่าโลกธาตุทั้งปวงเป็นของเทวดาสร้าง มีเทวดาประจำอยู่ในธาตุต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ ไฟ ลม ถ้าใครปรารถนาผลอันใด ทำการ เช่นสรวงเทวดานั้น ก็จะได้รับผลตามประสงค์ และทำพิธีเพื่อสวัสดิมงคลด้วยการบูชาญ คือติดเพลิงเข้าแล้วก็ฆ่าสัตว์ทั้งเข้ากองเพลิงนั้น แล้วก็กราบไหว้บูชาเทวดาที่ตนนับถือนั้น ๆ และยังมีวิธีประพฤติดวัตรเป็นการบุญเรียกว่า “ตบะ” คือการทรมานร่างกาย ให้ได้รับความ ลำบาก เรียกว่า “ย่างกิเลส” เช่น ถือการยืนกับเดินเป็นวัตร ไม่นั่งไม่นอน กินแต่ผลไม้ ไม่กินข้าวและของอื่น โดยถือว่าถ้าสิ้นชีวิตลงด้วยการประพฤติดอย่างนี้แล้ว เทวดาเห็นความ เพียรนั้น ก็ประสิทธิ์พรให้สมความปรารถนา

สรุปชื่อแคว้นและชื่อเมืองหลวงในครั้งพุทธกาล ๒๑ แคว้น

ชื่อแคว้น	ชื่อเมืองหลวง
๑. อังคะ	จำปา
๒. มคธะ	ราชคฤห์
๓. กาสี	พาราณสี
๔. โกศล	สาวัตถี

ชื่อแคว้น	ชื่อเมืองหลวง
๕. วัชชี	เวสาลี
๖. มัลละ	กุสินารา – ปาวา
๗. เจตี	โสตถิวัตติ
๘. วังสะ	โกสัมพี
๙. กุรุ	อินทปัตถะ
๑๐. ปัญจาละ	กัมปิลละ
๑๑. มัจฉะ	สาครละ
๑๒. สุรเสนะ	มถุรา
๑๓. อัสสกะ	โปตนะ หรือ โปตลิ
๑๔. อวันตี	อุชเชนี
๑๕. คันทาระ	ตักกกลีลา
๑๖. กัมโปชะ	ทวารกะ
๑๗. ลักกะ	กบิลพัสดุ์
๑๘. โกลิยะ	เทวทหะ หรือ รามคาม
๑๙. ภัคคะ	สูงสูมาเรศิระ
๒๐. วิเทหะ	มิลิลา
๒๑. อังคุตราปะ	เป็นแต่่นิคมชื้อ อาปณะ

บทที่ ๒

ลักขณบทและศากยวงศ์

ลักขณบท หรือแคว้นลักกะนั้น ตั้งอยู่ในชมพูทวีปตอนเหนือแห่งประเทศหิมพานต์ ที่ได้ชื่อว่าลักขณบท เพราะถือเอาภูมิประเทศที่ตั้งถิ่นฐานเป็นชื่อ เนื่องจากที่นั่นเดิมเป็นดงไม้สักกะหรือสาเก (ไม่ใช่ดงไม้สัก) มีตำนานเล่าว่าพระเจ้าโอกกากราชได้เสวยราชสมบัติในนครตำบลหนึ่ง (ไม่ปรากฏชื่อ) มีพระราชบุตร ๔ พระองค์ และพระราชธิดา ๕ พระองค์ ที่ประสูติจากครรภ์ของพระมเหสี ซึ่งเป็นพระราชภคินีของพระองค์ เมื่อพระมเหสีพระองค์นั้นทิวงคต พระเจ้าโอกกากราชได้พระมเหสีพระองค์ใหม่อีก และได้ให้ประสูติพระโอรสพระองค์หนึ่ง พระเจ้าโอกกากราชมีความปิติปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง จึงปลั่งพระวาจาราชทานพรให้ พระมเหสีพระองค์นั้นจึงทูลขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระองค์ พระเจ้าโอกกากราชทรงห้ามเสีย พระนางเจ้าก็ไม่ทรงฟัง ยังขึ้นกราบทูลวิงวอนอยู่เป็นหลายครั้งหลายคราว ครั้นพระเจ้าโอกกากราชจะไม่พระราชทานพระราชสมบัติก็กลัวจะเสียสัตย์ จึงได้พระราชทานพระราชสมบัติให้แก่พระโอรสนั้นเสีย และมีพระราชดำรัสสั่งให้พระราชบุตร ๔ พระองค์ พาพระเชษฐภคินีและพระกนิษฐภคินี ๕ พระองค์ ไปสร้างพระนครอยู่ใหม่ พระราชบุตรทั้ง ๔ พระองค์นั้นก็กราบทูลลาพระเจ้าโอกกากราช พาพระเชษฐภคินีและพระกนิษฐภคินีทั้ง ๕ พระองค์ ยกจตุรงคเสนาออกจากพระนครไปสร้างพระนครอยู่ในดงไม้สักกะ ซึ่งเป็นที่อยู่ของ กบิลดาบส ในประเทศหิมพานต์ จึงขนานนามพระนครที่สร้างใหม่ให้สมกับเป็นที่อยู่ของกบิลดาบสว่า “กบิลพัสดุ์” ภายหลังกษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์ เกรงจะเสื่อมเสียชาติตวยวงศ์ จึงได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระกนิษฐภคินีทั้ง ๔ พระองค์ ยกเว้นแต่พระเชษฐภคินีพระองค์เดียว แล้วก็พากันไปครองบ้านเมืองสืบศากยวงศ์มาเป็นลำดับ ฝ่ายพระเชษฐภคินีนั้นต่อมา มีความปฏิพัทธ์รักใคร่กับพระเจ้ากรุงเทวทหะ จึงได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงเทวทหะตั้งเป็นโกลียวงศ์สืบมาเป็นลำดับเหมือนกัน

ลักขณบทนั้น ตามตำนานมีเพียง ๓ พระนคร คือ (๑) พระนครเดิมของพระเจ้าโอกกากราช (๒) พระนครกบิลพัสดุ์ของพวกศากยวงศ์ (๓) พระนครเทวทหะของพวกโกลียวงศ์

ตามที่สันนิษฐาน ศากยกุมารเหล่านั้นไม่น่าจะสร้างแต่เพียงนครกบิลพัสดุ์เท่านั้น คงจะสร้างอีก ๓ พระนคร เพราะต่างคู่ต่างอยู่ครองนครหนึ่ง แต่ในตำนานกล่าวไว้แคบเกินไป โดยนัยนี้ น่าจะมีถึง ๖ พระนคร แต่ไม่ปรากฏในตำนาน

วิธีการปกครอง

การปกครองของพระนครเหล่านี้ไม่ได้กล่าวไว้ชัด แต่ตามสันนิษฐานโดยประเพณีแล้ว ปกครองโดยสามัคคีธรรมเหมือนธรรมเนียมที่ใช้ในแคว้นวัชชี และแคว้นมัลละ ในแคว้นวัชชีมีเจ้าวงศ์หนึ่ง เรียกว่า “**ลิจจวี**” เป็นผู้ปกครอง ในแคว้นมัลละก็มีเจ้าวงศ์หนึ่ง เรียกว่า “**มัลละ**” เป็นผู้ปกครอง แต่ว่าเจ้าทั้งสองวงศ์นั้น ไม่ได้เรียกเจ้าวงศ์ใดวงศ์หนึ่งว่า “**ราชา**” เลย คงเรียกลิจจวี และเรียกลมัลละเสมอกัน แต่ถ้ามีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น เช่น มีการสงคราม เป็นต้น เจ้าทั้งสองวงศ์นั้นก็ประชุมปรึกษา ช่วยกันจัดทำตามสมควรแก่เหตุที่มีขึ้น

ศากยวงศ์

เหตุที่ได้นามว่าศากยะนั้น ตามสันนิษฐานว่าน่าจะได้อ้างตามชนบท แต่ในอรรถกถา แก้ว เพราะความสามารถแห่งราชโอรสทั้ง ๔ พระองค์ ของพระเจ้าโอกกากราชที่มาสร้างพระนครอยู่ใหม่ในพระนครนั้น ทำการปกครองโดยความรุ่งเรืองเป็นอันดี จนพระเจ้าโอกกากราชผู้เป็นพระราชบิดาออกพระโอษฐ์ชมว่าเป็นผู้มีความสามารถ

สรุปที่ได้นามว่า ศากยวงศ์ เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เพราะกษัตริย์วงศ์นี้ตั้งอยู่ในสักกชนบท
๒. เพราะกษัตริย์วงศ์นี้สมสู่กันเองระหว่างพี่น้อง (อภิเชกสมรส) ที่เรียกว่า “**สกลังวาส**”
๓. เพราะกษัตริย์วงศ์นี้ถือเอาพระราชดำรัสของพระเจ้าโอกกากราช ที่ออกพระโอษฐ์ชมว่า “**สักกา**” แปลว่า **เป็นผู้อาจหาญ มีความสามารถ**

พระโคตรของพวกศากยะนั้น มีโคตรเรียกว่า “**โคตม**” แต่ในปัပ္พชชาสูตร มหาวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกาย พระบาลีสถิตตันตปิฎก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕) ว่าเป็น “**อาทิตตโคตร**” ซึ่งแปลว่า เป็นเชื้อสายของพระอาทิตย์ มีเรื่องตอนพระมหาบุรุษเสด็จออกบรรพชา ตรัสตอบแก่พระเจ้าพิมพิสารว่าออกจากสกุลของพวกที่มีชื่อว่าศากยะโดยชาติ ชื่อว่าอาทิตย โดยโคตร ทั้ง ๒ ชื่อนี้ ตามสันนิษฐานว่าคงเป็นอันเดียวกัน

สกุลของพระศาสดานั้น ครองนครกบิลพัสดุ์สืบมาแต่ครั้งพระราชโอรสของพระเจ้าโอกกากราชเป็นเชื้อสายมาโดยลำดับจนถึงพระเจ้าชยเสนะ พระเจ้าชยเสนะนั้นทรงมีพระราชบุตรและพระราชธิดา ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าสีหหนุกุมารและพระนางยโสธรา

เมื่อพระเจ้าชัยเสนะทิวคตแล้ว สี่หนุมารได้เสวยราชสมบัติสืบพระราชนัด ต่อมาพระเจ้าสี่หนุมารได้พระนางกัญจนผู้เป็นพระกนิษฐภคินีของพระเจ้าอัญชนะผู้ครองกรุงเทวทหะ มาเป็นพระมเหสี มีพระราชบุตรและพระราชธิดา ๗ พระองค์ เป็นพระราชบุตร ๕ พระองค์ คือ พระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าสุกโกทนะ พระเจ้าอมิตะทนะ พระเจ้าโธทนะ และพระเจ้ามณีโตนะ เป็นพระราชธิดา ๒ พระองค์ คือ พระนางปมิตา และพระนางอมิตา

ส่วนพระนางยโสธรา ผู้เป็นกนิษฐภคินีของพระเจ้าสี่หนุมาร ได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอัญชนะในกรุงเทวทหะ มีพระราชบุตรและพระราชธิดา ๔ พระองค์ เป็นพระราชบุตร ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าสุปปพุทธะ และพระเจ้าทัณทปาณิ เป็นพระราชธิดา ๒ พระองค์ คือ พระนางมายุ และพระนางปชาบดี หรือโคตมี

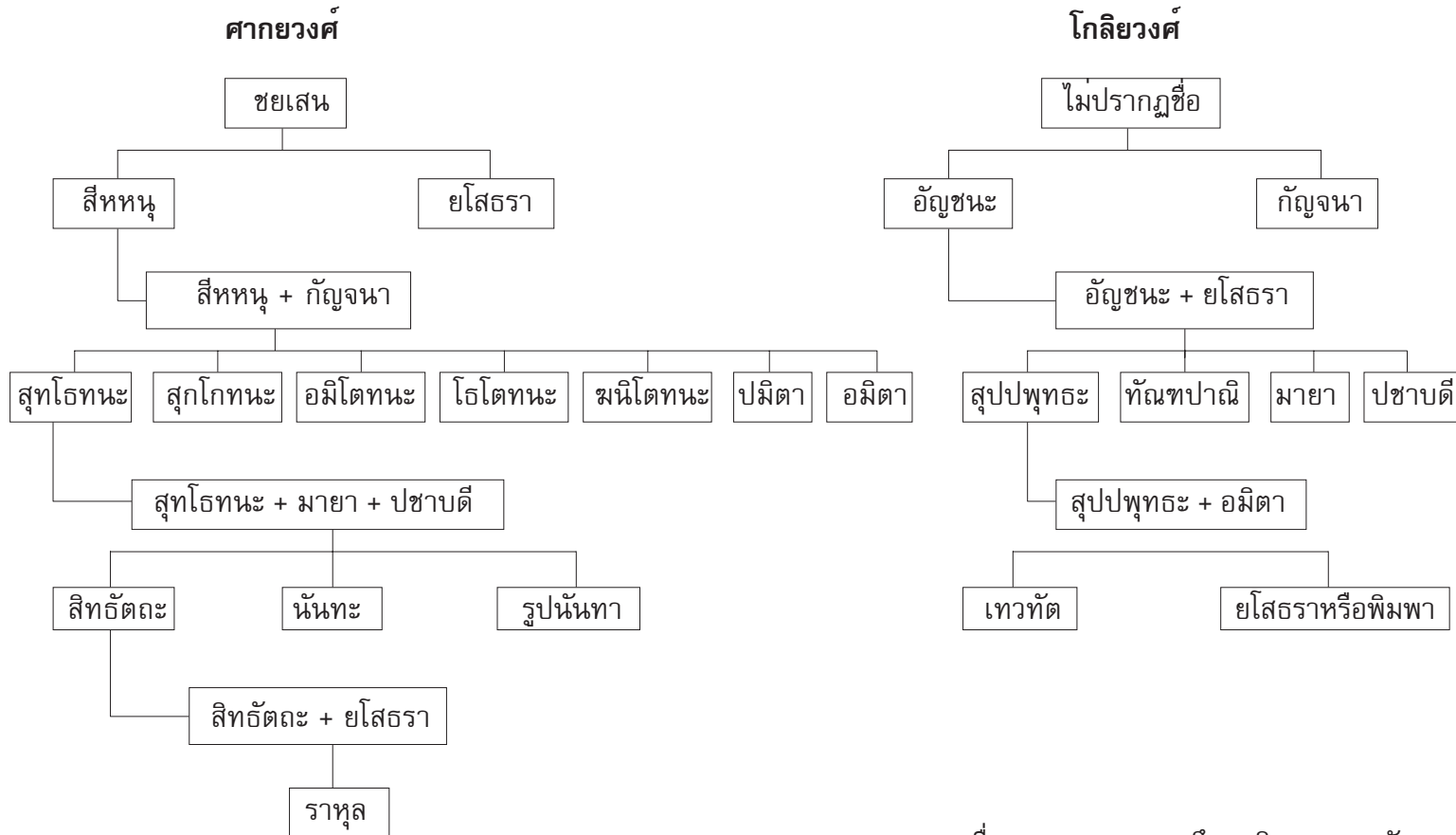
ส่วนสุทโธทนะราชกุมารของพระเจ้าสี่หนุมารในกรุงกบิลพัสดุ์ ก็ได้พระนางมายุผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะในกรุงเทวทหะเป็นพระมเหสี ครั้นพระเจ้าสี่หนุมารทิวคตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้เสวยราชสมบัติสืบต่อมา เมื่อพระนางมายุทิวคตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้พระนางปชาบดีหรือโคตมี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะในกรุงเทวทหะเป็นพระมเหสี

ศากยวงศ์กับโกลิยวงศ์ทั้ง ๒ นี้ เกี่ยวเนื่องกันด้วยการทำอวาหมงคลและวิวาหมงคล ซึ่งกันและกัน โดยปราศจากความรังเกียจ ตั้งต้นแต่พระเชษฐภคินีของพระราชกุมารที่เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าโอกกากราช ซึ่งได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้ากรุงเทวทหะนั้น จนถึงพระสัทธิดาราชกุมารของพระเจ้าสุทโธทนะ ก็ได้อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา หรือพิมพาที่เป็นฝ่ายโกลิยวงศ์ในกรุงเทวทหะอีกเป็นลำดับ

ลำดับวงศ์

ศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ สืบเชื้อสายกันมาตามลำดับ ดังนี้

หมายเหตุ เครื่องหมาย + หมายถึง อภิเษกสมรสกับ

บทที่ ๓

พระศาสดาประสูติ

นับตั้งแต่พระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางเจ้ามายา ได้เสวยรมย์โดยสุขสบายตลอดมา พระโพธิสัตว์ก็ได้จุติจากดุสิตเทวโลกมาปฏิสนธิในพระครรภ์ เมื่อเวลาใกล้รุ่งคืนวันเพ็ญแห่งอาสาฬหมาส (วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา) ก่อนพุทธศก ๘๑ ปี บังเกิดแผ่นดินไหว ซึ่งในคืนนั้น พระนางเจ้ามายาทรงสุบินว่า มีพญาช้างเผือกชูดอกบัวขาว ทำประทักษิณเวียนพระแท่นที่บรรทม ๓ รอบ แล้วปรากฏเสมือนเข้าไปสู่พระอุทรทางเบื้องขวาของพระนาง ครั้นเวลารุ่งเช้าพระนางเจ้ามายา จึงกราบทูลเรื่องสุบินนิมิตแก่พระราชสวามี พระเจ้าสุทโธทนะ จึงรับสั่งให้พราหมณ์โหราจารย์มาเข้าเฝ้าเพื่อทูลพยากรณ์ พวกพราหมณาจารย์ทั้งหลายก็ทูลพยากรณ์ว่า พระสุบินนิมิตของพระราชเทวีเป็นมงคลนิมิตปรากฏ พระองค์จะได้พระราชปิโยรสเป็นอัครมหาบุรุษมีบุญญาธิการยิ่ง เมื่อพระครรภ์ถ้วนไตรมาสจะประสูติ พระนางเจ้าปรารถนาจะเสด็จไปประพาสลุมพินีวัน อันเป็นสถานที่ตั้งอยู่ในระหว่างทางแห่งกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะต่อกัน จึงทูลลาพระราชสวามี พระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงอนุโลมให้สมประสงค์ โดยมีได้ขัดพระอัยยาคย ครั้นถึงมงคลสมัยวิสาขมาส วันเพ็ญเดือน ๖ (วันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีจอ) ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ในเวลาเช้า พระนางเจ้าก็เสด็จโดยทางสถลมารคถึงป่าลุมพินี ในขณะนั้น พระนางเจ้าก็ประสูติพระครรภ์จะประสูติ อำมาตย์จึงจัดที่ประสูติถวายที่ร่มสาละพฤกษ์ พระศาสดาได้ประสูติจากพระครรภ์พระมารดาในคืนนั้น ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบข่าวจึงตรัสสั่งให้เสด็จคืนสู่พระราชนิเวศน์

ในวันที่พระราชกุมารประสูตินี้ มีสหชาติมงคลบังเกิดรวมวันกับพระราชกุมาร เรียกว่า **สหชาติทั้ง ๗** คือ (๑) พระนางยโสธรา พระชายา (๒) พระอานนท์ พุทธอุปัฏฐาก (๓) ฉันทอำมาตย์ (๔) กาฬุทายีอำมาตย์ (๕) ม้ากัณฐกอัครราช ม้าพระที่นั่งประจำพระองค์ (๖) ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ประทับนั่งตรัสรู้ (๗) ชุมทรัพย์ทั้ง ๔

เหตุที่ประสูติที่ลุมพินีวัน

การที่พระนางเจ้ามายา ต้องมาประสูติพระมหาบุรุษที่ป่าลุมพินีวัน มีข้อสันนิษฐานเป็น ๒ อย่าง ดังนี้

๑. เพราะพระนางเจ้า ปรารถนาจะเสด็จพระราชอุทยานลุมพินี ครั้นไปถึงแล้วก็เกิดประชวรพระครรภ์ จะเสด็จกลับไม่ทัน จึงประสูติพระราชโอรสที่นั่น

๒. พระคันถรจนอาจารย์ (พระอาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์) ได้กล่าวถึงเหตุที่พระนางเจ้าต้องประสูติพระราชโอรสที่พระราชอุทยานลุมพินีวันนั้นว่า พระนางมีพระประสงค์จะเสด็จเยี่ยมสกุลของพระองค์ในกรุงเทวทหะ ครั้นเสด็จถึงที่นั้น ก็เลยประสูติพระครุภักดิ์ประสูติพระราชโอรส ซึ่งอันนี้เทียบได้กับธรรมเนียมพราหมณ์ เมื่อภรรยาตั้งครรภ์แล้ว หาได้คลอดที่เรือนของสามีไม่ ต้องกลับไปคลอดที่เรือนแห่งสกุลของตน

อภินิหารของพระมหาบุรุษ

เป็นธรรมดาอยู่เองที่ท่านผู้เป็นพระมหาบุรุษซึ่งอุบัติขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่โลก จะต้องมียกนิหารต่าง ๆ ฉะนั้น พระคันถรจนอาจารย์จึงกล่าวอภินิหารของพระมหาบุรุษไว้ ดังนี้

๑. ตั้งแต่ครั้งอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เทวดาได้อาราธนาให้เสด็จลงมามนุษยโลก เพื่อจะได้นำสัตว์ให้พ้นจากโอฆสงสาร

๒. เมื่อเสด็จลงสู่พระครรภ์นั้น ปรากฏแก่พระมารดาในสุบินนิมิตเห็นพระยาช้างเผือก

๓. เมื่อเสด็จอยู่ในพระครรภ์นั้น บริสุทธิสะอาดปราศจากมลทินเครื่องแปดเปื้อน

๔. เมื่ออยู่ในพระครรภ์นั้น ไม่ कुछเหมือนทารกอื่น นิ่งขัฒสมาธิเป็นอย่างดี ทำให้พระมารดาทอดพระเนตรได้ถนัด

๕. เวลาประสูติ พระมารดาประทับยืน หาได้นั่งเหมือนกับสตรีอื่นไม่ และตัวของพระองค์ไม่เปรอะเปื้อนด้วยครรภ์มลทิน

๖. เมื่อเวลาจะประสูติ มีเทวดาคอยรักษา มีธารน้ำร้อนน้ำเย็นตกลงมาจากอากาศมาสนานพระองค์

๗. พอประสูติแล้วทรงดำเนินไปได้ ๗ ก้าว แล้วเปล่งพระวาจาเป็นบุรพนิมิตแห่งโพธิญาณ (อัสภิวาจา) ความว่า “เราเป็นยอด เป็นผู้เจริญที่สุด เป็นผู้ประเสริฐที่สุดแห่งโลก การเกิดของเราครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย ภายหลังไม่มีอีกแล้ว” และพรรณนาอุปการะสมบัติของพระองค์ว่ามีลักษณะต้องตามมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ที่รจนาวินัยคัมภีร์ของพราหมณ์

ในตำราของพราหมณ์นั้น มีคำทำนายว่าบุรุษผู้มีลักษณะถูกต้องด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ มีคติเป็น ๒ ประการ คือ

๑. ถ้าอยู่ครองพรवास จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต

๒. ถ้าออกบรรพชา จักได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นศาสดาเอกในโลก

อสิตดาบสเข้าเฝ้า

เมื่อประสูติพระราชกุมารประสูติแล้วได้ ๓ วัน อสิตดาบส (หรือกาฬเทวิลดาบส) ผู้อาศัยอยู่ข้างภูเขาคิมพพานต์ ซึ่งเป็นผู้ที่คุ้นเคยและเป็นที่นับถือของราชสกุล ได้ทราบข่าวว่า พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะประสูติใหม่ จึงเข้าไปเฝ้า พระเจ้าสุทโธทนะทรงปฏิสันถารเป็นอย่างดี ตรัสเชื้อเชิญให้เข้าไปข้างใน ทรงอุ้มพระราชโอรสออกมา เพื่อจะได้นมัสการพระดาบส ฝ่ายพระดาบสเห็นพระราชโอรส มีลักษณะต้องตามมหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ ซึ่งมีคำทำนายไว้โดยคติ ๒ อย่างดังกล่าวแล้ว ก็เกิดความเคารพนับถือในพระโอรสนั้นยิ่งขึ้น จึงลุกขึ้นถวายอภิเษกที่พระบาทของพระราชกุมารด้วยเศียรเกล้าของตน แล้วก็ทำนายพระลักษณะของพระราชกุมารนั้นไว้ตามตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ ก่อนถวายพระพรลากลับไปที่อยู่ของตน

ฝ่ายราชสกุลเมื่อได้เห็นพระดาบสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของตน ได้กราบลงที่พระบาทของพระราชกุมาร ก็แสดงอาการนับถือ ทั้งได้ฟังพยากรณ์ด้วย ก็เกิดความเลื่อมใสในพระราชกุมารนั้นมากขึ้น จึงยอมถวายพระราชโอรสของตน ๆ เพื่อจะให้เป็นบริวารของพระราชกุมารนั้นต่อไป ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระราชบิดานั้น ก็ได้พระราชทานพี่เลี้ยงนางนมคอยระวังรักษาเป็นนิตยกาล

ขนานพระนาม

เมื่อพระราชกุมารประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะโปรดได้ประชุมพระญาติและมุขอำมาตย์ราชบริพาร เพื่อประกอบพระราชพิธีถวายพระนามพระราชโอรสตามขัตติยราชประเพณี และได้เชิญพราหมณาจารย์ ๑๐๘ คน มาฉันโภชนาหารภายในพระราชนิเวศน์ ให้พราหมณ์เหล่านั้นเลือกสรรผู้เชี่ยวชาญในไตรเพทเพียง ๘ คน ให้นั่งเหนืออาสนะสูงแล้วให้เชิญพระราชโอรสไปยังที่ประชุมพราหมณ์เพื่อพิจารณาพระลักษณะ

พราหมณ์ ๘ คนที่ได้รับการยกย่องจากพราหมณ์ทั้งหลายในครั้งนั้น คือ (๑) รามพราหมณ์ (๒) ลักษณะพราหมณ์ (๓) ยัญญพราหมณ์ (๔) อุษพราหมณ์ (๕) โภชพราหมณ์ (๖) สุทัตตพราหมณ์ (๗) สยามพราหมณ์ และ (๘) โกณฑัญญพราหมณ์

พราหมณ์ ๗ คนแรกเห็นพระลักษณะพระราชกุมารบริบูรณ์ จึงยกนิ้วมือขึ้น ๒ นิ้ว ทำนายว่าพระราชกุมารนี้มีคติเป็น ๒ คือ ถ้าอยู่ครองพรवासจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบรรพชา จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แต่โกณฑัญญะพราหมณ์ ซึ่งมีอายุน้อยกว่าพราหมณ์ทั้ง ๗ คนนั้น ได้ยกนิ้วมือเพียงนิ้วเดียว ยืนยันพยากรณ์เป็นแน่แท้ว่า พระราชาผู้บริบูรณ์ด้วยพระมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้มีคติเป็นหนึ่ง คือจะต้องเสด็จออกบรรพชาและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่นอน จะอยู่ครองพรവാสวิสัยหาเป็นไปไม่ได้

ครั้นทำมงคลลักษณะแล้ว จึงได้ชานพระนามว่า **“สิทธัตถะ”** แปลว่า *ผู้มีความสำเร็จ* หรือ *ผู้สำเร็จประโยชน์ตามต้องการ* แต่มหาชนนิยมเรียกตามพระโคตรว่า **“พระโคตมะ หรือโคตม”**

(ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวว่า พระเจ้าสุทโธทนะทรงตั้งชื่อของพระราชา ๒ ชื่อ คือ **สิทธัตถะ** ชื่อหนึ่ง และอีกชื่อหนึ่ง คือ **อังกิรส** เสนอให้พราหมณ์ทั้ง ๑๐๘ คนเลือกชานพระนาม ในที่สุดพราหมณ์เหล่านั้นตกลงชานพระนามพระราชาว่า **“สิทธัตถะ”** และเป็นพระนามที่ทราบกันโดยทั่วไป แต่พระนาม **อังกิรส** ก็มีปรากฏใช้แทนพระองค์ในพระไตรปิฎกบางแห่ง)

พระมารดาทิวคต

ส่วนพระนางเจ้าสิริมหามายา เมื่อพระสูติพระราชโอรสแล้วได้ ๗ วัน ก็เสด็จทิวคตไปอุบัติเป็นเทวดาในดุสิตเทวโลกตามประเพณีพระพุทธรมาตา เพื่อไม่ให้สัตว์อื่นมาร่วมพระครรภ์ พระเจ้าสุทโธทนะจึงมอบภาระการบำรุงรักษาพระสิทธัตถะกุมารให้เป็นภาระแก่พระนางประชาบดีโคตมี พระมาตุจฉา ซึ่งต่อมาพระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงยกขึ้นเป็นพระมเหสีของพระองค์ แม้ต่อมาพระนางเจ้าจะมีพระราชบุตรองค์หนึ่ง คือพระนันทกุมารและพระราชบุตรองค์หนึ่ง คือพระนางรูปันธา ถึงกระนั้น พระนางก็ได้ทรงทำนุบำรุงให้ยิ่งไปกว่าพระสิทธัตถะกุมารเลย

ได้ปฐมฌานในวันแรกนาขวัญ

ต่อมาวันหนึ่ง เป็นวันพระราชพิธีอุปสมงคลแรกนาขวัญ พระเจ้าสุทโธทนะเสด็จไปในพระราชพิธีแรกนาขวัญ โปรดให้เชิญพระราชากุมารไปด้วย และให้จัดที่ประทับสำหรับพระราชากุมารภายใต้ร่มไม้หว่า (ชมพูพฤกษ์) ครั้นถึงเวลาพระเจ้าสุทโธทนะทรงแรกนาบรรดาพระพี่เลี้ยงพากันหลีกหนีมาดูพิธีกันหมด คงปล่อยให้พระราชากุมารประทับ ณ ภายใต้ร่มไม้หว่าตามลำพังพระองค์เดียว

เมื่อพระราชากุมารประทับอยู่ลำพัง มีความสงัด ก็ทรงนั่งขัดสมาธิเจริญอานาปานสติ กัมมัญฐานยังปฐมฌานให้เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นเวลาบ่าย เงามแห่งต้นไม้ทั้งหลายย่อมหายไปตาม

ศึกษาศิลปวิทยา

ครั้นเมื่อพระราชกุมารเจริญพระชนม์ควรที่จะศึกษาศิลปวิทยาได้ พระราชบิดาจึงทรงมอบไว้ในสำนัก **ครูวิศวามิตร** พระราชกุมารทรงเรียนได้ว่องไวจนสิ้นความรู้ของพระอาจารย์ ต่อมาได้แสดงศิลปอันให้ปรากฏในหมู่พระญาติ แสดงความเฉลียวฉลาดสามารถเป็นเยี่ยม

เมื่อพระราชกุมารทรงเจริญวัย มีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา คราวมีพระเทวีได้แล้ว พระราชบิดาตรัสสั่งให้สร้างปราสาท ๓ หลัง เพื่อเป็นที่ประทับของพระราชโอรสใน ๓ ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน ตกแต่งปราสาท ๓ หลังนั้นงดงามสมพระเกียรติเป็นที่สบายใน ฤดูนั้น ๆ แล้ว ทรงขอพระนางยโสธราหรือพิมพา พระราชบุตรีของพระเจ้าสุปพุตระ ในเทวทหนคร ซึ่งประสูติแต่พระนางอมิตาพระกนิษฐาคินีของพระองค์ มาอภิเษกเป็น พระชายา

พระสิทธัตถราชกุมารเสด็จอยู่บนปราสาททั้ง ๓ นั้นตามฤดูทั้ง ๓ บำเรอด้วยดนตรีล้วน
สตรีประโคน ไม่มีบุรุษเจือปน เสวยสุขสมบัติทั้งกลางวันกลางคืนจนมีพระชนมายุ ๒๙ พรรษา
มีพระโอรสที่ประสูติแต่พระนางยโสธราพรองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า “**ราหุลกุมาร**”

พระประยูรญาติ

พระสิทธัตถราชกุมารนั้นทรงเสวยสุขสมบัติตั้งแต่ทรงพระเยาว์ตลอดจนถึงมีพระชนมายุ ๒๙ พรรษา เพราะพระองค์เป็นพระกุมารผู้สุขุมลชาติ ทั้งพระประยูรญาติก็ได้สดับคำทำนายของ อลิตดาบสว่ามีคติเป็น ๒ ฉะนั้น พระประยูรญาติทั้งหลายจึงมีความหวังที่จะให้ทรงครองพระवासสมบัติมากกว่าการเสด็จออกบรรพชา จึงต้องคิดผูกด้วยกามสุขต่าง ๆ

พระญาติวงศ์ของพระเจ้าสุทโธทนะนั้น มีพระราชบุตรและราชบุตรี ดังนี้

๑. พระเจ้าสุทโธทนะ มีพระราชบุตรองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า “อานนท์”
๒. พระเจ้าอมิตโธทนะ มีพระราชบุตร ๒ พระองค์ ทรงพระนามว่า “มหานามะ” และ “อนรุทธะ” มีพระราชบุตรี ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า “โรหิณี”
๓. พระนางเจ้าอมิตาอภิเชกสมรสกับพระเจ้าสุปปพุทธะ มีพระราชบุตร ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า “เทวทัต” มีพระราชบุตรี ๑ พระองค์ ทรงพระนามว่า “ยโสธรา” หรือ “พิมพา” ซึ่งเป็นพระชายาของพระสิทธัตถราชกุมาร (นอกจากนี้ไม่ปรากฏ)

บทที่ ๔

เสด็จออกบรรพชา

พระสิทธัตถราชกุมารเสวยสุขสมบัติอยู่ในพระราชสมบัติจนพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ต่อแต่นั้นก็เสด็จออกบรรพชา ประพฤติพระองค์เป็นบรรพชิต แสวงหาสัมมาสัมโพธิญาณ สมตามคำทำนายแห่งมหาบุรุษลักษณะพยากรณ์

มูลเหตุที่ทำให้พระสิทธัตถราชกุมารเสด็จออกบรรพชานั้น พระคันถรจนจารย์กล่าวไว้ ๒ นัย ดังนี้

๑. กล่าวตามนัยมหาปทานสูตร แห่งพระบาลีสถิตตันตปิฎก ที่ฉนิกาย มหาวรรค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐) ว่า ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ อันเทวดาสร้างนิมิตไว้ในระหว่างทางเมื่อคราวเสด็จประพาสพระอุทยานถึง ๔ วาระโดยลำดับกัน เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๓ ข้างต้น คือ คนแก่ คนเจ็บ และคนตาย ก็ทรงสังเวชสลดในพระทุกข์ เพราะเป็นสิ่งที่พระองค์ไม่เคยพบเห็นมาแต่ก่อน ครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นสมณะเข้า ก็ทรงคิดพ้อพระทัยในการบรรพชา

๒. กล่าวตามนัยปาสราสีสูตร แห่งพระบาลีสถิตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒) ว่า ทรงปรารภความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันครอบงำมหาชนอยู่ทุกคนไม่ล่วงพ้นไปได้ เพราะโทษที่ไม่ได้รับคำสั่งสอนของนักปราชญ์ และทรงระลึกถึงพระองค์ว่าจะต้องเป็นไปอย่างนั้น จึงควรที่จะแสวงหาเครื่องพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตายทั้ง ๓ นี้เสีย ครั้นแล้วทรงดำริต่อไปว่า สภาวะทั้งปวงย่อมมีของที่เป็นข้าศึกแก่กัน เช่น มีร้อนแล้วก็มีเย็นแก่ มีมืดแล้วต้องมีสว่างแก่ บางทีอาจจะมีอุปายแก้ทุกข์ทั้ง ๓ ได้บ้าง ก็การที่จะแสวงหาอุปาย เครื่องแก้ทุกข์ทั้ง ๓ นั้นเป็นของยากยิ่ง ซ้ำยังอยู่ในพระราชวังอันเป็นที่คับแคบและเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์อันทำให้เศร้าหมองดุจเป็นที่มาแห่งธุลี บรรพชาเป็นช่องว่างพอที่จะแสวงหา อุปายเป็นเครื่องแก้ทุกข์นั้นได้ เมื่อทรงปรารภดังนี้แล้ว ก็ทรงมีพระอัธยาศัยน้อมไปในบรรพชา

แต่อย่างไรก็ตาม ความเห็นของพระอาจารย์ทั้ง ๒ นัยนั้น ก็ลงรอยเป็นอันเดียวกันว่า พระมหาบุรุษทรงเสด็จออกบรรพชา เพราะปรารภถึงความเกิด ความแก่ และความตาย และเสด็จออกบรรพชาจากศากยสกุล เมื่อพระชนมายุ ๒๙ พรรษา

เวลาเสด็จออกบรรพชาของพระมหาบุรุษตามที่ท่านแสดงไว้ มี ๓ นัย ดังนี้

๑. พระมัชฌิมภิกขุ (พระอาจารย์ผู้สังคายนาพระบาลีมัชฌิมนิกาย) แสดงว่า ในเวลาที่พระองค์ยังหนุ่ม มีพระเกศาดำสนิทอยู่ เสด็จออกซึ่งพระพักตร์ของพระมารดา (พระนางปชาบดี) และพระบิดาซึ่งทรงรักใคร่มาก ไม่ปรารถนาจะให้เสด็จออกบรรพชา มีพระพักตร์อันอาบด้วยน้ำพระเนตร ทรงโศกเศร้ากันแสงอยู่ พระองค์ทรงปลงพระเกศาอันดำสนิท และพระมัสสุ้นเสีย แล้วทรงครองผ้ากาสาวะอริชฐานเพศเป็นบรรพชิตในที่นั้น

๒. พระอรรถกถาจารย์แสดงว่า เสด็จหนีออกในเวลากลางคืน ทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทะตามเสด็จ ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำอนโฆมา ตรัสสั่งนายฉันทะให้นำม้ากลับ ส่วนพระองค์ทรงตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์ อริชฐานเพศบรรพชิตในที่นั้น

๓. เสด็จออกทรงนำศักดิ์สิทธิ์ชลาชัย ตามความนิยมของผู้ปรารถนาจักรพรรดิราชแล้วไม่เสด็จกลับคืนครอบครองราชสมบัติอีก ทรงแสวงหาอุบายเครื่องแก้ทุกข์ ๓ อย่าง

พระเมาลีของพระองค์ตามที่ท่านแสดงไว้มี ๒ นัย ดังนี้

๑. พระมัชฌิมภิกขุแสดงว่า ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุเสียทั้งสิ้น แปลว่าโกนเสีย ความในข้อนี้ตรงกับเรื่องที่พระนันทพุทธอนุชา มีรูปร่างคล้ายพระพุทธรองค์เดิมา ภิกษุทั้งหลายเห็นเข้านี้ว่าเป็นพระบรมศาสดาจึงลุกขึ้นยืนรับ แต่ครั้นเข้ามาใกล้จึงรู้ว่าเป็นพระนันทพุทธอนุชา

๒. พระอรรถกถาจารย์แสดงว่า ทรงตัดด้วยพระขรรค์ในคราวเดียวเท่านั้น พระเกศาเหลือยาวประมาณ ๒ องคุลี แล้วทรงม้วนกลมเป็นทักษิณาวรรต ตั้งอยู่เท่านั้นไม่ยาวขึ้น อีกตราบเท่าเข้าสู่สระเสด็จดับขันธปรินิพพาน ความในข้อนี้ตรงกับพระพุทธรูปโบราณ มีพระเกตุมาลาเป็นตัวอย่าง ซึ่งมีพระเกศาสูง ดูเป็นที่เกล้าพระเมาลี

ผ้ากาสายะหรือกาสาวะ คือผ้าที่ย้อมด้วยรสฝาดอันเกิดแต่เปลือกไม้ สีเหลืองหม่น เป็นของบรรพชิตพวกอื่นใช้เหมือนกัน เดิมมีเพียง ๒ ผืน คือ (๑) ผ้าอุตตราสงค์ คือผ้าห่มหรือจีวร (๒) ผ้าอังตราวาสก คือผ้าห่มหรือสบง ต่อมาทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าทาบ ซึ่งเรียกว่าสังฆาฏิ เข้าอีกผืนหนึ่ง เป็น ๓ ผืนด้วยกัน เรียกว่า **“ไตรจีวร”** เมื่อคราวเสด็จออกบรรพชานี้ตามคำของพระ อรรถกถาจารย์กล่าวว่า ฆฎิการพรหมนำมาถวายพร้อมกับบาตร

บัญญัติศรัทธาออกบวช

ฝ่ายโกณฑัญญพราหมณ์ผู้เป็นหนึ่งในพราหมณ์ ๘ คน ที่ร่วมคณะถวายคำทำนายพระลักษณะของพระมหาบุรุษ ซึ่งยังมีชีวิตอยู่เพียงคนเดียว ได้ทราบข่าวว่า พระมหาบุรุษ

เสด็จออกบรรพชาแล้ว ก็ดีใจ เพราะตรงกับคำทำนายของตน จึงรีบไปหาบุตรของเพื่อนพราหมณ์ทั้ง ๗ คน ชักชวนให้ออกบวชด้วยกัน แต่บุตรพราหมณ์ทั้ง ๗ คน หาได้พร้อมใจกันทั้งหมดไม่ ยินดีออกบวชเพียง ๔ คน คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ รวมโกณฑัญญะด้วย เป็น ๕ คน จึงได้นามว่า “ปัญจวัคคีย์” แปลว่า พวก ๕ เพราะมีจำนวน ๕ คน ชวนกันออกสืบทอดตามพระมหาบุรุษ

บทที่ ๕

ตรัสรู้

นับตั้งแต่พระมหาบุรุษเสด็จออกบรรพชาแล้ว ก็เสด็จพักแรมอยู่ที่อนุปิยัมพวัน แขวงมัลลชนบท ลี้เวลา ๗ วัน แล้วจึงเสด็จจาริกไปจนเข้าเขตมคธชนบท ในปัณฑิชาสูตร และในอรธกถากล่าวว่า ได้เสด็จผ่านมณฑลบรรพต กรุงราชคฤห์ และในที่นั้นเอง พระเจ้าพิมพิสารได้เสด็จมาเข้าเฝ้า ตรัสถามถึงชาติสกุล และตรัสชักชวนให้อยู่กับพระองค์ จะพระราชทานพระราชอิสริยยศให้ แต่พระมหาบุรุษไม่ทรงรับ ทรงแสดงความประสงค์ว่าจะแสวงหาสัมมาสัมโพธิญาณ พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุโมทนาแล้ว ตรัสขอปฏิญาณว่า ถ้ายตรัสรู้แล้วขอให้เสด็จมาโปรดพระองค์บ้าง พระมหาบุรุษก็ทรงรับปฏิญาณ

ทรงศึกษาวิถีของสองดาบส

พระมหาบุรุษเมื่อเสด็จออกจากมณฑลบรรพตแล้ว ก็เสด็จไปสู่สำนักอาจารย์ทั้ง ๒ ซึ่งมหาชนนับถือว่าเป็นคณาจารย์ผู้ใหญ่ คือ **สำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร** ทรงศึกษาอยู่ไม่นานก็ได้สำเร็จสมบัติ ๗ คือ รูปฌาน ๔ กับอรุณฌาน ๓ ก็สิ้นความรู้อาฬารดาบส ทรงเห็นว่าสมบัติ ๗ ไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงลาออกไปพำนักศึกษาอยู่ใน **สำนักอุทกดาบส** (บางแห่งใช้คำว่า **อุทกดาบส**) **รามบุตร** ได้สำเร็จรูปฌานที่ ๔ ครบสมบัติ ๘ ก็สิ้นความรู้ของอุทกดาบส ครั้นทรงได้ถามถึงธรรมวิเศษขึ้นไป อาจารย์อุทกดาบสก็ไม่สามารถจะบอกได้

พระมหาบุรุษทรงเห็นว่าธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงเสด็จอำลาออกจากสำนักอุทกดาบส จาริกไปในเขตมคธชนบท ถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้ทอดพระเนตรเห็นพื้นที่ราบรื่น แนวป่าเขียวสด เป็นที่เบิกบานใจ แม่น้ำไหลผ่าน มีน้ำใสสะอาด มีท่อน้ำรินรมย์ โคจรคาม คือหมู่บ้านที่อาศัยเที่ยวภิกขาจารก็ตั้งอยู่ใกล้ไม่ห่างไกลโดยรอบ ทรงดำริเห็นว่า เป็นสถานที่ที่ควรเป็นที่อาศัยของกุลบุตรผู้ต้องการบำเพ็ญความเพียรได้ จึงประทับอยู่

ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา

ตั้งแต่นั้น พระมหาบุรุษก็ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา คือการทรมานพระกายให้ลำบาก ซึ่งเป็นกิจยากที่บุคคลจะทำได้ แต่พระองค์ทรงกระทำอยู่ถึง ๓ วาระ ดังนี้

วาระที่ ๑ ทรงกตพระทนต์ด้วยพระทนต์ กตพระตาลูด้วยพระชีวหาไว้ให้แน่น จนพระเสโทไหลออกจากพระกัจฉะ ก็ไม่สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้นทรงเห็นว่า การกระทำอย่างนั้นไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงเปลี่ยนวิธีอื่นต่อไป

วาระที่ ๒ ทรงผ่นกลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ เมื่อลมเดินโดยทางช่องพระนาสิก และช่องพระโอษฐ์ไม่ได้สะดวก ก็เกิดเสียดังอุททางช่องพระกรณทั้ง ๒ ข้าง ทำให้ปวดพระเศียร เสียดพระอุทร ร้อนในพระกายเป็นกำลัง ก็ไม่สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้นทรงเห็นว่า การกระทำอย่างนั้นไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงเปลี่ยนวิธีอื่นต่อไป

วาระที่ ๓ ทรงอดพระกระยาหาร เสวยแต่วันละน้อย ๆ บ้าง เสวยพระกระยาหารที่ละเอียดบ้าง จนพระกายเหี่ยวแห้ง พระฉวีเศร้าหมอง พระอัฐิปราภฏทั่วกาย มีพระกำลังน้อย จะเสด็จไปข้างไหนก็ชวนล้ม จนมหาชนทักกันไปต่าง ๆ ก็ไม่สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ

อุปมา ๓ ข้อ

เมื่อพระมหาบุรุษทดลองถึง ๓ วาระแล้ว ก็ได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอย่างใดเลย ทรงดำริว่า แม้ปฏิบัติถึงขั้นอุกฤษฏ์อย่างนี้แล้ว โฉนหนอยังไม่บรรลุพระโพธิญาณ ขณะนั้น สมเด็จพระอินทราชา (ท้าวสักกะหรือพระอินทร์จอมเทพแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ทรงทราบข้อปริวิตกของพระมหาบุรุษ จึงทรงพิณทิพย์ให้พระมหาบุรุษสดับพิจารณาเปรียบเทียบ ๓ สาย คือ สายหนึ่งตึงนัก พอดัดไปหน่อยก็ขาด สายหนึ่งหย่อนนัก ดัดเข้าก็ไม่มีเสียง อีกสายหนึ่งไม่ตึงไม่หย่อนพอดปานกลาง ดัดเข้าก็บรรลือเสียงไพเราะ ก็ทรงถือเอาเสียงพินเป็นนิมิต

อนึ่ง อุปมาเปรียบเทียบ ๓ ข้อ ซึ่งพระองค์ไม่เคยได้สดับมาก่อน ก็ได้ปรากฏแจ่มแจ้งขึ้นแก่พระองค์ คือ

ข้อที่ ๑ สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายไม่ได้หลีกออกจากกามและมีความพอใจรักใคร่ในกาม แม้ได้เสวยทุกขเวทนาอันเผ็ดร้อนซึ่งเกิดจากความเพียรที่ดี ไม่ได้เสวยที่ดี ก็ไม่ควรตรัสรู้ เหมือนไม้สดอันชุ่มด้วยยางและทั้งแช่อยู่ในน้ำ บุรุษต้องการด้วยไฟ ก็มีอาจสีให้เกิดไฟขึ้นได้ บุรุษนั้นต้องเหน็ดเหนื่อยเปล่า เพราะไม้ยังสดมียางอยู่ ทั้งแช่ไว้ในน้ำ

ข้อที่ ๒ สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งแม้มีกายหลีกออกจากกามแล้ว แต่ยังรักใคร่พอใจในกามนั้นอยู่ แม้ได้เสวยทุกขเวทนาอันเผ็ดร้อนซึ่งเกิดจากความเพียรก็ดี ไม่ได้เสวยก็ดี ก็ไม่ควรตรัสรู้ เหมือนไม้สดอันชุ่มด้วยยาง แม้บุคคลตั้งไว้นบนก ก็ไม่อาจสีให้เกิดไฟได้

ข้อที่ ๓ สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งแม้มีกายหลีกออกจากกามแล้ว ทั้งละความพอใจรักใคร่ในกามเสียได้ ถึงจะได้เสวยทุกขเวทนาอย่างนั้นซึ่งเกิดจากความเพียรก็ตาม ไม่ได้เสวยก็ตาม ก็ควรจะตรัสรู้ได้ เหมือนไม้แห้งที่ไกลจากน้ำซึ่งบุคคลวางไว้นบนก ก็สามารถสีให้เกิดไฟได้

อุปมาทั้ง ๓ ข้อนี้ ได้เป็นกำลังสนับสนุนพระหฤทัยให้พระองค์ทรงมุ่งมั่นในการทำ ความเพียรทางจิตว่า จะเป็นทางให้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณเป็นแน่ ครั้นตกลงพระหฤทัย เช่นนั้นแล้ว ก็เริ่มเสวยพระกระยาหารตามปกติต่อไปอีก

ปัญจวัคคีย์หลักหนี่

ปัญจวัคคีย์ คือ โภณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ซึ่งเคยได้ยิน ได้ฟังว่าพระมหาบุรุษมีคติเป็น ๒ อย่าง คือ ถ้าครองฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ถ้าวอกบรรพชาจะได้เป็นศาสดาเอกของโลก เมื่อเห็นพระมหาบุรุษเสด็จออกบรรพชา ก็มีความหวังว่าคงจะได้ตรัสรู้แล้วสอนตนบ้าง จึงได้พากันออกบรรพชาตามเฝ้าปฏิบัติตลอดมา เมื่อเห็นพระมหาบุรุษทรงเลิกบำเพ็ญเพียรทุกกรกิริยา กลับมาเสวยพระกระยาหารตามปกติเช่นนั้น จึงมีความ คิดเห็นพร้อมกันว่า พระองค์ทรงคลายจากความเพียรเวียนมาเป็นคนมักมากเสียแล้ว พระองค์จะไม่ได้บรรลุธรรมพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่แท้ จึงเกิดความเบื่อหน่ายในการปฏิบัติ พากันหลักหนี่จากพระองค์ไปอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี หรือเมืองสารนาถในปัจจุบัน

การที่ปัญจวัคคีย์มาอยู่เฝ้าปฏิบัติที่ดี การที่หลักไปเสียก็ดี เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ พระศาสนาของพระพุทธองค์ในกาลต่อมา กล่าวคือ

๑. การที่มาอยู่เฝ้าปฏิบัติก็เท่ากับได้มาเป็นพยานว่า **อิตถกิลมานุโยค** คือการประกอบ ความเพียรด้วยการทำความลำบากแก่ตนนั้น พระองค์เคยประพฤติมาแล้ว ไม่มีใครประพฤติ ได้ยิ่งกว่านี้ ถึงกระนั้น ก็หาใช่ทางที่จะให้รู้ธรรมพิเศษอย่างใดไม่

๒. การหลักหนี่ไปเสียจากที่นั่น เท่ากับเปิดโอกาสให้พระองค์ได้รับความสัจมากยิ่ง ขึ้น ไม่มีใครทำอันตรายความสัจของพระองค์ เป็นผลให้พระองค์ได้ตรัสรู้เร็วขึ้น

ตรัสรู้

เมื่อพระมหาบุรุษเสวยพระกระยาหาร ทำให้พระกายของพระองค์มีกำลังดีขึ้นอย่าง เดิม ก็ทรงเริ่มทำความเพียรทางจิตต่อไป นับแต่บรรพชามาแล้วได้ ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้ **พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** คือได้พระปัญญาธรรมพิเศษเป็นเหตุให้พอพระฤทัยว่า “รู้ละ” ในราตรีวิสาขปุณณมีดิถีเพ็ญ (ตรงกับวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ณ ใต้ร่มไม้ **อัสสัถถโพธิพฤกษ์** (คำว่า อัสสัถถะ แปลว่าต้นโพ คำว่า โพธิพฤกษ์ แปลว่า ต้นไม้ เป็นที่ตรัสรู้ ต้นไม้ใด ๆ อันเป็นที่พระโพธิสัตว์ประทับนั่งบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้ ต้นไม้นั้น ๆ ได้ชื่อว่า โพธิพฤกษ์ หรือต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระสิทธัตถพุทธเจ้าของเราตรัสรู้ ณ ต้นอัสสัถถะ ซึ่งพระโบราณจารย์ แปลตรงกับไม้โพในภาษาไทย) ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี

ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระองค์ ที่พระมัชฌิมาภิกขุแสดงว่า พระองค์ ทรงเจริญสมถภาวนา ทำจิตให้เป็นสมาธิ จนบรรลุฌานที่ ๑ (ปฐมฌาน) ฌานที่ ๒ (ทุติย ฌาน) ฌานที่ ๓ (ตติยฌาน) และฌานที่ ๔ (จตุตถฌาน) แล้ว ยังญาณอันเป็นตัวปัญญา ๓ ประการให้เกิดขึ้นในยามทั้ง ๓ แห่งราตรีเป็นลำดับกัน คือ

๑. ในปฐมยาม ยัง**บุพเพนิวาสานุสสติญาณ**ให้เกิดขึ้น ญาณนี้ทำให้พระองค์สามารถ ระลึกถึงชาติหนหลังได้เป็นอนเนกชาติ

๒. ในมัชฌิมยาม ยัง**จุตูปปาตญาณ**ให้เกิดขึ้น ญาณนี้ทำให้พระองค์สามารถรู้การจุติ และอุปบัติ (การเวียนว่ายตายเกิด) ของสัตว์ทั้งหลาย ว่าจะได้หรือชั่วก็เป็นด้วยอำนาจของกรรม บางที่เรียกว่าทิพจักขุญาณบ้าง

๓. ในปัจฉิมยาม ยัง**อาสวักขยญาณ**ให้เกิดขึ้น ญาณนี้ทำให้พระองค์สามารถเป็น ผู้สิ้นอาสวะกิเลส คือทรงรู้แจ้งอริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกข์ ความไม่สบายกาย สบายใจ สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

เหตุการณ์จวนจะตรัสรู้

ในราตรีล่วงเข้าวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ขณะทรงบรรทมหลับ ทรงพระสุบินนิมิต ๕ ประการ คือ

๑. ทรงพระสุบินว่า ขณะพระองค์ทรงบรรทมหงายเหนือพื้นปฐพี พระเศียรหนุนเขา หิมพานต์เป็นพระเชนย พระหัตถ์ซ้ายหยั่งลงในมหาสมุทรทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวา และพระบาททั้งคู่หยั่งลงในมหาสมุทรทางทิศใต้

๒. ทรงพระสุบินว่า หย้าแพรกเส้นหนึ่งออกจากพระนาภี สูงขึ้นไปจนถึงท้องฟ้า

๓. ทรงพระสุบินว่า หมูหนอนเป็นอันมาก ชาวบาง ตำบล ได้ขึ้นมาแต่พื้นพระบาท
ทั้งคู่ ปกปิดลำพระชนม์หมด และได้ขึ้นมาถึงพระชานุมณฑล

๔. ทรงพระสุบินว่า ฝูงนก ๔ จำพวก มีสีต่าง ๆ กัน คือ เหลือง เขียว แดง ดำ
บินมาแต่ทิศทั้ง ๔ ลงมาจับแทบพระบาทแล้ว กลับกลายเป็นสีขาวไปสิ้น

๕. ทรงพระสุบินว่า เสด็จขึ้นไปเดินจงกรมบนยอดภูเขานันต์มโหฬารไปด้วยอาคม
แต่อาคมนั้นมิได้เป็นพระยุคลบาท

ครั้นทรงตื่นจากบรรทม ทรงดำริถึงข้อความในพระมหาสุบินทั้ง ๕ แล้วทรงทำนายด้วย
พระปรีชาญาณของพระองค์เองว่า

ข้อที่ ๑ พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เลิศในโลก

ข้อที่ ๒ พระองค์จะได้ประกาศสังฆธรรม แสดงมรรคผล นิพพาน แก่เทพยดาและ
มนุษย์ทั้งมวล

ข้อที่ ๓ ศฤงคารและพราหมณ์ทั้งหลายจะเข้ามาสู่สำนักของพระองค์เป็นอันมาก

ข้อที่ ๔ ชาวโลกทั้ง ๔ เหล่า คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เมื่อมาสู่สำนักของ
พระองค์แล้ว จะรู้ทั่วถึงธรรมอันบริสุทธิ์หมดจด

ข้อที่ ๕ แม้พระองค์จะพร้อมมูลด้วยลาภสักการะต่างๆ ที่ชาวโลกทุกทิศน้อมนำมา
ถวาย ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส พระองค์ก็ได้มีพระหฤทัยขังอยู่ให้เป็นมลทินแต่น้อย

ครั้นพระองค์ทรงพยากรณ์ในพระสุบินนิมิตดังนี้แล้ว ก็ทรงทำสรีริก สงระกาย
หมดจดแล้ว ก็เสด็จไปประทับ ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์ ในยามเช้าแห่งวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖
ปีระกา

เข้าวันนั้น **นางสุชาดา** ผู้เป็นบุตรภรรยาผู้ใหญ่แห่งชาวบ้านเสนานิคม ตำบลอุรุเวลา
ปราสาทจะทำการบวงสรวงเทวดา จึงใช้ให้นางปัญณาสา สาวใช้ไปตัดกวาดบริเวณควงไม้
โพธิพฤกษ์ ส่วนตนเองเตรียมหุงข้าวมธุปายาส เสร็จแล้วจัดลงในถาดทองเพื่อเตรียมไป
บวงสรวง บูชาเทวดา ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์

ฝ่ายนางปัญณาสาเห็นพระมหาบุรุษมีรัศมีพระกายแผ่รัศมีออกเป็นปริณิเทศ ก็นึกว่า
เทวดาคงมานั่งรอรับเครื่องสังเวย จึงรีบกลับมาบอกนางสุชาดา ครั้นแล้วนางสุชาดาแต่ง
กายงามด้วยอาภรณ์ ยกข้าวมธุปายาสขึ้นเหนือเศียรเกล้าไปสู่โพธิพฤกษ์พร้อมบริวาร ครั้น

เห็นพระมหาบุรุษทรงงามเช่นนั้น สำคัญว่าเป็นรุกขเทวดา จึงเข้าไปถวายข้าวมธุปายาสด้วยความเคารพยิ่ง ขณะนั้น บาตรดินซึ่งหมึกการพรหมถวายไว้แต่วันบรรพชาเกิดอันตรายหายไป พระมหาบุรุษทรงทอดพระเนตรดูนางสุชาดา เพื่อให้รู้ว่าพระองค์ไม่มีบาตรจะรับข้าวมธุปายาส นางสุชาดาทราบชัดโดยอาการ จึงน้อมถวายพร้อมทั้งถาด ก้มลงอภิวาทถวายบังคมลากลับไปสู่เคหาของตนด้วยความสุขใจเป็นล้นพ้น

พระมหาบุรุษเสด็จลุกจากที่ประทับ ทรงถือถาดข้าวมธุปายาส เสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ประทับนั่งไตรัมไมโคจร (ต้นไทร) ทรงปั้นข้าวมธุปายาสได้ ๔๙ ปั้น เสวยหมดแล้ว ทรงถือถาดลงสู่แม่น้ำ ทรงอธิษฐานเสี่ยงพระบารมีว่า *ถ้าจะได้ปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ (บรรลุโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า) ขอให้ถาดนี้จงลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปเกิด* แล้วทรงลอยถาดนั้นลงในแม่น้ำ ขณะนั้น อานุภาพแห่งพระบารมีได้แสดงให้เห็นเป็นอัศจรรย์ กล่าวคือ ถาดนั้นได้ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปประมาณ ๑ เส้น แล้วจมสู่หน้าคพิภพของพญากาฬนาคราช

ครั้นทรงทอดพระเนตรเห็นเป็นนิมิตเช่นนั้น ทรงแน่วพระทัยว่า *จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมพันธโพธิญาณแน่นอน* จึงเสด็จไปยังสาละวัน (ป่าไผ่ร้าง) ตามแนวริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ประทับพักกายไตรัมไมสาละพฤกษ์ พอเวลาพระอาทิตย์ตะวันตกาย เสด็จไปสู่ควงไม้อสถิตโพธิพฤกษ์ ได้รับญาคูซึ่งโสณเถรพราหมณ์น้อมถวาย ๘ คำ ทรงนำญาคูนั้นไปปูลาดเป็นรัตนบัลลังก์ เสด็จประทับบนรัตนบัลลังก์นั้น หันพระปฤษฎางค์ไปทางลำต้นโพธิพฤกษ์ ผินพระพักตร์ไปยังปราจีนทิศ ทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่า **“ยังมีได้ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่ลุกขึ้นเพียงนั้น แม้เนื้อและโลหิตจะแห้งเหือดไป เหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที”** ดังนี้แล้ว จึงทรงเริ่มบำเพ็ญสมาธิจิตต่อไป

ทรงชนะพญามาร

ขณะนั้น วสวัตดีมาราธิราช (พญามารผู้สถิต ณ สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี) เกรงว่าพระมหาบุรุษจะพ้นจากอำนาจของตน จึงยกพลพลพยุหเสนามารมาผจญ แสดงฤทธิ์โดยประการต่าง ๆ เพื่อให้พระมหาบุรุษตกพระทัยกลัวเสด็จหนีไป พระมหาบุรุษทรงนึกถึงพระบารมี ๑๐ ทัศ คือ (๑) ทาน การเสียสละ (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้เป็นปกติ (๓) เนกขัมมะ การปลีกออกจากกามมุ่งบรรพชา (๔) ปัญญา ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ (๕) วิริยะ ความเพียร (๖) ขันติ ความอดทน (๗) สัจจะ ความซื่อสัตย์ (๘) อธิฐาน

ความตั้งใจอย่างมั่นคง (๙) เมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น (๑๐) อุเบกขา ความวางจิตเป็นกลาง ที่ทรงบำเพ็ญมาแต่อดีต ทรงอภังการวสุนทรยา เจ้าแม่มหาปฐพีเป็นสักขีพยาน เลี้ยงพระบารมี ๑๐ ทศนั้นเข้าช่วยผจญต่อสุพญามารกับเสนาให้ปราศไปในเวลาพระอาทิตย์ยังไม่ทันอัสดงคต พระองค์ทรงเริ่มเจริญสมณภาวนาทำจิตให้เป็นอัปปนาสมาธิจนได้บรรลุ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน แล้วยังฌานอันเป็นองค์แห่งปัญญา ๓ ประการ ให้เกิดขึ้นในยามทั้ง ๓ คือ

๑. ครั้นล่วงเข้าปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ สามารถระลึกอดีตชาติ ที่พระองค์ทรงเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วได้

๒. ครั้นถึงมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ หรือทิพพจักขุญาณ สามารถหยั่งรู้การ เวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั่วปวงได้

๓. ในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ สามารถทำกิเลสทั้งปวงให้หมดสิ้นไปด้วย พระปัญญาพิจารณาในปัจจัยการแห่งปัจจุสมุปบาท โดยอนุโลมและปฏิโลม (ตามลำดับและ ทวนลำดับ) ก็ทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเวลารุ่งอรุณทศ ในวันวิสาขปุณณมี ขึ้น ๑๕ ค่ำ ดิถีเพ็ญกลางเดือน ๖ ปีระกา

ปฐมโพธิกาล

บทที่ ๖

ปฐมเทศนาและปฐมสาวก

พระมหาบุรุษได้บำเพ็ญเพียรทางใจ จนได้บรรลุธรรมพิเศษคืออริยสัจ ๔ ณ ภายใต้น้ำต้นอัสสัตถะ ซึ่งต่อมาเรียกว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ก็ได้ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ในสถานที่ต่าง ๆ รวม ๗ สัปดาห์ เรียกว่า **สัตตมहाสถาน** คือ

สัปดาห์ที่ ๑ ประทับบนรัตนบัลลังก์ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เมื่อระหว่างประทับอยู่ภายใต้มหาโพธิ์นั้น ทรงพิจารณาปฏิจสงฺกุปบาทตลอดยาม ๓ แห่งราตรีแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานในยามละครั้ง ดังนี้

ในปฐมยามว่า เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้แจ้งว่าเกิดแต่เหตุ

ในมัชฌิมยามว่า เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ความสิ้นแห่งปัจจัยทั้งหลายว่าเป็นเหตุสิ้นแห่งผลทั้งหลายด้วย

ในปัจฉิมยามว่า เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นพราหมณ์นั้นย่อมกำจัดการและเสนามารเสียได้ ดูจพระอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืดทำอากาศให้สว่างฉะนั้น

สัปดาห์ที่ ๒ ครั้นล่วง ๗ วันแล้ว พระองค์เสด็จลงจากรัตนบัลลังก์ ไปประทับทางทิศอีสานแห่งพระศรีมหาโพธิ์ ยืนจ้องพระเนตรดูต้นพระศรีมหาโพธิ์ โดยมีได้กระพริบพระเนตรตลอด ๗ วัน สถานที่นั้นจึงได้นามว่า **อนิมิสเจดีย์**

สัปดาห์ที่ ๓ ครั้นล่วง ๗ วัน เสด็จออกจากอนิมิสเจดีย์ มาหยุดในระหว่างต้นพระศรีมหาโพธิ์กับอนิมิสเจดีย์ ทรงเนรมิตที่จงกรมขึ้น เสด็จจงกรมอยู่ที่นี่เป็นเวลา ๗ วัน สถานที่นั้นจึงได้นามว่า **รัตนจงกรมเจดีย์**

สัปดาห์ที่ ๔ ครั้นล่วง ๗ วัน เสด็จไปทางทิศปัจฉิมหรือทิศพายัพแห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดสมาธิในเรือนแก้ว ซึ่งเทวดาเนรมิตถวาย ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎกตลอด ๗ วัน สถานที่นั้นจึงได้นามว่า **รัตนมรเจดีย์**

สัปดาห์ที่ ๕ ครั้นล่วง ๗ วัน เสด็จไปประทับภายใต้ร่มไทรอันเป็นที่พักของเลี้ยงแกะ อันได้ชื่อว่าอชปาณิโครธ ตั้งอยู่ในทิศบูรพาแห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ ครั้นนั้นธิดาของพญามาร วสวัตดี ๓ นาง คือ นางตันหา นางราคา นางอรดี เห็นว่าบิดาของตนมีความเสียใจเพราะทำลายพระพุทธรองค์ไม่ได้ จึงขออาสาเข้าช่วยบิดา ได้เข้าไปประเล้าประโลมพระพุทธรองค์ แต่ถูกพระพุทธรองค์ทรงขับไล่ให้หนีไป

ครั้นนั้น มีพราหมณ์ผู้หนึ่งมีนิสัยเป็นหูกทุกชาติ ชอบบวดข่มขู่ผู้อื่นด้วยคำว่า “หีหี” เข้ามาเฝ้าทูลถามธรรมที่ทาบุคคลให้เป็นพราหมณ์ พระองค์ทรงยกเอาธรรมที่ทาบุคคลให้เป็นสมณะในพระพุทธศาสนาแต่ใช้โวหารเป็นพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ผู้มีบาปอันลอยเสียแล้ว ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องขุ่นคนอื่นว่า ‘หี หี’ ซึ่งนับว่าเป็นคำหยาบ ไม่มีกิเลสอันข่มจิตสำรวมดีถึงที่สุดแห่งไตรเพท มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องพัวแล้ว ควรเรียกว่า **พราหมณ์**”

สัปดาห์ที่ ๖ ครั้นล่วง ๗ วัน ก็เสด็จไปประทับอยู่ ณ ภายใต้ร่มไม้จิกซึ่งได้นำมาว่า มุจลินท์ อันตั้งอยู่ทางทิศอาคเนย์แห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงเสวยวิมุตติสุข ณ ที่นั้นแล้ว เปล่งอุทานว่า ความสงบเป็นสุขของผู้มีธรรมอันสงบอันได้สดับไว้ ยินดีอยู่ในที่สงบ รู้เห็นตามจริงอย่างไร ความไม่เบียดเบียนในสัตว์ทั้งหลาย ความปราศจากกำหนด คือความล่วงกามได้ด้วยประการทั้งปวง เป็นสุขในโลก การทำอัสมิมานะคือความถือตัวตนให้หมดไปได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง

ตอนนี้ พระอรรถกถาจารย์แสดงว่า เมื่อพระองค์ประทับอยู่ที่นั่น ฝนตกพราวเจือกับ ลมหนาวตลอด ๗ วัน พญานาคชื่อว่ามุจลินท์ ขึ้นมาวงขนดหางเป็น ๗ รอบ แผ่พังพานปก พระองค์ไว้เพื่อมิให้ฝนและลมถูกต้องพระองค์ เมื่อฝนหายแล้วก็คลายขนดออก จำแลงเพศเป็น มาณพมายืนเฝ้าพระองค์อยู่เฉพาะพระพักตร์

สัปดาห์ที่ ๗ ครั้นล่วง ๗ วัน เสด็จไปยังต้นไม้เกด (ราชายตนะ) ทางทิศทักษิณแห่ง ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เสวยวิมุตติสุขอยู่ที่นั่น ๗ วัน ครั้นนั้น มีพาณิข ๒ คนพี่น้อง ชื่อว่า **ตปุสสะ** และ **ภัลลิกะ** เดินทางมาแต่อุกกกลชนบท ได้เห็นพระศาสดาเข้า จึงพร้อมใจกันนำ ข้าวสัตตุดมสดุดูก้อนซึ่งเป็นเสบียงของคนเดินทางเข้าไปถวาย แล้วจึงยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง พระองค์ ทรงรับและเสวยเสร็จแล้ว พาณิขทั้ง ๒ คนพี่น้องก็แสดงตนเป็นอุบาสก ขอลี้พระพุทธรูปกับพระธรรม ทั้ง ๒ ว่าเป็นที่พึงที่ระลึก นับว่าเป็นปฐมอุบาสกผู้ถึงรัตนะทั้ง ๒ คือพระพุทธรูปและพระธรรมในพระพุทธศาสนา เรียกว่า **เทววาจิกอุบาสก** ก่อนอุบาสก ทั้ง ๒ จะกลับไป ได้ทูลขอปูชนียวัตถุเพื่ออภิวาทบูชาในกาลต่อไป พระองค์ทรงยกพระหัตถ์

ปราชญ์ (อุบ) พระเคียร พระเกศธาตุ ๘ เส้น ได้ติดพระหัตถ์ลงมา จึงทรงประทานพระเกศธาตุทั้ง ๘ เส้นแก่อุบาสกทั้ง ๒ นั้นไป

บุคคลที่เปรียบด้วยดอกบัว ๔ เหล่า

เมื่อประทับอยู่ใต้ต้นราชายตนะสิ้น ๗ วันแล้ว จึงเสด็จกลับไปสู่ต้นขपालนิโครธอีก ทรงพิจารณาถึงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วว่าเป็นธรรมละเอียดสุขุมคัมภีรภาพยิ่ง ยากที่สัตว์ผู้ยังติดอยู่ในกามจะรู้ตามได้ ก็ทรงปลงพระทัยในอันจะทรงสั่งสอนธรรมโปรดเวไนยสัตว์

ตอนนี้พระอรธกถาจารย์แสดงว่า ท้าวสหัมบดีพรหมทราบข้อปริวิตกของพระองค์ จึงลงมาทูลอาราธนาให้แสดงธรรม โดยอ้างว่าสัตว์ที่มีกิเลสเบาบางอาจรู้ธรรมที่ทรงแสดงนั้นก็มี พระศาสดาทรงเห็นตามด้วย จึงรับคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมนั้น

พระองค์ทรงอาศัยพระกรุณาในเวไนยสัตว์ จึงทรงพิจารณาอีกว่าจะมีผู้รู้ถึงธรรม ที่ตรัสรู้นั้นหรือไม่ ก็ทรงทราบอุปนิสัยเวไนยสัตว์ว่ามีอุปนิสัยต่าง ๆ กันเป็น ๔ จำพวก คือ

๑. **อุคคคัตถุญญ** ผู้สามารถจะตรัสรู้ตามได้ฉับพลัน คือผู้มีอินทรีย์กล้า เป็นผู้ที่ฟังสอนให้รู้ได้ง่าย ธรรมพิเศษได้ฉับพลัน เปรียบเหมือนดอกบัวอันอยู่เหนือน้ำ คอยรัศมีพระอาทิตย์อยู่จะบาน ณ วันนี้

๒. **วิปจิตถุญญ** ผู้จะตรัสรู้ตามเมื่อได้รับคำแนะนำในโอกาสต่อไป คือผู้มีคุณสมบัติเช่นนั้นพอปานกลาง ได้อบรมในปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้น จนมีนิสัยแก่กล้าก็สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษได้ดุจเดียวกัน เปรียบเหมือนดอกบัวอันตั้งอยู่เสมอน้ำจะบาน ณ วันพรุ่งนี้

๓. **เนยยะ** ผู้ตั้งใจเพียรพยายามปฏิบัติตามโอวาท ก็มีโอกาจะตรัสรู้ได้ คือผู้มีคุณสมบัติเช่นนั้นแต่ยังอ่อน หรือหาอุปนิสัยมิได้เลย ก็ยังควรได้รับคำแนะนำในธรรมเบื้องต้นไปก่อน เพื่อบำรุงอุปนิสัย เปรียบเหมือนดอกบัวยังไม่ขึ้นจากน้ำยังตั้งอยู่ภายในน้ำ จักบาน ณ วันต่อ ๆ ไป

๔. **ปทปรมะ** ผู้ยากที่จะสั่งสอน คือผู้ที่ไม่ใช่เวไนยสัตว์ ไม่สามารถรับคำแนะนำสั่งสอนได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังจมอยู่ในโคลนตม ย่อมเป็นรักษาแห่งปลาและเต่า

โปรดปัญจวัคคีย์

ครั้นพระองค์ทรงอธิษฐานในพระหฤทัยเพื่อจะทรงแสดงธรรมเช่นนั้นแล้วทรงพิจารณาถึงบุคคลผู้สมควรจะรับฟังธรรมเทศนาเป็นปฐม ทรงปรารภถึงอาฬารดาบสกาลามโคตร

และอุททกดาบสรามบุตร ผู้ซึ่งเคยเป็นอาจารย์สั่งสอนลัทธิในกาลก่อน แต่ปรากฏว่าอาจารย์ทั้ง ๒ นั้นสิ้นชีพแล้ว ภายหลังทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ผู้มีอุปการะแก่พระองค์มาก่อน ได้อุปฐาก พระองค์สมัยเมื่อทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ซึ่งในเวลานี้ได้หลีกไปอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวง เมืองพาราณสี จึงตกลงพระหฤทัยว่าจะแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์

จากนั้นพระองค์ก็เสด็จออกจากต้นไม้อชปาลนิโครธ ในเวลาเช้าขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน อาสาฬหมาส (เดือน ๘) ทรงดำเนินไปโดยมรรคาที่จะไปสู่เมืองพาราณสีอันเป็น นคร หลวงแห่งกาลิชนบท ครั้นเสด็จถึงระหว่างแม่น้ำคยากับต้นพระศรีมหาโพธิ์ต่อกัน ทรงพบ อุปกาชีวกผู้หนึ่งเดินสวนทางมา ครั้นอุปกาชีวกเห็นพระฉวีวรรณของพระองค์ผุดผ่อง นึกประหลาดใจ จึงถามว่าใครเป็นศาสดาของท่าน พระองค์จึงตรัสตอบว่าพระองค์เป็นสยัมภู ผู้ตรัสรู้เอง ไม่มีใครเป็นครูอาจารย์ อุปกาชีวกไม่เชื่อสิ้นศรัทธาแล้วหลีกหนีไป พระองค์เสด็จไป โดยลำดับจนถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ฝ่ายปัญจวัคคีย์ เมื่อเห็นพระศาสดาเสด็จมาแต่ไกล จึงปรึกษากันว่า พระสมณโคดม คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความมักมากเสียแล้ว พวกเราไม่พึงลุกขึ้นยืนรับบาตรจีวร แต่ว่า จะพึงปูลาดสนะไว้เท่านั้น ถ้าเธอปรารณาก็นั่ง ครั้นพระองค์เข้ามาถึงแล้ว ก็พูดกับพระองค์ ด้วยโวหารที่ไม่เคารพ คือพูดออกพระนามและใช้คำว่าอาวุโส พระองค์ก็ห้ามเสีย โดยตรัสว่า “เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว ท่านทั้งหลายจงพึงเถิด เราจักสั่งสอน ไม่ช้าเท่าไรท่านก็จักบรรลุ อมตธรรมเป็นแท้” ปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อกล่าวคัดค้าน พระองค์ทรงเตือน พวกเธอก็คัดค้าน อยู่นั่นเอง ลีลา ๒ - ๓ ครั้ง พระองค์จึงตรัสเตือนให้ระลึกถึงความหลังว่า “ท่านทั้งหลาย จำได้อยู่หรือ วาจาเช่นนี้เราเคยพูดกับท่านบ้างหรือ” ปัญจวัคคีย์นึกขึ้นได้ว่า พระวาจาเช่นนี้ ไม่เคยได้ยินเลย จึงยอมฟังธรรมอันพระองค์จะแสดงต่อไป

ทรงแสดงปฐมเทศนา

ครั้นรุ่งขึ้นแห่งวันอาสาฬหปุณณมี วันเพ็ญเดือน ๘ พระองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา คือธรรมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ มีใจความโดยย่อว่า “ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่าง อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ

๑. การประกอบตนให้พัวพันอยู่ในกามสุขอันเป็นธรรมอันเลว เป็นเหตุให้ตั้งบ้านเรือน ของคนมีกิเลสหนา ไม่ใช่ของพระอริยบุคคลผู้บริสุทธิ์ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค

๒. การประกอบตนให้ลำบากเป็นทุกข์ ไม่ทำให้เป็นอริยบุคคล ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เรียกว่าอัตตกิลมณโยค

ทรงยกข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ซึ่งเรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** อันไม่ไกลกับที่สุด ๒ อย่างนั้นขึ้น แสดงว่าเป็นข้อปฏิบัติอันควรเสพ ซึ่งได้แก่มรรคมีอยู่ ๘ คือ (๑) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ (๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ (๔) สัมมากรรมันตะ การงานชอบ (๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ (๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ (๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ (๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ ซึ่งพระองค์ได้ตรัสรู้แล้วเป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เพื่อความรู้ดี เพื่อพระนิพพาน แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔ ได้แก่ (๑) ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ (๒) สมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ กามตัณหา ความอยากในอารมณ์ อันหาใคร่ ภวตัณหา ความอยากในความมีความเป็น วิภวตัณหา ความอยากในความไม่มีไม่เป็น (๓) นิโรธ คือความดับทุกข์ ได้แก่ ความดับตัณหาทั้ง ๓ นั้นเสีย (๔) มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘

ปฐมสาวก

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนานั้นอยู่ ธรรมจักขุคือดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากมลทิน ได้เกิดแก่ท่านโกณฑัญญะว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมมีความดับเป็นธรรมดา” พระองค์ทรงทราบที่ท่านโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานว่า “อัญญาสิ วตะ โภ โกณฑัญญะ, อัญญาสิ วตะ โภ โกณฑัญญะ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ” คำว่า อัญญา จึงเป็นคำนำหน้าชื่อของท่านโกณฑัญญะ ว่าอัญญาโกณฑัญญะ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

เมื่อท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมสิ้นความสงสัยแล้ว จึงทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ก็ทรงประทานอุปสมบทให้ท่านโกณฑัญญะ เป็นภิกษุในพระธรรมวินัย ด้วยพระวาจาว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” ด้วยพระวาจาเพียงเท่านั้น ท่านโกณฑัญญะก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

อุปสมบทด้วยวิธีนี้เรียกว่า **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** แปลว่า อุปสมบทด้วยทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุมา พระอัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นพระสงฆ์รูปแรก เป็นพระสาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ได้เกิดขึ้นบริบูรณ์ในโลกนับแต่นั้นมา

ในปีนั้นพระองค์ก็ทรงจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงสั่งสอนบรรพชิตที่เหลือนั้นด้วยปณิณกเทศนาตามสมควรแก่อัธยาศัย ต่อมาท่านวัปปะกับท่านภิกขุยะได้ดวงตาเห็นธรรม ก็ทูลขออุปสมบท พระองค์ก็ทรงประทานอุปสมบทเช่นเดียวกับพระอัญญาโกณฑัญญะ ต่อมาท่านมหานามะกับท่านอัสสีกก็ได้ดวงตาเห็นธรรม และทูลขออุปสมบท พระองค์ก็ทรงประทานให้ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร

ครั้นพระปัญจวัคคีย์มีอินทรีแก่กล้า สมควรจะสดับพระธรรมเทศนาเพื่อวิมุตติเบื้องต้นขึ้นไปแล้ว ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือนอาสาฬหะ พระองค์จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาชื่ออนัตตลักษณะสูตร มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่ไปตามปรารถนา เป็นไปเพื่อความป่วยไข้ ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น” เมื่อพระปัญจวัคคีย์สดับพระธรรมเทศนา พิจารณาตามภูมิธรรมเทศนานั้นแล้ว จิตก็พ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ก็ได้บรรลุพระอรหัตสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้งนั้นพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้วในโลกขึ้น ๖ รูป คือ พระศาสดาสัมมาพุทธเจ้า และพระปัญจวัคคีย์

บทที่ ๗

ส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา

ยสกุลบุตรออกบวช

สมัยนั้น มีกุลบุตรผู้หนึ่งชื่อว่า ยสะ เป็นบุตรเศรษฐีในเมืองพาราณสี มีปราสาท ๓ หลัง เป็นที่อยู่ ๓ ถดู ถดูนั้นเป็นถดูฝา ยสกุลบุตรอยู่ในปราสาท บำเรอด้วยดนตรีมีสตรีประโคม ไม่มีบุรุษเจือปน คือนั่นหนึ่งยสกุลบุตร ได้เห็นอาการของนางบำเรอเป็นไปต่าง ๆ กัน เกิดความสังเวชที่ได้เห็นความวิปริตของหมู่บริวารในคราวนอนหลับ มีอาการดุจซากศพในป่าช้า จึงเปล่งอุทานว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” แล้วก็เดินออกจากปราสาทไปผู้เดียว ในทางที่จะไปป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อยสกุลบุตรไปถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันแล้ว ครั้งนั้นพระศาสดากำลังเสด็จจงกรมอยู่ ได้ยินเสียงยสกุลบุตร เดินบ่นพึมพำมาในที่ใกล้ จึงตรัสเรียกด้วยพระมหากรุณาว่า “ยสะ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง มาที่นี่เกิดเราจักแสดงธรรมแก่ท่าน” ยสกุลบุตรได้ยินพระวาจาเช่นนั้น จึงถอยตรงเท้าออกเข้าไปใกล้ ไหว้แล้วนั่งอยู่

พระบรมศาสดาจึงทรงแสดง “อนุปพุทฺธิกา” คือวาจาปรารภธรรมที่พึงพรรณนา โดยลำดับ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ทาน การให้ (๒) ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (๓) สัจจะ คือสัจจะอันบุคคลพึงได้ด้วยทานและศีล (๔) กามาทีนพ คือโทษของกาม มีแต่ความวุ่นวายไม่สงบ (๕) เนกขัมมะ อาณิสสของการออกบวช ห่างไกลจากความวุ่นวาย ไม่เร่าร้อน แล้วจบลงด้วยการทรงแสดงอริยสัจ ๔ ยสกุลบุตรสดับแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม ที่นั่นนั่นเอง

บิดามารดาออกติดตาม

ฝ่ายมารดาของยสกุลบุตรในเวลาเข้าได้ขึ้นไปบนเรือน ไม่เห็นยสกุลบุตร จึงบอกแก่เศรษฐีผู้สามีให้ทราบ ท่านเศรษฐีจึงให้คนออกติดตามทั้ง ๔ ทิศ แม้นตนเองก็ออกติดตาม เทียวหาด้วย แต่เผอิญเดินทางไปไกลป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้เห็นร่องเท้าของลูกชาย ก็จำได้ เดินตามหาจนเข้าไปถึงที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ พระบรมศาสดาตรัสเทศนาอนุปพุทฺธิกา และอริยสัจ ๔ โปรดท่านเศรษฐี เศรษฐีได้ดวงตาเห็นธรรม แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ รัตนะเป็นที่พึ่ง นับว่าท่านเศรษฐีได้เป็นอุบาสกเป็นคนแรก ผู้ถึงพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า **เดวาจิกอุบาสก**

ยสกุลบบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ขณะที่พระบรมศาสดาแสดงอนุปพุทติกถาและอริยสัจ ๔ โปรดท่านเศรษฐีผู้นั้น ยสกุลบบุตรได้สดับซ้ำเป็นครั้งที่สอง พิจารณาภูมิธรรมตามกระแสพระธรรมเทศนา จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ติดมั่นด้วยอุปาทาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ณ ที่นั้น นับเป็นพระอรหันต์รูปแรกที่อยู่ใกล้เพศศฤงษณ์

ฝ่ายเศรษฐีผู้บิดา ไม่ทราบว่ายสกุลบบุตรสิ้นอาสวะแล้ว จึงกล่าวว่า “พ่อยสะ มารดาของเจ้าเศราโศกราพันถึงเจ้ายิ่งนัก เจ้าจงให้ชีวิตแก่มารดาของเจ้าเถิด” ฝ่ายท่านยสะมองดูพระบรมศาสดา ๆ จึงตรัสบอกแก่เศรษฐีว่า “บัดนี้ ยสะได้บรรลุพระอรหัตต์เป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่ใช่ผู้จะกลับไปครองเรือนอีก” เศรษฐีได้ทราบดังนั้น จึงสรรเสริญว่าเป็นลาภอันประเสริฐของยสะ แล้วจึงทูลอาราธนาพระศาสดากับพระยสะพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ ไปรับบิณฑบาตที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น ครั้นทราบว่าพระบรมศาสดาทรงรับโดยดุชนิภาพแล้ว จึงถวายอภิวาททำประทักษิณแล้วกลับไปสู่เรือน แจ้งข่าวแก่ภรรยาและสั่งให้จัดแจงหาทณียะโภชนียาหาร (ของเคี้ยวของฉัน) อันประณีต

เมื่อท่านเศรษฐีกลับไปแล้ว ยสกุลบบุตรก็ทูลขออุปสมบท พระบรมศาสดาทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยพระวาจาว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” โดยตัดคำว่า “เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ” ออกเสีย เพราะพระยสะได้ถึงที่สุดทุกข์คือบรรลุพระอรหัตต์ผลเป็นพระอรหันต์ก่อนแล้ว รวมพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลกได้ ๗ รูป รวมทั้งพระยสะ

อุบาสิกาคู่แรก

ครั้นรุ่งเช้า พระบรมศาสดา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มีพระยสะเป็นผู้ตามเสด็จ เสด็จไปยังเรือนของเศรษฐีตามคำอาราธนา ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาดกแต่งไว้ถวาย มารดาและภรรยา เก้าของพระยสะเข้าไปเฝ้า พระองค์ทรงแสดงอนุปพุทติกถาและอริยสัจ ๔ ให้สตรีทั้งสองได้ดวงตาเห็นธรรมและแสดงตนเป็นอุบาสิกาสู่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิต มารดาและภรรยาเก้าของพระยสะ จึงได้ชื่อว่าเป็นอุบาสิการุ่นแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า **เตวาจิกอุบาสิกา**

สหายพระยสะ

ครั้งนั้น กุลบบุตรผู้เป็นสหายของพระยสะชาวเมืองพาราณสี ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ ได้ทราบข่าวว่าพระยสะออกบวช เกิดความสนใจ คิดว่า ธรรมวินัย

ที่พระยสะประพฤติคงไม่เป็นของเลวทราม จึงพร้อมใจกันไปพบพระยสะถึงที่อยู่ พระยสะได้พาสหายทั้ง ๔ เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระศาสดา พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดให้บุตรเศรษฐีทั้ง ๔ ได้ดวงตาเห็นธรรม และประทานให้อุปสมบทเป็นภิกษุ ทรงสั่งสอนให้บรรลุนิพพานในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้วในโลกรวม ๑๑ รูป

ต่อมา มีสหายของพระยสะ ซึ่งเป็นชาวชนบท ๕๐ คน ได้ทราบข่าวว่าพระยสะออกบวช จึงพากันไปหาพระยสะที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้สดับพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา มีความเลื่อมใส ได้รับอุปสมบทจากพระบรมศาสดา และได้บรรลุนิพพานหมดเหมือนนัยก่อน จึงเกิดมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ รูป รวมทั้งพระบรมศาสดา

เมื่อพระสาวกมีมากพอจะส่งไปประกาศพระศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนได้แล้ว จึงทรงดำเนินการเผยแผ่พระศาสนา โดยส่งพระสาวกทั้ง ๖๐ รูปนั้นออกไปประกาศพระศาสนาตามชนบทต่าง ๆ ส่วนพระองค์เองก็เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

ประทานอุปสมบทไตรสรณคมน์

เมื่อพระสาวกเหล่านั้น ไปเที่ยวสั่งสอนให้มหาชนเกิดความเลื่อมใสแล้ว บางคนอยากจะบวชในพระพุทธศาสนา พระสาวกก็ต้องพามาเฝ้าพระศาสดาเพื่อให้ทรงอุปสมบทให้ พระบรมศาสดาทรงดำริเห็นความลำบากของพระสาวกและกุลบุตรผู้จะอุปสมบท จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชให้กุลบุตรเหล่านั้นได้ ซึ่งเรียกการอุปสมบทอย่างนี้ว่า **“ติสรณคณุปสัมปทา”** แปลว่า การอุปสมบทด้วยการถึงสรณะ ๓ มีวิธีดังนี้ ขั้นตอนให้กุลบุตรผู้จะอุปสมบทปลงผมและหนวด หนึ่งห่มผ้าคลุมด้วยน้ำฝาด แล้วนั่งกระโหย่งประนมมือไหว้ทำภิกษุทั้งหลาย แล้วสอนให้ว่าตามไปว่า **“ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ”** ตั้งแต่นั้นมา การอุปสมบทก็มี ๒ วิธี คือ (๑) **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** พระบรมศาสดาทรงอุปสมบทให้เอง (๒) **ติสรณคณุปสัมปทา** ทรงอนุญาตพระสาวกอุปสมบทให้

โปรดภัททวัคคีย์

พระบรมศาสดาเมื่อประทับอยู่เมืองพาราณสีพอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็เสด็จออกจากเมืองพาราณสี เสด็จดำเนินไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทรงแวะพักในไร่น้ำขี้เถ้า ประทับอยู่ภายใต้ร่มไม้ต้นหนึ่ง คราวนั้น มาณพ ๓๐ คน เรียกว่า **ภัททวัคคีย์** แปลว่า พวกเจริญ ผู้เป็นสหายกันพร้อมด้วยภรรยามาเล่นอยู่ ณ ที่นั้น อีกคนหนึ่งไม่มีภรรยา สหายเหล่านั้นจึงหาหญิงโสเภณีคนหนึ่งมาให้เป็นเพื่อนร่วมความสำราญ เมื่อสหายเหล่านั้นเผลอไป

หญิงโสเภณีคนนั้นก็ลักเครื่องแต่งกายและสิ่งของมีค่าหนีไป สหายเหล่านั้นก็ออกติดตาม จึงมาพบพระบรมศาสดาที่ไร่ฝ้ายนั้นเข้า ทูลถามว่า ได้เห็นหญิงคนนั้นมาทางนี้บ้างหรือไม่ พร้อมกับเล่าพฤติกรรมของหญิงนั้นให้ทราบ พระบรมศาสดาตรัสถามว่า “ท่านทั้งหลายจะแสวงหาหญิงคนนั้นหรือแสวงหาตนของตณดี” สหายเหล่านั้นทูลว่า “แสวงหาตนดีกว่าพระเจ้าข้า จะต้องการอะไรด้วยสตรีเล่า” พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “การที่พวกท่านแสวงหาตนนั้นแหละดีแล้ว” ครั้นแล้วทรงแสดงอนุปพุทธานุสัจ ๔ ให้สหาย ๓๐ คนเกิดดวงตาเห็นธรรมแล้วจึงประทานการอุปสมบทให้ ทรงสั่งสอนให้บรรลุอริยผลแล้วส่งไปประกาศพระศาสนา พระอริยสงฆ์คณะนี้ได้กราบลาเดินทางไปยังเมืองปาวา ทางใต้แห่งของแคว้นโกศล

โปรดชฎิลสามพี่น้อง

ครั้นพระบรมศาสดาเสด็จออกจากไร่ฝ้ายนั้นแล้ว ก็เสด็จดำเนินไปโดยลำดับถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชฎิล ๓ คนพี่น้อง กับทั้งหมู่ศิษย์เป็นอันมาก ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ชฎิลผู้พี่ชายใหญ่ ชื่ออุรุเวลกัสสปะ มีบริวาร ๕๐๐ คน ตั้งอาศรมอยู่ต้นน้ำ น้องชายกลาง ชื่อนทิกัสสปะ มีบริวาร ๓๐๐ คน ตั้งอาศรมอยู่ท่ามกลาง น้องชายเล็ก ชื่อคยาก็สสปะ มีบริวาร ๒๐๐ คน ตั้งอาศรมอยู่ที่คุ่งคยาสีสะประเทศทางตอนใต้ พระบรมศาสดาเสด็จถึงอุรุเวลาเสนานิคมประเทศ แล้วทรงทรมานอุรุเวลกัสสปะด้วยปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จนอุรุเวลกัสสปะหายจากความถือมั่นในลัทธิของตน พร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ คน พากันลอยผมที่เกล้าเป็นชฎา และเครื่องบริขารบูชาเพลิงในแม่น้ำ แล้วทูลขออุปสมบท พระบรมศาสดาทรงประทานอนุญาตให้เป็นภิกษุทั้งสิ้น

ฝ่ายนทิกัสสปะ น้องชายกลาง ซึ่งตั้งอาศรมอยู่ภายใต้ ได้เห็นชฎาและเครื่องบริขารของพี่ชายลอยไปตามกระแสน้ำ เห็นว่าเกิดอันตรายแก่พี่ชาย จึงพาบริวาร ๓๐๐ คน มาสู่สำนักของพี่ชาย ได้เห็นพี่ชายถือเพศเป็นภิกษุเสียแล้ว ถามได้ความว่าเป็นพรหมจรรย์อันประเสริฐ จึงพร้อมทั้งบริวารพากันลอยชฎาและบริขารของตนทิ้งเสียในแม่น้ำ ทูลขออุปสมบท พระองค์ก็ประทานอุปสมบทให้ทั้งหมด

ฝ่ายคยาก็สสปะ น้องชายเล็ก ซึ่งตั้งอาศรมอยู่ภายใต้ถัดไป เห็นชฎาและบริขารของพี่ชายลอยไปตามกระแสน้ำ เห็นว่าเกิดอันตรายแก่พี่ชายทั้ง ๒ จึงพาบริวาร ๒๐๐ คน ไปสู่สำนักของพี่ชาย เห็นพี่ชายทั้ง ๒ ถือเพศเป็นภิกษุแล้ว ทราบว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐ จึงพากันลอยชฎาและบริขารเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ก็ประทานอุปสมบทให้ทั้งหมด

พระบรมศาสดาประทับอยู่ในตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พอสมควรแก่พระอริยาศัย จึงทรงพาภิกษุเหล่านั้นไปสู่คยาสีสะใกล้แม่น้ำคยา ประทับอยู่ ณ ที่นั้น ครั้นแล้วพระพุทธองค์ทรงเรียก ภิกษุเหล่านั้นมาพร้อมกัน ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น มีใจความว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นของร้อน ท่านกล่าวว่าร้อนเพราะไฟ คือ ความกำหนัด ความโกรธ ความหลง ร้อนเพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความโศกเศร้า รำพัน เสียใจ คับใจ ไฟกิเลส ไฟทุกข์เหล่านี้มาเผาให้ร้อน เป็นต้น เมื่อพระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนานี้อยู่ จิตของภิกษุเหล่านั้นก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่น ด้วยอุपाทาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์

บทที่ ๘

เสด็จกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ

กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ซึ่งตั้งอยู่ข้างใต้ทิศบูรพาของชมพูทวีป เป็นแคว้นแคว้นใหญ่ เป็นที่มีอำนาจและบริบูรณ์ด้วยสมบัติ ค้ำค้ำด้วยประชาชน ทั้งรวมเอาอังคชนบทเข้าด้วย มีอาณาเขตติดต่อกับแคว้นโกศลและกาฬิวัชชี มีกรุงราชคฤห์เป็นนครหลวง พระเจ้าพิมพิสารปกครองโดยสิทธิ์ขาด ทรงยศเป็นมหาราช แต่ในบาลีไม่ใช่คำว่า “มหาราช” จึงเรียกว่า “ราชา มาคโธ” และเป็นที่มากด้วยครูเจ้าลัทธิต่าง ๆ พระบรมศาสดาจึงทรงเลือกเอาแคว้นนี้เป็นที่ตั้งแห่งพระศาสนาเป็นปฐม

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ คยาสีสะ พอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ ณ ลัฏฐิวิน ส่วนตาลห่ม ครั้นนั้น กิตติศัพท์ของพระพุทธองค์ก็ขจรไปในที่ต่าง ๆ ครั้นทราบถึงพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเจ้าแผ่นดินมคธ พระองค์ก็เสด็จพร้อมด้วยราชบริพารออกไปเฝ้าพระบรมศาสดาถึงที่ประทับ ถวายนมัสการแล้วประทับอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ฝ่ายราชบริพารของพระเจ้าพิมพิสารนั้น ก็แสดงอาการต่าง ๆ กัน บางพวกถวายเป็นบัลลังก์ บางพวกเพียงแต่กล่าววาจาปราศรัย บางพวกเพียงแต่ประนมมือ บางพวกร้องประกาศชื่อและโคตรของตน บางพวกก็นั่งอยู่ ทั้ง ๕ พวกนี้ต่างมีความสงสัยว่า ระหว่างพระสมณโคดมกับพระอุรุเวลกัสสปะ ใครเป็นศิษย์เป็นอาจารย์กันแน่ พระศาสดาทอด พระเนตรเห็นอาการของข้าราชการเหล่านั้นต่าง ๆ กัน มีพระประสงค์จะให้

พระอรุเวลกัสสปะ ซึ่งเป็นที่นับถือของชนเหล่านั้นประกาศให้ทราบถึงความที่ลัทธิเดิมของตนไม่มีแก่นสาร เพื่อจะได้สิ้นความเคลือบแคลงสงสัยแล้วตั้งใจคอยฟังพระธรรมเทศนา จึงตรัสถามอรุเวลกัสสปะถึงลัทธิที่เคยประพฤติมา พระอรุเวลกัสสปะจึงกราบทูลว่าลัทธิที่เคยประพฤติมานั้นหาสาระมิได้ แล้วลุกขึ้นทำผ้าห่มเจวียงบ่าชบศีรษะลงที่พระบาทกราบพระศาสดาทูลประกาศว่า “พระองค์เป็นศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นสาวก ผู้ฟังคำสอนของพระองค์” ครั้นแล้วแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปในอากาศสูง ๗ ขั้วลำตาล ลงมากราบแทบพระบาท ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ทำอยู่อย่างนี้ถึง ๗ ครั้ง คลายความสงสัยของข้าราชบริพารของพระเจ้าพิมพิสารให้หมดสิ้นไป

ข้าราชบริพารได้เห็นและได้ฟังดังนั้น จึงน้อมใจในการฟังธรรมโดยเคารพ พระบรมศาสดาทรงแสดงอนุปุกพิกถาและอริยสัจ ๔ โปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชบริพาร ให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ๑๑ นหุต (๑ นหุต เท่ากับ ๑ หมื่น ๑๑ นหุต เท่ากับ ๑ แสน ๑ หมื่น) และให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์อีก ๑ นหุต รวมเป็น ๑๒ นหุต

ความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสาร ๕ ประการ

ตั้งแต่เมื่อพระเจ้าพิมพิสารเป็นชัตติยกุมาร ยังไม่ได้อภิเษกนั้น พระองค์ได้ตั้งความปรารถนาไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. ขอให้ข้าพเจ้าได้รับอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินในมคธนี้
๒. ขอท่านผู้เป็นอรหันต์ผู้รู้เองเห็นเองโดยชอบ ฟังมาสู่แว่นแคว้นของข้าพเจ้าผู้ได้อภิเษกแล้ว
๓. ขอให้ข้าพเจ้าได้นั่งใกล้พระอรหันต์
๔. ขอพระอรหันต์นั้น ฟังแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า
๕. ขอข้าพเจ้าจรรู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันต์นั้น

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นว่า ความปรารถนาของพระองค์ถึงพร้อมทั้ง ๕ ข้อนี้แล้ว จึงกราบทูลแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

เมื่อทูลถวายความสำเร็จพระราชนิพเพศดังนี้แล้ว จึงสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ แสดงพระองค์เป็นอุบาสก ทูลอาราธนาให้พระศาสดาพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์เสด็จไปเสวยในพระราชนิเวศน์ในวันรุ่งขึ้น ก่อนจะเสด็จกลับ ครั้นรุ่งเช้า พระพุทธองค์พร้อมทั้งภิกษุสาวก ก็เสด็จไปสู่พระราชนิเวศน์ ทรงประทับบนอาสนะ พระเจ้าพิมพิสารทรงอังคาส

ด้วยอาหารอันประณีตด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง แล้วประทับที่ข้างหนึ่ง ทรงดำริหาที่จะประทับอยู่ของพระศาสดา ทรงเห็นว่าพระอุทยานเวฬุวัน ส่วนไม้ไผ่เป็นที่สมควรจะประทับอยู่ของพระพุทธองค์ จึงทรงถวายเวฬุวันนั้น พระศาสดาทรงรับแล้วแสดงธรรมให้พระเจ้าพิมพิสารรื่นเริงในทาน แล้วก็เสด็จไปประทับ ณ เวฬุวันนั้น ตั้งแต่ในกาลนั้นมา ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอารามที่ทายกถวายได้ตามปรารถนา จึงนับได้ว่า เวฬุวันารามแห่งนี้เป็นอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระอัครสาวกออกบวช

ครั้งนั้น มาณพสกุลพราหมณ์ในกรุงราชคฤห์เป็นสหายกัน ๒ คน ชื่อว่า **อุปติสสะ** หรือ **สารีบุตร** เพราะเป็นบุตรของนางสารี และ **โกณฑัญญะ** หรือ **โมคคัลลานะ** เพราะเป็นบุตรนางโมคคัลลี ได้พาบริวาร ๒๕๐ คน ออกจากสกุลไปบวชอยู่ในสำนักสัณฺฑยปัณฑิโต นับแต่นั้นมาสำนักรู้จักเจริญขึ้นโดยลำดับ เป็นที่นิยมของคนเป็นอันมาก เมื่อทั้งสองศึกษาเล่าเรียนในสำนักอาจารย์สัณฺฑยปัณฑิโต ไม่นานก็สิ้นความรู้ของอาจารย์ อาจารย์จึงตั้งให้เป็นอาจารย์สอนศิษย์ในสำนัก มีศักดิ์เสมอด้วยตน สหายทั้ง ๒ คน จึงปรึกษากันว่า การบวชอยู่ในสำนักนี้ไม่มีประโยชน์ ลัทธิไม่ใช่ทางเข้าถึงโมกขธรรม เราควรจะพยายามแสวงหาอาจารย์ผู้มีความสามารถต่อไป จึงได้ทำสัญญากันไว้ว่า “ผู้ใดได้บรรลุธรรมพิเศษก่อน ผู้นั้นจึงบอกแก่กัน”

วันหนึ่ง อุปติสสะมานพเดินไปพบพระอัสสชิซึ่งเป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์เข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ เห็นพระอัสสชิมีอาการน่าเลื่อมใส จะก้าวไปถอยกลับ คู่แซนเหยียดแซน แลเหลียวเรียบบรรยากาศทุกอิริยาบถ ทอดจักษุแต่พอประมาณ จึงกล่าวถามด้วยความเคารพว่า “อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านหมดจดผ่องใส ท่านบวชจำเพาะใครใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจธรรมของใคร” พระอัสสชิเถระจึงกล่าวว่า “ผู้มีอายุเราบวชจำเพาะพระมหาสมณะ ศากยบุตร เราเป็นผู้บวชใหม่ มาสู่ธรรมวินัยนี้ไม่นาน ไม่สามารถแสดงธรรมแก่ท่านได้โดยพิสดาร เราจักกล่าวแก่ท่านโดยย่อพอรู้ความ ดังนี้ ธรรมใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมนั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะตรัสสอนอย่างนี้”

ด้วยการสดับเพียงหัวข้อธรรมเพียงเท่านั้นเท่านั้น อุปติสสปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมดับเป็นธรรมดา” แล้วจึงถามว่า พระศาสดาเดี๋ยวนี้ประทับอยู่ที่ไหน พระอัสสชิบอกว่าอยู่ที่เวฬุวัน อุปติสสะก็กลับไปบอกแก่โกณฑัญญะ แสดงธรรมนั้นให้ฟัง โกณฑัญญะก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเหมือนกับอุปติสสะ สองสหายได้ชวน

กันไปเฝ้าพระศาสดา จึงพากันไปหาสัจญชัยผู้อาจารย์บอกให้ทราบ ชักชวนให้ไปเฝ้าพระศาสดาด้วยกัน แม้จะอ่อนนวยชนักชวนเพียงไร ก็ไม่สามารถจะโน้มน้าวจิตใจให้สัจญชัยปริพาชกไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ จึงได้ชวนปริพาชกผู้เป็นบริวารของตน ๒๕๐ คน ออกจากสำนักไปเฝ้าพระบรมศาสดา ณ เวฬุวันวิหาร ฝ่ายสัจญชัยปริพาชกเห็นปริพาชกออกกันมากมาย เห็นสำนักว่างเปล่า เกิดความเสียใจอย่างแรง และถึงกาลกิริยาในเวลาต่อมา

อุปติสสะและโกณฑัญญะพร้อมด้วยบริวาร ๒๕๐ คน พากันไปเฝ้าพระบรมศาสดา ได้สดับพระธรรมเทศนาแล้ว ทูลขออุปสมบท พระองค์ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุทั้งสิ้น ภิกษุบริวารเหล่านั้นได้บำเพ็ญเพียรก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ก่อน

ส่วนพระโมคคัลลานะอุปสมบทแล้วได้ ๗ วัน ไปทำความเพียรอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม กรุงราชคฤห์ อ่อนใจหนึ่งใจง่วงอยู่ พระศาสดาจึงตรัสสั่งสอนให้ละความง่วงนั้นเสียเป็นลำดับกัน ดังนี้

๑. โมคคัลลานะ เมื่อมีสัญญาอย่างไร ให้ใส่ใจถึงสัญญาอย่างนั้นให้มาก
๒. ถ้าไม่หาย ให้พิจารณาธรรมที่ได้ฟังและได้เรียนแล้ว
๓. ถ้าไม่หาย ให้ท่องธรรมที่ได้ฟังแล้วเรียนแล้วอย่างพิสดาร
๔. ถ้าไม่หาย ให้ยอนหู ๒ ข้างและเอามือลูบตัว
๕. ถ้าไม่หาย ให้ยืนขึ้นเอาน้ำลูบตัว เหลียวดูทิศทั้งหลายแห่งนดูดาว
๖. ถ้าไม่หาย ให้ใส่ใจถึงแสงสว่างอย่างกลางวัน
๗. ถ้าไม่หาย ให้เดินไปเดินมา (เดินจงกรม) สำรวมอินทรีย์ มีจิตไม่คิดไปภายนอก
๘. ถ้าไม่หาย ให้สำเร็จสี่หิเสยา คือนอนตะแคงข้างขวาซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะหมายจะลุกขึ้นไว้นใจ
๙. ครั้นตื่นแล้ว รีบลุกขึ้นด้วยตั้งใจว่า เราจะไม่หาความสุขในการนอน

นอกจากวิธีนี้แล้ว ยังได้ทรงสั่งสอนให้สำเนียงต่อไปอีก คือ

๑. จักไม่ชูงวง คือถือตัวไปสู่อะภินิหาร
๒. จักไม่พูดคำอันเป็นเหตุเถียงกัน อันเป็นเหตุให้พูดมาก
๓. จะหลีกเลี่ยงออกเร้นอยู่ตามวิสัยของสมณะ

พระโมคคัลลานะปฏิบัติตามโอวาทที่ทรงสั่งสอน ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ในวันนั้น

ส่วนพระสารีบุตรอุปสมบทแล้วได้กึ่งเดือน ตามพระบรมศาสดาไปอยู่ที่ถ้ำสุกรชาดา เขาชัชฌิมภูฏ ไกลกรุงราชคฤห์ ได้สดับพระธรรมเทศนาชื่อ **เวทนาปริคคหสูตร** ซึ่งพระศาสดา

ทรงแสดงแก่ปริพาชกชื่อที่মনะ อัคคิเวสนโคตร ผู้เป็นหลานของพระเถระ ซึ่งเข้าไปเฝ้า กล่าวปราศรัยแล้วทูลทูลฐิติ(ความเห็น)ของตนว่า “พระโคตมะ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งทั้งปวง ไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ชอบใจหมด” พระศาสดาจึงตรัสตอบทูลฐิติของ พวกพราหมณ์ ๓ จำพวก

พวกที่ ๑ มีทูลฐิติว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจหมด

พวกที่ ๒ มีทูลฐิติว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด

พวกที่ ๓ มีทูลฐิติว่า บางสิ่งควรแก่เรา บางสิ่งไม่ควรแก่เรา

พระสารีบุตรตั้งใจกำหนดพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนานั้น ก็ได้บรรลุ พระอรหัตตผล ส่วนที่มนชปริพาชกได้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล ได้แสดงตนเป็นอุบาสกแต่นั้นมา

เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะสำเร็จพระอรหัตต์แล้ว ท่านได้ตั้งอยู่ในที่เป็น สาวกผู้เลิศในพระศาสนาโดยคุณธรรมที่มีในตนและอนุเคราะห์พรหมจารีด้วยกัน โดยการ ให้โอวาทสั่งสอน

พระสารีบุตรเป็นผู้เลิศในทางปัญญามาก เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา พระโมคคัลลานะ เป็นผู้เลิศในทางมฤตยุมาก เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย พระสารีบุตรเปรียบเหมือนมารดา ผู้ยังบุตรให้เกิด ส่วนพระโมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนมผู้คอยปรนนิบัติทารกผู้เกิดแล้ว

ในวันที่พระสารีบุตรบรรลุพระอรหัตตผลนั้น เป็นวันมาฆปุรณมี เพ็ญเดือน ๓ เวลา บ่ายพระบรมศาสดาเสด็จมาประทับที่พระเวฬุวัน และวันนั้นพระอรหัตต์ชีณาสพ จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมายกันมาแต่ก่อน พร้อมกันไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์ทรงเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ (พระโอวาทที่เป็นหลักการ วิธีการ และอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา)

เมื่อพระองค์ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์แล้ว จึงพร้อมกันทำวิสุทธอุโบสถ ทรง ประดิษฐานพระพุทธศาสนาด้วยการประทานพระธรรมไว้เป็นหลักในการประกาศพระศาสนา สืบไป

มัชฌิมโพนิกาล

บทที่ ๕

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในมคธชนบท

มคธชนบท อยู่ในเขตมัธยมประเทศ แห่งชมพูทวีปตอนใต้ มีกรุงราชคฤห์เป็นนครหลวง มีพระมหากษัตริย์มีราชอิสริยยศเป็นมหาราชหรือราชาธิราชเป็นผู้ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครอง ในสมัยที่พระบรมศาสดาเสด็จมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ กรุงราชคฤห์นั้น พระเจ้าพิมพิสารมหาราชทรงปกครองมคธชนบทนี้

มคธชนบท มีอาณาเขตโดยอนุमान ดังนี้

ทิศเหนือ จรดกาสีชนบทและโกศลชนบท

ทิศตะวันออก จรดวัชชีชนบท มีแม่น้ำคงคาเป็นอาณาเขต

ทิศใต้ จรดมหาสมุทรและกลิงคชนบท

ทิศตะวันตก ยังไม่พบหลักฐานทางอนุमान

กรุงราชคฤห์ ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำตะโปทา ห่างจากแม่น้ำคงคาประมาณ ๕ โยชน์ เป็นเมืองที่รุ่งเรืองมากในสมัยนั้น

ประทานอุปสัมบทแก่พระมหากัสสปะ

คราวหนึ่ง พระศาสดาเสด็จจาริกโปรดประชาชนในมคธชนบท ประทับอยู่ที่ร่มไทร มีชื่อว่าพทุฏตกนิโครธ ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทาต่อกัน

ครั้งนั้น **ปีปผลิมาณพ กัสสปโคตร** มีความเบื่อหน่ายในการครองเรือน ละฆราวาส ถือเพศเป็นบรรพชิตออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลก เห็นพระศาสดาประทับนั่งอยู่ที่ใต้ร่มไทรนั้น มีความเลื่อมใสจึงเข้าไปเฝ้า รับเอาพระองค์เป็นพระศาสดาของตน พระพุทธองค์ทรงรับเป็นภิกษุในพระธรรมวินัยด้วยประทานโอวาท ๓ ข้อว่า

๑. กัสสปะ ท่านพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียดและความเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็นปานกลาง เป็นอย่างแรงกล้า

๒. เราพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจะเงี่ยหูลงฟังธรรมนั้น พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมนั้น

๓. เราจักไม่ละสติที่ไปในกาย คือพิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์

การอุปสมบทของพระมหากัสสปะ ด้วยรับโอวาท ๓ ข้อนี้ จัดเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา นับตั้งแต่วันอุปสมบทมา ๘ วัน พระมหากัสสปะก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ในโอวาทนี้ พระศาสดาตรัสเรียกปณิธิว่า กัสสปะตามโคตรของท่าน ท่านปณิธิรูปนี้เมื่อเข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยนี้แล้ว ภิกษุสหธรรมิกนิยมนิยมนิยามเรียกท่านว่า **พระมหากัสสปะ** เพื่อให้แตกต่างไปจากพระกัสสปะอื่น ๆ เช่น พระกุมารกัสสปะ เป็นต้น

มหาจาตุรงคสันนิบาต

ครั้นพระศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร ในกรุงราชคฤห์ ได้มีการประชุมใหญ่แห่งพระสาวกคราวหนึ่ง เรียกการประชุมคราวนี้ว่า **จาตุรงคสันนิบาต** แปลว่า **การประชุมมีองค์ ๔** คือ

๑. พระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกัน
๒. พระสาวกเหล่านั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือผู้ได้รับอุปสมบทที่พระศาสดาประทานด้วยพระองค์เอง
๓. พระสาวกเหล่านั้น ต่างมากันเองโดยมิได้นัดหมายกันมาก่อน
๔. วันนั้นเป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง พระบรมศาสดาทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ในท่ามกลางพระสาวกเหล่านั้น

ใจความโอวาทปาติโมกข์ (โอวาทปาฏิโมกข์ ก็ใช้) พระคาถาที่ ๑ แสดงว่า **ขันติ** ความอดทน เป็นตบะอย่างยอดเยี่ยม ท่านผู้รู้กล่าวนิพพานว่าเป็นยอด บรรพชิตผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ

พระคาถาที่ ๒ แสดงว่า **การละบาปทั้งปวง การทำกุศลให้บริบูรณ์ การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส** เป็นศาสนธรรมคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย

พระคาถาที่ ๓ กับอีกทั้ง ทรงแสดงว่า **ความไม่พูดค่อนขอดกัน ความไม่ประหัดประหารกัน ความสำรวมในปาติโมกข์ ความรู้จักประมาณในอาหาร ความเสพที่นอนที่นั่งอันสัณด์ ความประกอบในทางจิตอย่างสูง** เป็นคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย

มหาสันนิบาตนี้ได้มีขึ้นในวันมาฆปุณณมีดิถีเพ็ญแห่งเดือนมาฆมาส เวลาบ่าย ซึ่งตรงกับวันทำพิธีควารাত্রีของพวกพราหมณ์

การประชุมนี้ นับเป็นการประชุมใหญ่ ซึ่งในพระศาสนานี้ได้เกิดมีขึ้นเพียงครั้งเดียว นับเป็นพระเกียรติของพระบรมศาสดา เพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง พุทธบริษัทจึงจัดเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา เรียกว่า **วันมาฆบูชา**

ทรงอนุญาตเสนาสนะ

เมื่อครั้งพระเจ้าพิมพิสารทรงถวายเวฬุวนารามเป็นที่ประทับของพระศาสดา พร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์ในขณะเสด็จกรุงราชคฤห์ครั้งแรก วันหนึ่ง ราชคหเศรษฐี (เศรษฐีประจำกรุงราชคฤห์) ได้เห็นกิริยาอาการของภิกษุสงฆ์ เกิดความเลื่อมใส จึงถามภิกษุเหล่านั้นว่า ถ้าจะทำการหาหรือปฏิบัติ ภิกษุเหล่านั้นจะพึงอยู่ในวิหารของเขาหรือเปล่า ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พระศาสดายังมิได้ทรงอนุญาตเสนาสนะ เศรษฐีจึงขอให้ภิกษุเหล่านั้นทูลถามพระศาสดา พระภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีแล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลถามเรื่องนี้

เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุ พระศาสดาจึงตรัสธรรมีกถาแล้วอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ

๑. วิหาร เป็นกุฎีมีหลังคา มีปีกสองข้างอย่างปกติ
๒. อัฒมโยค ได้แก่โรงหรือร้านที่มุงแต่เพียงซีกเดียว
๓. ปราสาท คือเรือนชั้น เรือนที่นำมาซึ่งความสุขจิตอันมีความงดงาม
๔. หัมมียะ ได้แก่เรือนมีหลังคาที่มีลานพระจันทร์ส่องถึง คือเรือนหลังคาตัด
๕. คูหา ได้แก่ถ้ำแห่งภูเขา

เมื่อเศรษฐีได้ทราบจากภิกษุเหล่านั้นว่า พระศาสดาทรงอนุญาตเสนาสนะ จึงได้ปลุกวิหารขึ้น ๖๐ หลัง พระศาสดาทรงแนะนำให้อุทิศไว้เพื่อภิกษุผู้มาแต่ทิศ ๔ แล้วจึงทรงอนุโมทนาวิหารทานนั้น โดยใจความว่า “วิหารนั้นย่อมกำจัดเย็นร้อน กันสัตว์ร้าย สัตว์เลื้อยคลาน ยุง คมฝนลมและแดด การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อเป็นที่เร้น เพื่อความสำราญ เพื่อบำเพ็ญสมถะ วิปัสสนา พระพุทธเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่าเลิศ เหตุนี้ บัณฑิตแลเห็นประโยชน์ตนพึงทำวิหารให้น่าสำราญ แล้วเชิญท่านผู้พหุสตให้อยู่ และพึงให้ข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม เสนาสนะคือ ที่นอน ที่นั่งแก่ท่าน ด้วยใจเลื่อมใสในท่านว่าเป็นผู้ตรง ท่านพหุสตเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเครื่องบำบัดทุกข์แก่เขา เขาผู้รู้ธรรมแล้ว จักเป็นผู้หาอาสวะมิได้ ปรีณิพพานในโลก” พระศาสดาทรงอนุโมทนาวิหารทานของราชคหเศรษฐีแล้วจึงเสด็จกลับ

ทรงแสดงวิธีทำปุพพเปตพลี

พวกพราหมณ์มีธรรมเนียมและทำทักษิณากุติบุรพบิดาของเขา เรียกว่า “ศราทธะ” เนื่องในการเผาศพบ้าง ในวันครบรอบวันตายของบุรพบิดาบ้าง บุรพบิดาของเขามี ๓ ชั้น คือ บิดา ปู่ ทวด ผู้อันจะพึงเช่นด้วยก้อนข้าวเรียกว่า “สปีณท” แปลว่า ผู้ร่วมก้อนข้าว (ข้าวบิณท์) บุรพบิดาที่พ้นจากทวดขึ้นไปก็ดี ญาติผู้ไม่ได้สืบสายตรงก็ดี เป็นผู้จะพึงได้รับน้ำ

ที่กรวดเรียก “สมาโนทก” แปลว่าผู้ร่วมน้ำ การกรวดน้ำนั้น เขาลงไปในแม่น้ำ เอามือกอบน้ำ ขึ้นปล่อยให้ค่อย ๆ ร่วงลง นึกอุทิศถึงผู้ตายไปพลางว่า ขอให้น้ำระงับความกระหายของท่าน เหล่านั้น ข้าวบิณฑของพราหมณ์นั้น เมื่อเขาทำพิธีเช่นแล้ว จะโยนให้ท่านสัตว์ เช่น กาบ่าง ปศุบาง กานั้น เขาถือว่าเป็นนกผี ให้อาหารกินแล้วจะไม่รังควานบุรพบิดาของเขา การทำ ทักษิณาที่เรียกว่าศราทธะนั้น จะมีพิธีเชิญพราหมณ์มาเลี้ยงเสร็จแล้วแจกไทยธรรมที่เป็นผ้า นุ่งผ้าห่ม เพราะพวกพราหมณ์เขาถือว่าเพื่อไม่ให้บุรพบิดาของเขาหิวกระหายและเปลือยกาย

ธรรมเนียมนี้เนื่องมาถึงคนไทย การทำข้าวบิณฑคือเอาข้าวกรอกในกรวยใบตองคว่ำ ลงบนภาชนะมีพานเป็นต้น มีกับข้าวของกินเรียงรายบ้างเล็กน้อย ประดับด้วยดอกไม้สดหรือ ด้วยเครื่องสักการะ ซึ่งจะทำกันในวันเทศกาล คือ ในวันสารท ในวันตรุษ ในวันสงกรานต์ การกรวดน้ำ ก็ยังคงทำกันอยู่ในเวลาพระสงฆ์อนุโมทนา แต่ใช้ภาชนะ เช่น ขวดหรือจอก มีภาชนะอีกใบหนึ่ง เช่น ชันหรือถาดรับน้ำที่กรวด แล้วเอาไปเทลงที่ดินหรือกรวดลงดิน ขณะกรวดก็นึกอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ญาติตามคติทางพระพุทธศาสนา

พระเจ้าพิมพิสารภายหลังแต่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ทรงอนุโลมตามธรรมเนียม พราหมณ์ คือเลี้ยงพระและถวายไทยธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์แทนทำแก่พราหมณ์ซึ่งเคยทำ มาแต่เดิม พระศาสดาทรงอนุโมทนาในการทำทักษิณา แต่ขยายให้กว้างขวางจากบุรพบิดา ๓ ชั้น โดยที่สุดเป็นเพียงมิตรสหายก็ควรทำอุทิศไปให้ ทักษิณาอุทิศคนตายทั่วไปอย่างนี้เรียกว่า **ทักษิณานุทาน** แปลว่า การตามเพิ่มให้ทักษิณาบ้าง เรียกว่า **มตกทาน** แปลว่า การอุทิศ ผู้ตายบ้าง ส่วนทักษิณาอุทิศเฉพาะบุรพบิดา เรียกว่า **บุพพเปตพลี**

การทำบุพพเปตพลีย่อมบำรุงความรักความนับถือในบุรพบิดาของตน ให้เจริญกุศลส่วน กตัญญูตเวทิตาธรรม เป็นทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองแห่งวงศ์ตระกูล พระศาสดาจึงทรง อนุโมทนา

ทรงมอบให้สงฆ์ เป็นใหญ่

วันหนึ่ง พระศาสดาทรงดำเนินอยู่ในพระวิหาร ทอดพระเนตรเห็นราธพราหมณ์ มีร่างกายผ่ายผอม มีผิวพรรณเศร้าหมองไม่ผ่องใส จึงตรัสถามได้ความว่าเธอประสงค์จะบวช แต่ไม่มีใครจัดการบวชให้ เพราะเห็นเป็นคนชราอนาถาหาที่พึ่งมิได้ พระองค์จึงเรียกประชุมสงฆ์ หาผู้ที่จะบวชให้ พระสารีบุตรเถระจึงอาสาที่จะบวชให้ เพราะระลึกถึงคุณที่ราธพราหมณ์ ได้ถวายอาหารบิณฑบาตทัพพีหนึ่ง พระศาสดาตรัสสั่งพระสารีบุตรให้บวชราธพราหมณ์ แล้ว ตรัสให้เลิกอุปสมบทด้วยวิธีไตรสรณคมน์ที่ทรงอนุญาตไว้แต่เดิม ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา

ทรงอนุญาตให้สงฆ์อุปสมบทกุลบุตรด้วย **วิธีบัญญัติจุดตุกกรรมอุปสัมปทา** แปลว่า การอุปสมบทด้วยการสงฆ์มีวาจาประกาศเป็นที่ ๔ โดยวิธีการดังนี้

ในมัธยมชนบท (ถิ่นเจริญ) ให้ประชุมภิกษุตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไป ในปัจฉิมชนบท (ถิ่นกันดาร) ที่หาภิกษุยาก ให้ประชุมภิกษุตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป ให้ภิกษุรูปหนึ่งประกาศให้สงฆ์ทราบครั้งหนึ่งก่อน แล้วประกาศรับรองการอุปสมบทของผู้นั้น ๓ ครั้ง ถ้าไม่มีภิกษุใดคัดค้าน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นภิกษุ ถ้าถูกคัดค้านแม้แต่เสียงเดียวเป็นอันไม่ยอมรับ ผู้จะอุปสมบทต้องมีภิกษุเป็นผู้รับรอง เรียกว่าพระอุปัชฌายะ

ข้อที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์อุปสมบทกุลบุตรนี้ เป็นอันยกสงฆ์ให้เป็นใหญ่ในกิจที่สำคัญ ไม่ทรงมอบอำนาจให้เอกชน แม้พระองค์เองตั้งแต่ทรงมอบอำนาจแก่สงฆ์แล้ว ก็ไม่ทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่ผู้ใดผู้หนึ่งเลย และในกรรมอื่น ๆ ก็ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ทำเหมือนกัน โดยแยกเป็นกรรม ๔ ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ ๑ ภิกษุผู้เข้าประชุมเป็นสงฆ์เพียง ๔ รูป ก็ใช้ได้ เรียกว่า **จตุรวรรค** แปลว่ามีพวก ๔ สำหรับกรรมทั่วไป เว้นไว้แต่กรรมบางอย่าง

ประเภทที่ ๒ ภิกษุ ๕ รูป จัดเป็นครบองค์ เรียกว่า **ปัญจวรรค** สำหรับให้อุปสมบทในปัจฉิมชนบทและปาวธนา

ประเภทที่ ๓ ภิกษุ ๑๐ รูป จัดเป็นครบองค์ เรียกว่า **ทศวรรค** สำหรับให้อุปสมบทในมัชฌิมชนบท

ประเภทที่ ๔ ภิกษุ ๒๐ รูป จัดเป็นครบองค์ เรียกว่า **วิสตี้วรรค** สำหรับสวดระงับอาบัติสังฆาทิเสส เรียกว่า **อัพภาน**

เรื่องทิศ ๖

เข้าวันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จเข้าสู่พระนครราชคฤห์เพื่อทรงรับบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นมาณพผู้หนึ่ง ชื่อว่าสิงคาละ มีผ้าห่มผ้าห่มเปียกชุ่มด้วยน้ำ มีผมเปียก ยกมือประครองนมัสการทิศทั้งหลายอยู่ จึงตรัสถามได้ความว่าสิงคาละมาณพนมัสการทิศทั้ง ๖ ตามคำสอนบิดาพระพุทธองค์จึงทรงแสดงวิธีนมัสการทิศทั้ง ๖ ในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

ปรัตถิมทิศ	คือทิศเบื้องหน้า	ได้แก่บิดามารดา
ทักษิณทิศ	คือทิศเบื้องขวา	ได้แก่อาจารย์
ปัจฉิมทิศ	คือทิศเบื้องหลัง	ได้แก่บุตรภรรยา

อุตตริทศ	คือทิศเบื้องซ้าย	ได้แก่มิตรอำมาตย์
เหมฐิมทศ	คือทิศเบื้องล่าง	ได้แก่บ่าวและลูกจ้าง
อุปริมทศ	คือทิศเบื้องบน	ได้แก่สมณพราหมณ์

และทรงแสดงบุพพกิจแห่งการไหว้ทิศไว้ดังนี้ ผู้ไหว้ทิศ ควรเว้นจากกรรมกิเลส ๔ จากอคติ ๔ และจากอบายมุข ๖ กล่าวคือ

กรรมกิเลส การงานอันเศร้าหมอง ๔ อย่าง คือ การล้างผลาญชีวิต ๑ การเป็นชโมย ๑ การประพฤติดีในทางกาม ๑ การพุดปด ๑

อคติ กิริยาอันไม่ควรถึง ๔ อย่าง คือ ลำเอียงเพราะรัก ๑ ลำเอียงเพราะชัง ๑ ลำเอียงเพราะกลัว ๑ ลำเอียงเพราะเขลา ๑

อบายมุข ทางฉิบหาย ๖ อย่าง คือ ต้มสุรา ๑ เทียวกลางคืน ๑ เพลินในการดูการเล่น ๑ เล่นการพนัน ๑ เกียจคร้านไม่เอาการงาน ๑ คบมิตรชั่ว ๑

แล้วจึงทรงแสดงวิธีไหว้ทิศทั้ง ๖ ดังต่อไปนี้

ปุรัตถิมทศ หรือทิศบูรพา คือทิศเบื้องหน้า ได้แก่มารดาบิดา อังกุลบุตรควรบำรุงด้วยสถาน ๕ มี ด้วยท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ เป็นต้น

ทักษิณทศ หรือทิศทักษิณ คือทิศเบื้องขวา ได้แก่อาจารย์ อันศิษย์ควรบำรุงด้วยสถาน ๕ มี ด้วยย้อนน้อมลูกขึ้นยืนรับ เป็นต้น

ปัจฉิมทศ หรือทิศปัจฉิม คือทิศเบื้องหลัง ได้แก่บุตรภรรยา อันสามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ มี ด้วย ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา เป็นต้น

อุตตริทศ หรือทิศอุดร คือทิศเบื้องซ้าย ได้แก่มิตรอำมาตย์ อังกุลบุตรควรสงเคราะห์ด้วยสถาน ๕ มี ด้วยการให้ เป็นต้น

เหมฐิมทศ คือทิศเบื้องล่าง ได้แก่บ่าวและลูกจ้าง อันนายควรอนุเคราะห์ด้วยสถาน ๕ มี ด้วยจัดการงานให้ตามสมควรแก่กำลัง เป็นต้น

อุปริมทศ คือเบื้องบน ได้แก่สมณพราหมณ์ อังกุลบุตรควรบำรุงด้วยสถาน ๕ มี ด้วย บำรุงด้วยยามิส เป็นต้น

เมื่อกุลบุตรนมัสการทิศทั้ง ๖ ด้วยวิธีอย่างนี้ ย่อมสามารถสกัดกั้นอันตรายอันจะมีมาแต่ทิศนั้น ๆ

พระศาสดาทรงประทานพระธรรมเทศนานี้แก่สังคาลมาณพ โดยทรงเปลี่ยนการไหว้
ทิศจากลัทธิเดิม สังคาลมาณพได้ฟังพระธรรมเทศนานี้แล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส สรรเสริญ
พระธรรมเทศนาแล้วแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอด
ชีวิตจำเดิมแต่นั้น

มูลเหตุทำเทวดาพลี

การสังเวทยเทวดา เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของพวกอริยกะ การสังเวทยเทวดามี ๒ อย่าง
คือ สังเวทยเทวดาที่ดี เพื่อให้เอ็นดูยิ่งขึ้น และสังเวทยเทวดาที่ร้ายเพื่อมิให้คิดร้าย เครื่อง
สังเวทยอนุโลมตามเทวดาผู้รับ คือถ้าเทวดาใจดี ก็สังเวทยด้วยข้าวขมนมเนยและผลไม้ เทวดา
ใจร้าย ก็สังเวทยด้วยมังสะและโลหิตสัตว์ เทวดาที่สังเวทยมีพระธรณี พระคงคา พระเพลิง
พระอินทร์ พระยม และเทวดาอื่น ๆ ผู้ทำการสังเวทย่อมทำตามวาระของตน ผู้ที่ไม่ทำ
ปาณาติบาต ย่อมงดเว้นการสังเวทยด้วยมังสะและโลหิตสัตว์ ส่วนผู้ที่ไม่เว้นปาณาติบาต ย่อม
สังเวทยด้วยของต่าง ๆ ไม่เลือกชนิด

ครั้งหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปบ้านปาฏลีคาม ในแคว้นมคธ ทรงรับนิมนต์ของสุณีธ
พราหมณ์และวัสสการพราหมณ์ เพื่อรับภัตตาหารพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้นแล้วพระองค์ทรง
อนุโมทนา ด้วยคาถาว่า “ยสฺมี ปเทเส กปฺเปติ วาสํ ปณฺทิตชาติโย” เป็นต้น แปลว่า
“กุลบุตรผู้มีชาติแห่งบัณฑิตสำเร็จการอยู่ในประเทศที่ใด พึงนิมนต์พรหมจารีผู้มีศีลสำรวมดี
ให้ฉัน ณ ที่นั้น แล้วอุทิศทักษิณาเพื่อเทวดาผู้ลี้ภัย ณ ที่นั้น เทวดาทั้งหลายนั้นอันกุลบุตร
บูชาแล้วย่อมบูชาตอบ อันกุลบุตรนั้นนับถือแล้วย่อมนับถือตอบ แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร
นั้นด้วยเมตตาจุจมารดาอนุเคราะห์บุตร กุลบุตรนั้นอันเทวดาอนุเคราะห์แล้วย่อมเห็นผลอัน
เจริญทุกเมื่อ”

ด้วยคาถานี้ แสดงว่าพระองค์ทรงแนะนำวิธีทำเทวดาพลี ด้วยปริจาคทานแล้วอุทิศ
ส่วนกุศลไปถึง ไม่ทรงอำนวยการสังเวद्यด้วยการแสดงวิธีทำเทวดาพลีอย่างนี้ พึงเห็นว่า
มิได้ทรงเปลี่ยนความเห็นเนื่องด้วยเทวดาของเดิม เป็นแต่ทรงเปลี่ยนวิธีทำให้สำเร็จประโยชน์
ดีขึ้นกว่า ทรงแสดงวิธีทำเทวดาพลี ทรงผ่อนผันอนุโลมตามกาลเทศะ

บทที่ ๑๐

เสด็จสักกชนบท

สักกชนบทนั้น ในพระบาลีบางสูตรระบุไว้ชัดเจนว่า รวมอยู่ในโกศลชนบท แต่ตามคัมภีร์ อรรถกถาว่าเป็นอาณาจักรอิสระ จึงพอที่จะสันนิษฐานได้ว่า บางครั้งบางสมัยคงตกอยู่ภายใต้อำนาจโกศลชนบท แต่บางครั้งบางสมัยคงตั้งเป็นอิสระได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ต้องมีเจ้าครองนคร เป็นประเทศราชแน่นอน

สักกชนบท สันนิษฐานตามชื่อคณะศากยที่พบในบาลี แบ่งเป็น ๓ นคร คือ

๑. นครกบิลพัสดุ์ เป็นที่อยู่ของพวกศากยชวากบิลพัสดุ์
๒. นครวิธัญญา เป็นที่อยู่ของพวกศากยชวาวิธัญญา
๓. นครโคธาสี เป็นที่อยู่ของพวกศากยชวโคธาสี แต่ในพระสูตรเรียกว่าโคธะทั้งนคร ทั้งพวกชวานคร

ถ้านับนครโกธียะเข้าด้วยเป็น ๔ นคร ในมหาปรินิพพานสูตร (พระไตรปิฎกเล่ม ๑๐) เรียกชวานครโกธียะว่า พวกศากย ชวรามคาม ซึ่งเดินทางมาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เหตุที่ไม่เรียกรวมเป็น ๔ นคร คงจะหมายถึงรามคามเป็นนครหลวงก็ได้ ส่วนเมืองเทวทหะนั้น แม้จะรวมอยู่ในรามคาม แต่ก็ยังเป็นเพียงนิคมหนึ่งของรามคามเท่านั้น

เสด็จนครกบิลพัสดุ์

ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา แห่งนครกบิลพัสดุ์ ทรงทราบว่า พระศาสดาทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณสมดังคำพยากรณ์ของอลิตดาบสและพราหมณาจารย์ทั้ง ๘ คน แล้ว เสด็จจาริกแสดงธรรมสั่งสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์มาโดยลำดับ ขณะนี้เสด็จประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ ก็ทรงปิโสมนัสมีพระประสงค์จะได้ทรงเห็น จึงตรัสสั่งอำมาตย์พร้อมด้วยบริวารคณะหนึ่งให้ไปกราบทูลอาราธนาให้เสด็จมายังกรุงกบิลพัสดุ์ อำมาตย์พร้อมด้วยบริวารคณะนั้นได้ออกเดินทางไปถึงพระนครราชคฤห์ซึ่งมีระยะทางถึง ๖๐ โยชน์ (๙๖๐ กิโลเมตร) ก็ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ขณะที่พระองค์กำลังทรงแสดงธรรมเทศนาแก่พุทธบริษัทอยู่ จึงได้มีโอกาสฟังธรรมด้วย ครั้นฟังธรรมแล้วก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลทั้งคณะ และทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุทั้งสิ้น ไม่ได้โอกาสที่จะกราบทูลอาราธนาตามที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงรับสั่งมา

ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะคอยสดับข่าวอยู่ด้วยความกระวนกระวาย เห็นอำมาตย์คณะนั้น เจียบบหายไป ก็ทรงส่งอำมาตย์คณะใหม่ออกติดตามโดยนัยก่อน แม้อำมาตย์ราชทูตคณะใหม่นี้ เมื่อเดินทางไปถึงแล้ว ก็ได้พึงธรรมบรรลุมรรคผล และได้ทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุทั้งสิ้น มิได้มีโอกาสราบทูลอาราธนาเช่นกัน พระเจ้าสุทโธทนะเห็นเจียบบหายไปก็ทรงส่งอำมาตย์คณะใหม่ไปอีก ทรงทำอย่างนี้ถึง ๙ ครั้ง ครั่งสุดท้าย คือครั้งที่ ๑๐ ทรงน้อยพระทัยมาก จึงรับสั่งเรื่องนี้แก่กาฬุทายีอำมาตย์ ซึ่งเป็นพระสหายที่สนิทสนม และเป็นสหชาติกับพระ ศาสตามาแต่ก่อน กาฬุทายีอำมาตย์ พร้อมด้วยบริวารถวายบังคมลาพระเจ้าสุทโธทนะ เดินทาง มาถึงพระนครราชคฤห์แล้ว ก็เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ เวฬุวันมหาวิหาร ได้สดับพระ ธรรมเทศนาแล้วได้บรรลุพระอรหัตตผล ทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุทั้งสิ้น ครั้นพระกาฬุทายี เถระ บวชแล้วได้ ๘ วัน ก็พอลิ้นฤดูเหมันต์ จะย่างขึ้นฤดูคิมหันต์ ท่านกราบทูลอาราธนา เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อยังมโนรตแห่งพระพุทธบิดาให้สำเร็จ พระองค์ทรงรับอาราธนาแล้ว พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ทรงดำเนินวันละ ๑ โยชน์ มีกำหนด ๒ เดือน จึงจะถึง พวกศากยะทราบข่าวล่วงหน้า ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างนิโครธารามขึ้นเป็นมหาวิหาร พร้อมด้วยเสนาสนะและพระคันธกุฎี เพื่อเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธองค์และพระสงฆ์ สาวกพุทธบริษัท

ทรงแสดงปาฏิหาริย์

ครั้งนั้น บรรดาพระประยูรญาติทั้งหลาย ยังมีทิฐิมานะอันแรงกล้า ไม่ยอมมอบน้อม ประนมหัตถ์ถวายนมัสการพระศาสดา ด้วยมีมานะอยู่ในจิตว่าพระลัทธิตถะกัมมนี้มีอายุยัง อ่อนกว่าตน ไม่ควรแก้อัญชลีกรณนมัสการ จึงจัดให้พระประยูรญาติราชกุมารที่มีอายุน้อยคราว น่องบุตรหลานออกไปนั่งรับอยู่ข้างหน้าเพื่อจะได้ถวายบังคมพระบรมศาสดา ส่วนพระประยูร ญาติผู้ใหญ่พากันไปประทับนั่งอยู่เบื้องหลัง ไม่แสดงคารวะแต่ประการใดด้วยมีมานะอยู่ในใจว่า ตนแก่กว่า ไม่ควรจะวันทาพระลัทธิตถะผู้เยาว์วัย

เมื่อพระศาสดาได้สังเกตเห็น ทรงประสงค์จะให้เกิดสังเวชสลดจิตแก่มวลญาติ จึง แสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปลอยอยู่ในอากาศ ให้ปรากฏประหนึ่งว่าละองธุลีพระบาทได้หล่น ลงตรงเคียรเกล้าเหล่าประยูรญาติเหล่านั้น ด้วยพุทธานุภาพเป็นมหัศจรรย์ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา และพระประยูรญาติ ได้เห็นปาฏิหาริย์ ก็พากันยกมืออภิวาทด้วยคารวะเป็น อย่างดี จากนั้นพระพุทธองค์ก็เสด็จลงจากอากาศประทับนั่งบนพุทธอาสน์ ขณะนั้น ฝน โบกพรพรนสีแดง ก็ตกลงในท่ามกลางพระประยูรญาติ ครั้นแล้วจึงได้ทรงแสดงพระธรรม เทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ยกย่องเรื่องทานบารมี เมื่อจบพระธรรมเทศนาลง

พระประยูรญาติต่างองค์ต่างทูลลากลับไปสู่เคหาราชนิเวศน์ ไม่มีใครเฉลียวจิตคิดถึงวันพรุ่งนี้ว่าพระศาสดาและพระสงฆ์สาวกจะเสวยบิณฑบาตที่ใด จึงไม่มีใครอาราธนาแม้แต่คนเดียว

โปรดพระพุทธรูปิตา

เช้าวันรุ่งขึ้น พระพุทธร่องค์เสด็จพร้อมด้วยพระสงฆ์ ออกทรงบาตรดำเนินภิกษาจารตามท้องถนนในเมืองกบิลพัสดุ์ มหาชนต่างพากันโจษจันว่าเหตุไฉน พระสิทธัตถะศากยบุตรพร้อมด้วยพระสงฆ์ออกบิณฑบาตตามท้องถนน ทำเหมือนประหนึ่งไม่มีญาติพี่น้องที่จะต้องถวายอาหารบิณฑบาต การโจษจันเช่นนี้ทำให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงตกพระทัย ทูลพระศาสดาว่าทำให้พระองค์ได้รับความอภัยยศอับอาย ในวันรุ่งขึ้นต่อจากวันเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์ พระศาสดาทรงแสดงการเที่ยวภิกขาว่าเป็นกิจวัตรของสมณะ ทรงชักคาถาเป็นเครื่องเตือนใจสมณะ มาตรัสมีความว่า “ไม่พึงประมาทในบิณฑบาต พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” ครั้นพอบจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้บรรลुโสตาปัตติผล

วันรุ่งขึ้น พระศาสดาเสด็จไปรับภัตตาหารบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์เป็นวันที่สอง ครั้นเสร็จภัตตกิจแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดพระนางมหาปชาบดี และพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระนางมหาปชาบดีได้บรรลुโสตาปัตติผล ส่วนพระเจ้าสุทโธทนะได้บรรลुสกทาคามีผล

วันรุ่งขึ้นอีก พระศาสดาเสด็จไปรับภัตตาหารบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์เป็นวันที่สาม ครั้นเสร็จภัตตกิจแล้ว ทรงแสดงธรรมในมหาธรรมปาลชาดกโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ ครั้นพอบจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้บรรลุนาคามีผล

โปรดพระนางพิมพา

แม้ว่าพระพุทธร่องค์จะเสด็จเข้าไปรับอาหารบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์ถึงสามวันแล้วก็ตาม แต่พระนางพิมพาก็มิได้เสด็จออกมาเฝ้าพระพุทธร่องค์เลย พระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้สนมไปทูลเชิญ แต่พระนางก็ยังไม่เสด็จมา พระพุทธรูปิตาจึงกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธร่องค์เสด็จเยือนพระนางพิมพา ณ ปราสาทที่ประทับ พระพุทธร่องค์จึงเสด็จดำเนินไปยังปราสาทของพระนางพิมพา พร้อมด้วยพระอัศรสาวกทั้ง ๒ เมื่อเสด็จไปถึงปราสาทของพระนางพิมพาแล้ว ก็ประทับนั่งบนอาสนะอันวิจิตรงดงามยิ่ง ฝ่ายนางพระสนมกำนัลได้เห็นพระพุทธร่องค์เสด็จมาประทับ ณ ที่นั้น จึงรีบไปกราบทูลแก่พระนางพิมพา เมื่อพระนางพิมพาเทวี

ทราบ ก็เสด็จมาเฝ้าพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระราหุลกุมาร ตรงเข้ากอดพระบาทพระศาสดา ชบพระเศียรนมัสการ ทรงร่ำไรรำพันที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งพระนางกับพระราหุลกุมารหนีไป บรรพชา ส่วนพระเจ้าสุทโธทนะซึ่งประทับอยู่ในที่ไกล ก็ได้พรรณาถึงความดีของพระนาง พิมพาเทวีซึ่งเป็นศรีสละโกเหมือนกัน

พระพุทธองค์ได้สดับดังนี้แล้วจึงตรัสว่า “พระนางพิมพาเทวีจะได้มีจิตปฏิบัติด้วยความจงรักภักดีในตถาคต เฉพาะแต่ในชาตินี้เท่านั้น แม้ในอดีตชาติปางก่อน ก็มีพระทัยแน่อนไม่แปรผันในสวามี เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นนางกนิหรีก็มีพระทัยจงรักภักดีมิเสื่อมคลาย” ครั้นแล้ว ก็ทรงแสดงจันทกนิหรีชาติกโดยพิสดาร บำบัดความเศร้าโศกของพระนางพิมพาให้บรรเทาเบาบาง จนพระนางมีกำลังพระทัยที่จะสดับรสพระธรรมเทศนาที่พระศาสดาประทาน เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบ พระนางพิมพาเทวีก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ราหุลกุมารบรรพชา

ครั้นวันที่ ๗ แห่งการพักอยู่ ณ นิโครธารามมหาวิทยาลัย กรุงกบิลพัสดุ์ พระศาสดาก็เสด็จไปสู่ราชสำนักของพระนางพิมพาอีกครั้ง วันนั้นพระนางพิมพาประดับองค์ราหุลกุมารด้วยอาภรณ์อันวิจิตร แล้วตรัสสั่งให้ราหุลกุมารไปกราบทูลขอพระราชสมบัตินั้นในฐานะเป็นทายาทสืบสันตติวงศ์กับพระศาสดา ราหุลกุมารรับพระเสาวนีย์ด้วยความยินดี เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลขอพระราชสมบัตินั้น

พระศาสดาได้สดับดังนั้น จึงทรงดำริว่า สมบัติใด ๆ ในโลกนี้ จะมีสาระนิดหนึ่ง ก็หาไม่มี นอกจากอริยทรัพย์อันประเสริฐ เราควรให้ทรัพย์อันประเสริฐนี้แก่ราหุลกุมาร ครั้นทรงดำริดังนี้แล้ว ทรงจุ่งพระหัตถ์ราหุลกุมารเสด็จกลับนิโครธารามมหาวิทยาลัย แล้วโปรดบัญชาพระสาวกให้จัดการบรรพชาราหุลกุมารเป็นสามเณรในวันนั้น ราหุลสามเณรจึงเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบ ทรงโทมัสเสียพระทัยเป็นอย่างมาก ด้วยทรงตั้งพระทัยไว้แต่เดิมว่า เมื่อพระมหาบุรุษเสด็จออกผนวชแล้ว ก็หวังจะให้พระนั้นทุมารพระโอรสองค์ที่สองสืบราชสมบัติ ครั้นพระศาสดาพาหนทุมารออกไปบวช แม้จะเสียพระทัยไปอีกครั้น ก็ทรงหวังให้ราหุลกุมารได้สืบราชสมบัติต่อไป เมื่อพระศาสดาพาพระราหุลกุมารไปบวชอีก ทรงโทมัสมาก จึงรีบเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงนิโครธารามมหาวิทยาลัย แล้วทูลขอประทานพระพุทธานุญาตว่า กุลบุตรผู้ใดแม้ประสงค์จะบรรพชา หากมารดาบิดาไม่อนุญาตอย่าได้รับให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้นั้น

สามเณรราหุลได้ตามเสด็จพระบรมศาสดาและพระอุปัชฌาย์ของตนไปสู่กรุงราชคฤห์ เมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และหลังจากได้รับสดับพระธรรมเทศนาในราหุลโลวาทสูตร ก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคลในพระศาสนา ได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางใคร่ต่อการศึกษา

บทที่ ๑๑

เสด็จโกศลชนบท

โกศลชนบทนั้น อยู่ในเขตมัธยมชนบท ในชมพูทวีปตอนเหนือ รวมกาฬสินธุ์อันอยู่ทางใต้ เป็นมหาอาณาจักรเดียวกัน โกศลชนบทมีกรุงสาวัตถีเป็นนครหลวง มีแม่น้ำอจิรวดีไหลผ่าน ส่วนกาฬสินธุ์นั้น มีกรุงพาราณสีเป็นเมืองหลวง มีแม่น้ำเนเรญฺชราไหลผ่าน รวมอยู่ใต้ปกครองแห่งกษัตริย์ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดองค์เดียวกัน มีราชอิสริยยศเป็นมหาราชหรือราชาธิราช ในสมัยที่พระศาสดาเสด็จโกศลชนบทครั้งแรก พระเจ้าปเสนทิทรงปกครองโกศลชนบทนั้น จึงมักเรียกกันโดยทั่วไปว่า **พระเจ้าปเสนทิโกศลบ้าง พระเจ้าโกศลบ้าง**

อนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างเชตวันมหาวิหาร

ในกรุงสาวัตถีนั้น มีคฤหบดีผู้หนึ่ง ชื่อสุทตตะ แต่คนทั่วไปเรียกกันว่า **อนาถปิณฑิกะ** แปลว่า **ผู้มีก้อนข้าวสำหรับคนอนาถา** เป็นคฤหบดีมหาศาล เป็นคนใจบุญ ตั้งโรงงานบริจาคแก่มหาชน พวกอนาถาหาที่พึ่งไม่ได้ อนาถปิณฑิกเศรษฐีเกี่ยวข้องกับราชคฤห์ เศรษฐีแห่งกรุงราชคฤห์ โดยได้ภคินีของราชคฤห์เศรษฐีมาเป็นภรรยา วันหนึ่งอนาถปิณฑิกะไปธุระบางอย่างพักอยู่ในสำนักราชคฤห์เศรษฐี ได้ทราบจากราชคฤห์เศรษฐีซึ่งกำลังตระเตรียมทำอาหารมีประการต่าง ๆ ไว้เพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข เกิดความเลื่อมใสใครจะได้เฝ้าพระศาสดา แต่ราชคฤห์เศรษฐีห้ามว่า ไม่เป็นเวลาที่เหมาะสมจะเฝ้า

พอรุ่งเช้า ก่อนภัตกาล อนาถปิณฑิกะรีบออกเดินทางไปเฝ้าพระศาสดา ณ สัตวัน ได้ฟังอนุพุทธานุสัจ ๔ แล้ว ได้ธรรมจักขุคือบรรลุโสดาปัตติผล กราบทูลประกาศตนเป็นอุบาสก ถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต และในเวลาต่อมาก็ได้สร้างเชตวันมหาวิหารถวายพระบรมศาสดา

ปัจฉิมโศภิตกาล

บทที่ ๑๒

ทรงปลงอายุสังขาร

นับแต่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จเที่ยวจาริกไปในชนบทน้อยใหญ่ สั่งสอนมหาชนให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ให้ได้บรรลุนิพพานตามอุปนิสัยของตน ๆ แล้ว ทรงเห็นว่าพระศาสนาของพระองค์ประดิษฐานอยู่สมควรความปรารถนาไว้เดิมแล้ว นับแต่พระองค์ได้ตรัสรู้มาได้ ๔๔ พรรษา

ครั้นพรรษาที่ ๔๔ พระองค์เสด็จออกจากอัมพปาลีวัน ไปสู่บ้านเวฬุคาม แขวงเมืองไพศาลี (หรือ เวสาลี) ครั้นจวนจะเข้าพรรษาแล้ว พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุได้จำพรรษาในแขวงเมืองไพศาลีนั้นตามอัธยาศัยของตน ๆ ส่วนพระองค์เองจำพรรษาอยู่ที่บ้านเวฬุคามนั้น ภายในพรรษานั้น พระองค์ก็ทรงพระประชวรชราพาธอันกล้าเกิดทุกขเวทนา ไกลจะมรณชนม์พิณาศ แต่พระองค์ทรงดำรงพระสติสัมปชัญญะ ไม่ให้ชราพาธนั้นเบียดเบียนพระองค์ได้ ทรงอดกลั้นทุกขเวทนานั้นด้วยอธิวาสนขันติ แล้วพระองค์ก็ทรงขับไล่อาพาธนั้นเสียด้วยอิทธิบาทภาวนา ครั้นดำรงพระกายเป็นปกติแล้ว วันหนึ่งพระองค์ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ซึ่งปูลาด ณ ที่ร่มเงาแห่งวิหาร พระอาสน์ที่เข้าไปเฝ้าถวายอภิวาทแล้วกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ได้เห็นความผาสุกแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ความทนทานอดกลั้นแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ได้เห็นแล้ว เมื่อได้เห็นพระองค์ประจักษ์ กายของข้าพระองค์ประหนึ่งว่าจะอมระงมไปด้วย แม้ทศานุกิติกิมีตมณไม่ได้ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่สว่างแจ่มแจ้งแก่จิต เพราะมาวิตกรำพึงถึงความประชวรของพระองค์นั้น แต่ยังดีใจอยู่หน่อยหนึ่งว่าพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรารภภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสพุทธวจนะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงใดแล้วพระองค์ก็ยังจักไม่เสด็จปรินิพพานก่อน ข้าพระองค์ยังมีความดีใจหน่อยหนึ่ง” พระองค์ตรัสตอบว่า “ดูก่อนอาสน์ ภิกษุสงฆ์ยังจะมาหวังอะไรในเราเล่า ธรรมที่เราแสดงแล้วทั้งเราแสดงโดยเปิดเผย ไม่มีภายในภายใน ไม่มีปกปิดความสำคัญใด ๆ เลย บัดนี้อายุของเราถึง ๘๐ ปีแล้ว ร่างกายของเราก็เปรียบเหมือนเกวียนอันชำรุด และซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ พออาศัยใช้งานได้บ้าง ท่านทั้งหลายจงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งอยู่ทุกอิริยาบถเถิด”

พระองค์ประทับอยู่บ้านเวฬุคามนั้น ครั้นวันมาฆปุรณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๓ ก็เสด็จไปสู่ป่าวาลเจตีย์ ตรัสสั่งพระอาสน์ให้ปูผ้าสีทาสีสำหรับรองนั่ง ประทับนั่งตรัสไม่ พระองค์

มีพุทธประสงค์จะให้พระอนันท์ทูลอาราธนา เพื่อให้ดำรงพระชนมชีพอยู่กับหนึ่งหรือเกินกว่านั้น จึงทรงทำนิมิตอันจักแสดงอานุภาพแห่งอิทธิบาทภาวนาว่า สามารถจะให้ท่านผู้ได้เจริญอิทธิบาทภาวนานั้นอยู่ได้กับหนึ่งหรือเกินกว่านั้น ตรัสโอภาสปริยายนิมิตอันแจ่มชัดดังนี้ถึง ๓ ครั้ง พระอนันท์ก็ไม่สามารถจะรู้ความตามพุทธประสงค์ เหตุเพราะมารดลใจทำให้ไม่รู้ทัน พระองค์จึงขับพระอนันท์ให้ออกไปเสียข้างนอก ครั้นพระอนันท์ออกไปแล้วไม่นานนัก พญาวสวัตดีมารก็เข้าไปทูลอาราธนาให้เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน พระองค์ก็ทรงรับแล้ว ทรงกำหนดว่ากาลแต่นี้ล่วงไปอีก ๓ เดือนจึงจะปรินิพพาน ครั้นพระองค์ตรัสดังนี้แล้ว ก็เกิดอัศจรรย์ต่าง ๆ มีแผ่นดินไหวเป็นต้น

เหตุแผ่นดินไหว ๘ ประการ

เมื่อพระอนันท์เห็นแผ่นดินไหวอันเป็นเหตุอัศจรรย์ดังนั้น ก็มีความสงสัย จึงเข้าเฝ้าแล้วทูลถามถึงมูลเหตุที่เกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวนั้น พระองค์จึงตรัสถึงเหตุ ๘ ประการ ที่ให้เกิดแผ่นดินไหว คือ (๑) ลมกำเริบ (๒) ผู้มีฤทธิ์บันดาล (๓) พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตลงสู่พระครรภ์ (๔) พระโพธิสัตว์ประสูติ (๕) พระตถาคตตรัสรู้หลุดตรัสมาสัมโพธิญาณ (๖) พระตถาคตแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตร (๗) พระตถาคตปลงอายุสังขาร (๘) พระตถาคตเสด็จปรินิพพาน ด้วยอนุภาทิสสนิพพาน

สถานที่ทรงกระทำนิมิตโอภาส ๑๖ ตำบล

พระอนันท์ได้ทราบวาทะพุทธองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารเสียแล้วจึงทูลอาราธนา เพื่อจะให้พระองค์ดำรงพระชนมายุอยู่สั่งสอนสัตว์โลกตลอดกาลป์หนึ่งถึง ๓ ครั้ง พระองค์ก็ตรัสห้ามเสีย แล้วตรัสว่าตถาคตทำนิมิตโอภาสอันชัด และพระอนันท์ไม่สามารถจะรู้ไม่ได้จึงวอนตถาคตในครั้งก่อน ๆ ก็เป็นความผิดของพระอนันท์ผู้เดียว แล้วพระองค์ได้ตรัสสถานที่ที่ทรงทำนิมิตโอภาสให้พระอนันท์ทูลอาราธนาถึง ๑๖ สถานที่

อยู่เมืองราชคฤห์ ๑๐ สถานที่ คือ (๑) ภูเขาคิชฌกูฏ (๒) โคตมนิโครธ (๓) เหวที่ทิ้งโจร (๔) ถ้ำสัตตบรณคูหา ข้างภูเขาวารวรรพต (๕) ภาพลิลิตข้างภูเขาสีลิลิบรรพต (๖) เจ็อมชื่อว่าสปีโสณทิภาณ ป่าสีตวัน (๗) ตโปทาราม (๘) เวฬุวัน (๙) ชีวกัมพวัน (๑๐) มัททกัจจิมิคทายวัน และอยู่ที่เมืองเวสาฬหียอีก ๖ สถานที่ คือ (๑) อุทเทนเจดีย์ (๒) โคตมเจดีย์ (๓) สัตตัมพเจดีย์ (๔) พุทฺธเจดีย์ (๕) สารันทเจดีย์ (๖) ปาวาลเจดีย์ รวมกัน ๑๖ สถานที่ด้วยกันดังนี้

ประธานพระโอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ ครั้นพระศาสดาตรัสแก่พระอาณนัถ์ดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปสู่ภูฏาการศาสดาป่ามหาวัน ตรัสให้ประชุมภิกษุทั้งหลาย บรรดาที่อยู่ในเมืองไพสาลี นั้นแล้วพระองค์ทรงแสดงอภิญญาเทสิตธรรมคือ โพธิปักขิยธรรม และทรงแสดงสังเวคกถา และอัปมาทธรรมว่า “ภิกษุทั้งหลายบัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลายให้รู้ว่าสังขารมีความเสื่อมไป เป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาทเถิด แต่ในปีอีก ๓ เดือน ตถาคตจักนิพพาน”

ครั้นรุ่งเช้าพระองค์เสด็จเข้าไปในเมืองไพสาลีเพื่อเสด็จบิณฑบาต ครั้นปัจฉิมภัตเสด็จ กลับจากบิณฑบาตแล้ว ได้ทอดพระเนตรเมืองไพสาลีเป็นนาควาลोक (อาการที่ทรงเหลียวดู อย่างข้าง) แล้วตรัสแก่พระอาณนัถ์ว่า ตถาคตเห็นเมืองไพสาลีครั้งนี้เป็นปัจฉิมทัศนะ (การเห็น ครั้งสุดท้าย) แล้วเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปสู่วานิชคาม ตรัสอริยธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ เป็นอริยธรรม ๔ ประการ แล้วแสดงไตรสิกขาสั่งสอนภิกษุมากกว่า ธรรมิกถาอื่น

ครั้นพระองค์เสด็จทำสัตตูปการกิจ ประทับ ณ บ้านหัตถิคาม อัมพคาม และชัมพูคาม ล่วงไป ๆ ตามลำดับ เสด็จจากบ้านชัมพูคาม ไปยังโกคนคร ประทับอยู่ ณ อาณนทเจดีย์ แขวงโกคนครนั้น ทรงแสดง**มหาปเทศ ๔** (หลักอ้างอิงใหญ่ ๔) ฝ่ายพระสูตรสั่งสอนภิกษุและ ได้ตรัสไตรสิกขาโดยพยัญชนะแล้ว พระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์พุทธบริวารเสด็จสู่เมือง ปาวานคร ประทับอยู่ ณ อัมพวันป่ามะม่วงของนายจุนทะผู้บุตรแห่งนายช่างทอง ครั้นนาย จุนทะทราบข่าวจึงเข้าไปเฝ้า พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงธรรมมิกถาให้เลื่อมใสแล้ว นายจุนท กัมมารบุตรจึงทูลอาราธนาพระองค์พร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันมหาฆงคสมัย วิสาขปุรณมีดิถี เพ็ญพระจันทร์เสวยวิสาขนักขัตต เป็นวันที่จะปรินิพพานของสมเด็จพระศาสดาจารย์ ตอนเช้า พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุ สงฆ์เสด็จไปสู่เรือนนายจุนทะประทับนั่งบนพุทธอาสน์ แล้วตรัสสั่งนายจุนทกัมมารบุตรว่า “ท่านจงอังคาสเราด้วยมังสะสุกรอ่อน (สุกรมัททวะ) ที่ท่านตกแต่งไว้นั้นแต่ผู้เดียว ส่วน ขาหนีบและโกศนียะนอกนั้นท่านจงอังคาสภิกษุทั้งหลายเถิด”

นายจุนทะก็ทำตามพุทธบัญญัติครั้งมังสะสุกรที่เหลือนั้น พระองค์ยังทรงรับสั่งให้เอา ไปฝังเสียเพราะเหตุผู้นอกจากพระองค์แล้วไม่ควรบริโภคแล้วก็แสดงธรรมมิกถาให้นายจุนทะ ชื่นชมในกุศลบุญกิริยา แล้วเสด็จไปพร้อมกับภิกษุสงฆ์

ทรงพระประหาร

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบริโภคภัตตาหารของนายจุนทะแล้วก็เกิดอาพาธกล้า ทรงพระประหารลงพระโลหิต แต่พระองค์ทรงกลั้นซึ่งทุกขเวทนานั้นด้วยอธิวาสนขันติ ครั้นแล้วพระองค์จึงตรัสบอกพระอานนท์ว่า “เรามาพร้อมกันไปเมืองกุสินารา พระอานนท์ก็บอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบทั่วกันแล้วก็เสด็จไปโดยมรรควิธีที่จะไปสู่เมืองกุสินารา ครั้นถึงกลางมรรคาทรงลำบากพระกายนัก เสด็จแวะเข้าไปประทับ ณ รมไม้แห่งหนึ่ง ตรัสเรียกพระอานนท์ให้นำน้ำถวาย พระอานนท์ทูลว่าน้ำกำลังขุ่นเพราะเกวียน ๕๐๐ เล่ม เพิ่งผ่านไปน้ำในแม่น้ำกุกุธานี มีน้ำใสสะอาดต้อยไม่ไหลนัก เชิญพระองค์เสด็จไปข้างหน้านั้นเถิด

พระองค์ตรัสข้ายู่ได้ถึง ๓ ครั้ง พระอานนท์ทูลทักทวนถึง ๒ ครั้ง ครั้นวาระที่ ๓ มิได้ทักทวนอย่างไร จึงนำบาตรเพื่อไปตักน้ำ ด้วยพุทธานุภาพ น้ำนั้นก็กลับใสสะอาดในทันที พระอานนท์เถระจึงตักมาถวาย เมื่อพระองค์เสวยแล้วประทับอยู่ ณ ที่นั้น

สมัยนั้น บุตรแห่งมัลลกษัตริย์ผู้หนึ่งชื่อปุกกุสะ เป็นสาวกของอาฬารดาบส กาลาม โคตรออกจากเมืองกุสินารากลับไปเมืองปาวนคร ครั้นมาถึงที่นั้นได้เห็นพระศาสดา จึงเข้าไปเฝ้า พระองค์ได้แสดงสันติวิหารธรรมให้เกิดความเลื่อมใส เขาได้น้อมคูแห่งผ้าสังคิรวรรณเข้าไปถวาย พระองค์จึงตรัสให้ถวายพระองค์ผืนหนึ่ง แล้วให้ถวายพระอานนท์อีกผืนหนึ่ง ปุกกุสะก็ทำตามพุทธบัญชา พระองค์ก็ทรงแสดงธรรมมีกถาให้ขึ้นบานพอสมควรแล้ว ปุกกุสะอภิวาทแล้วหลีกไป ครั้นแล้วพระอานนท์ก็นำเอาผ้าสังคิรวรรณของท่านนั้นเข้าไปถวายพระพุทธรูปองค์อีก เมื่อพระองค์ทรงผ้า ๒ ผืนแล้วพระกายของพระองค์ผุดผ่อง จนพระอานนท์ทูลสรรเสริญ พระองค์จึงตรัสถึงพระกายของพระองค์ผุดผ่องนั้นมีอยู่ ๒ ครั้ง คือ

๑. ในเวลารাত্রีที่จะตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

๒. ในเวลารাত্রีที่จะปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุ

และตรัสไว้ว่าในเวลารাত্রี ตถาคตปรินิพพานในระหว่างนางรังทั้งคู่ ณ สาลวันแห่งมัลลกษัตริย์ ในเมืองกุสินารา แล้วตรัสว่า “เรามาไปพร้อมกันไปสู่แม่น้ำกุกุธานี” พระอานนท์รับพุทธปฏิภาณแล้วก็บอกแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ

ตรัสถึงท่านนายจุนทะ

ต่อแต่นั้นมาพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เสด็จพุทธดำเนินไปแม่น้ำกุกุธานีแล้วเสด็จทรงสวดยตามพุทธอัชฌาัย เสด็จขึ้นแล้วตรัสเรียกให้พระอานนท์เถระปลุก

สั่งภาณุให้เป็น ๔ ชั้น พระองค์สำเร็จสี่หิไสยา มีพระสติ สัมปชัญญะในพระหฤทัยว่าจะลุกขึ้น พระอาณนทิก็นั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่นั้น ครั้นนั้นพระศาสดาตรัสเรียกพระอาณนทมาแล้วตรัสว่า “ถ้าหากใครๆ จะพึงทำวิปปฏิสารความเดือดร้อนใจให้แก่นายจุนทะว่าตถาคตบริโภคาอาหารของ นายจุนทะแล้วปรินิพพานวันนี้ ท่านทั้งหลายจงช่วยปลอมให้เธอเบาใจ โดยชี้แจงแก่เธอว่า บิณฑบาต ๒ อย่างมีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน และมีผลใหญ่กว่าบิณฑบาตอย่างอื่น คือ

๑. บิณฑบาตที่พระตถาคตเจ้าบริโภครแล้วตรัสรู้หลุดตรัสมาสัมโพธิญาณ
๒. บิณฑบาตที่พระตถาคตเจ้าบริโภครแล้วปรินิพพานด้วยอนุปาทีเสสนิพพานธาตุ

เสด็จกรุงกุสินารา

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ข้ามแม่น้ำหิรัญวดี ถึงเมือง กุสินาราแล้วบรรลู่ถึงสาลวันทรงตรัสให้พระอาณนทแต่งตั้งปูลาดซึ่งเตียงให้มีพระเศียรทาง ทิศอุดร พระอาณนทก็ทำตามพุทธานติ แต่งตั้งปูลาดเตียงพระแท่นปรินิพพาน ในระหว่าง สาลพฤกษ์ทั้งคู่ ผืนพระเศียร ณ ทิศอุดร พระศาสดาทรงสำเร็จสี่หิไสยา โดยข้างขวา ตั้ง พระบาทเหลื่อมด้วยพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะแต่มิได้อุฏฐานสัญญามนสิการ เพราะเป็น ไสยวสานเรียกว่า **อนุฏฐานไสยา** การเสด็จบรรทมโดยจะไม่เสด็จลุกขึ้น

ทรงปรารภสักการบูชา

ครั้นนั้นต้นรังทั้งคู่ก็ผลิดอก ออกผล โดยมีใช้ฤดูกาล ตั้งแต่มูลรากเบื่องต่ำตลอดถึง ยอดและดอกพุดกษาเหล่านั้น ก็ตกลงมายังพุทธสรีระ เพื่อจะบูชาพระตถาคต

อีกทั้งดอกมณฑารพ (ดอกไม้ทิพย์ หรือดอกไม้สวรรค์) และจُرณแห่งจันทนุสนธิชาติ อันเป็นของทิพย์ก็ตกลงมาจากอากาศ เพื่อจะบูชาพระตถาคตเจ้า ทั้งดนตรีสังคีตอันเทพเจ้า บรรเลงก็บันลือลั่นในอากาศเป็นมหานฤนาทโกลาหลเพื่อจะบูชาพระศพลในอวสานกาล ครั้นแล้วพระองค์จึงตรัสแก่พระอาณนท ว่า “บุคคลผู้บูชาพระตถาคตด้วยอามิสบูชาถึงเพียง นี้ไม่นับว่าเป็นอันบูชา บุคคลผู้ที่ปฏิบัติตามธรรมอันตถาคตตรัสแล้ว ผู้นั้นชื่อว่าบูชา ตถาคตด้วยการบูชาอย่างยิ่ง”

ทรงแสดงความเป็นไปแห่งเทวดา

สมัยนั้น ท่านพระอุปัฏฐากเฝ้ายืนถวายงานพัดอยู่ที่เฉพาะพระพักตร์ พระองค์ ก็ทรงขับท่านพระอุปัฏฐากนั้นให้ออกไปเสีย พระอาณนทมีความสงสัยจึงทูลถาม พระองค์

จึงตรัสว่า “เทวดาในหมื่นโลกธาตุมาประชุมเพื่อจะเห็นพระตถาคตเต็มไปในที่มี ๑๒ โยชน์ เป็นประมาณ จะหาที่ว่างจดังลงปลายชนทรายเส้นหนึ่งมิได้มีอุปวาทะมายืนบังเสีย เทวดาเหล่านั้นก็มิได้เห็นตถาคตแล้ว” พระอานนท์จึงทูลถามอีกว่าเทวดาเหล่านั้นทำในจิตเป็นไฉน พระองค์จึงตรัสว่า “เทวดามีความสำคัญผิดวิปลาสในอากาศว่าเป็นแผ่นดินบางเหล่าผู้เป็นชาว ภูมิสถานสำคัญในแผ่นดินว่าอากาศดังนี้ต่างองค์สยายผมยกแขนกลิ้งเกลือก โศกเศร้าโศกา ไปต่าง ๆ บางองค์มีราคะไปปราศจากแล้ว ก็พิจารณาไปตามสังขารว่าไม่เที่ยง”

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

ครั้นแล้วพระอานนท์ก็กราบทูลว่าภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาอยู่ในทิศต่างๆ ครั้นสิ้น ไตรมาสแล้ว ก็พากันมาเฝ้าพระตถาคตโดยอาจิณวัตร พวกข้าพระองค์ทั้งหลายก็ได้พบปะกัน ครั้นพระองค์เจ้าปริณิพพานแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายจักไม่เห็นกัน จักไม่ได้สัจจฉานกันเหมือน ในกาลก่อน ๆ พระองค์จึงตรัสสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลว่า เป็นที่ควรจะดู ควรจะเห็น ควรจะให้เกิดสังเวทีกุลบุตรผู้มีศรัทธา คือ

๑. สถานที่พระตถาคตเจ้าประสูติจากครรภ์
๒. สถานที่พระตถาคตเจ้าตรัสรู้หลุดตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ
๓. สถานที่พระตถาคตเจ้า ให้อนุตรธรรมจักรเป็นไป
๔. สถานที่พระตถาคตเจ้า เสด็จเข้าสู่ปริณิพพานด้วยอนุปาทิสสนิพพานธาตุ

ทั้ง ๔ สถานที่ กุลบุตรผู้มีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสมาถึงเข้าแล้วย่อมถึงความ สังเวทิสลดใจ

อาการที่ภิกษุจะพึงปฏิบัติในสตรีภาพ

ลำดับนั้น พระอานนท์จึงทูลถามข้อที่จะพึงปฏิบัติในสตรีภาพ พระองค์ได้ตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ ท่านทั้งหลายพึงปฏิบัติในสตรีภาพอย่างนี้ คือ

๑. อย่าเห็นอย่าดูเสียเลยเป็นการดี
๒. ถ้าเห็นแล้วความไม่เจรจาเป็นข้อปฏิบัติที่สมควร

๓. ถ้าหากว่าความเจรจามีอยู่ ท่านทั้งหลายพึงยังสติให้ตั้งไว้ อย่าให้แปรปรวนด้วย ราคะดำณูญาและอาการกายวาจาที่ละเมิดจากธรรมของสมณะได้”

วิธีปฏิบัติในพระพุทธสรีระ

ลำดับนั้น พระอานนท์จึงทูลถามวิธีจะปฏิบัติในพระพุทธสรีระของพระโลกุตตมาจารย์ว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลาย จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของพระตถาคตเจ้าเป็นไฉน พระองค์จึงตรัสว่า “ท่านทั้งหลายเหล่าสหธรรมิกบริษัทจงอย่าชวนชวายเป็นจะ บูชาสรีระแห่งตถาคตเลย ถ้าหากว่าบัณฑิตมีกษัตริย์เป็นต้น จะพึงทำก็พึงอย่างที่ทำแก่พระเจ้าจักรพรรดิราชจะนั้นเถิด คือพันซึ่งสรีระด้วยผ้าไหมแล้วซับด้วยสำลี พันด้วยผ้าไหมโดยอุบายอย่างนี้จนถึงอย่างละ ๕๐๐ ชั้นแล้วยกลงประดิษฐาน ณ รวงเหล็กอันเต็มไปด้วยน้ำมันแล้วปิดด้วยรวงเหล็กอื่น ทำจิตกาธารด้วยไม้หอม เมื่อถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว พึงทำพระสถูปไว้ ณ ถนนใหญ่ ๔ แพร่ง เพื่อเป็นที่นมัสการสักการบูชาของมหาชนผู้สัญจรไปมาแต่ทิศานุทิศ พึงปฏิบัติอย่างนี้เถิด”

อุปรามหบุคคล ๔

ครั้นแล้ว พระองค์จึงตรัสถึงบุคคลผู้ที่ควรประดิษฐานไว้ในสถูป ๔ ประเภท คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑ พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ พระสาวกอรหันต์ ๑ พระเจ้าจักรพรรดิราช ๑ ทั้ง ๔ นี้ควรแก่อสถูปบรรจุพระธาตุไว้เป็นที่ไว้หวนมัสการสักการบูชา สามารถเป็นชนกปัจจัยทำให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ ด้วยประการฉะนี้

ประทานโอวาทแก่พระอานนท์

ครั้งนั้นพระอานนท์ไปยืนเหนี่ยวกบิลีสะ (ทัพพสัมภาระคล้ายศิระพานร) คำโบราณเรียกว่าสลักเพชรร้องไห้อยู่ พระศาสดาทรงทราบ ตรัสให้เข้าไปเฝ้าแล้วตรัสว่า “ดูก่อนอานนท์ เธออย่าได้โสกเศร้ารำพันไป เราได้บอกเธอแล้วมิใช่หรือว่าจะต้องพลัดพรากจากของที่รักที่ชอบใจทั้งสิ้น สิ่งใดเป็นของเกิดขึ้น มีขึ้น อันปัจจัยแต่งขึ้น สิ่งนั้นต้องมีความฉิบหายไปเป็นธรรมดา ดูก่อนอานนท์ เธอได้อุปฐากเราด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมมาสิ้นกาลช้านาน เธอเป็นบุคคลที่มีบุญ จึงพากเพียรเร่งเข้าเถิด จักสิ้นอาสวะโดยพลัน”

ตรัสสรรเสริญพระอานนท์

ลำดับนั้น พระตถาคตเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสสรรเสริญพระอานนท์ในท่ามกลางที่ประชุมกันว่า “แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายใดที่มีมาแล้วในอดีต

และจักมีมาในอนาคต จักมีอุปฐากก็ไม่มียิ่งไปกว่าอาณนที่ผู้อุปฐากตถาคตในกาลนี้ ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย อาณนที่เป็นบัณฑิต ดำเนินกิจด้วยปัญญา ย่อมรู้กาลที่เข้าเฝ้าของบริษัทและ พวกเดียรธีย์ แต่ตถาคตถ้วนถี่ทุกประการ” แล้วทรงแสดงข้ออัศจรรย์ของพระอาณนที่ ๔ ประการ โดยพิสดารว่า “เมื่อใดบริษัทเข้าใกล้เพื่อจะเห็นพระอาณนที่ แม้เห็นเธอแล้วก็มีจิตยินดี ถ้าอาณนที่แสดงธรรมบริษัทนั้นก็มิจิตขึ้นชม ไม่อ้อมไม่เบื่อด้วยธรรมิกถานั้นเลย ครั้นอาณนที่ หยุดแสดง บริษัทได้สดับนั้นก็มิจิตยินดีไม่อ้อมไม่เบื่อ เหมือนพระเจ้าจักรพรรดิราช อันให้ เกิดความชื่นชมยินดีและไม่อ้อมด้วยภาชิตแก่กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดีสมณบริษัทจะนั้น”

ตรัสเรื่องเมืองกุสินารา

ครั้นแล้วพระอาณนที่จึงทูลให้พระองค์เสด็จไปปรินิพพานในเมืองอื่น ที่เป็นเมืองใหญ่ พระองค์ทรงห้ามเสียและตรัสว่า “อาณนที่ เธออย่าได้กล่าวอย่างนั้นเลย เมืองกุสินารานั้น แต่ก่อนชื่อกุสวดี เป็นนครที่ใหญ่โตได้ ๑๒ โยชน์ กว้างได้ ๗ โยชน์ สมบูรณ์ไปด้วยเสียง ๑๐ ประการ คือ เสียงช้าง ๑ เสียงม้า ๑ เสียงรถ ๑ เสียงกลอง ๑ เสียงตะโพน ๑ เสียงพิณ ๑ เสียงขลุ่ย ๑ เสียงกังสดาล ๑ เสียงสังข์ ๑ เสียงคนเรียกบริโภคนอาหาร ๑ เสียงทั้ง ๑๐ นั้นมิได้สงบทั้งกลางวันและกลางคืน”

ตรัสให้แจ้งข่าวการปรินิพพานแก่มัลลกษัตริย์

ครั้นพระองค์ทรงแสดงว่าเมืองกุสินาราเป็นเมืองใหญ่เช่นนั้นแล้วจึงมีพุทธบัญชาให้ พระอาณนที่เข้าไปแจ้งข่าวปรินิพพานของพระองค์ว่าจะมีในยามที่สุตแห่งราตรีนั้น พระอาณนที่ ก็กระทำตามพุทธบัญชา ครั้นมัลลกษัตริย์ทั้งหลายทราบข่าวแล้วก็โสกเศร้าโศการำพันไป ต่าง ๆ แล้วจึงพร้อมกันมาเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา พระอาณนที่ก็จัดให้เฝ้าตามลำดับสกุล เสร็จแต่ในเบื้องต้นแห่งราตรี

โปรดสุภททปริพพาชก

สมัยนั้น ปริพพาชกผู้หนึ่งชื่อสุภททะ อยู่ในเมืองกุสินารา ได้ยินข่าวว่าพระตถาคตเจ้า จักปรินิพพานในราตรีนี้นี้ คิดว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามีขึ้นในบางครั้งบางคราว ใครจะถามปัญหาที่ตนสงสัยนั้นจึงได้ไปสู่สำนักพระอาณนที่ เล่าความตามที่จะเข้าเฝ้าให้ฟัง พระอาณนที่คิดว่าจะเป็นการลำบากแก่พระตถาคตจึงห้ามเสียถึง ๒-๓ ครั้ง ครั้นพระ ศาสดาได้ทรงสดับเข้า จึงตรัสให้พระอาณนที่อนุญาตให้สุภททะเข้าเฝ้าได้ตามประสงค์ สุภททะครั้นเข้าเฝ้าแล้ว จึงถามลัทธิของคณาจารย์ทั้ง ๖ คนนั้นว่าจะได้ตรัสรู้ตามปฏิญาณของ

ตนจริง ๆ หรืออย่างไร พระองค์จึงทรงยกข้อถามนั้นเสียแล้วตรัสแสดงมรรคคือข้อปฏิบัติมีองค์ ๘ ว่าเป็นอริยะไปจากข้าศึก เป็นมรรคาอันประเสริฐ และทำบุคคลให้เป็นสมณะได้ สุกัททะก็เกิดความเลื่อมใสและแสดงตนเป็นอุบาสกแล้วทูลขออุปสมบท พระศาสดาตรัสให้พระอาณนทอุปสมบทให้ ครั้นอุปสมบทแล้วก็สำเร็จพระอรหันต์ในราตรีนั่นเอง จึงเป็นปัจฉิมสาวกองค์สุดท้ายที่ได้เห็นพระศาสดา

ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์

ครั้งนั้นพระองค์จึงตรัสเรียกพระอาณนทให้เป็นผู้รับเทศนา ในการที่พระองค์ทรงโปรดประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ว่า “ธรรมวินัยที่เราแสดงไว้แล้วบัญญัติไว้จักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

ครั้นแล้วจึงทรงแสดงจารีตในอนาคตว่า “การร้องเรียกกันด้วยคำว่า อาวุโส ในบัดนั้นนั้น เป็นการเสมอกันไป ทั้งแก่และอ่อน ต่อแต่นี้ไปผู้แก่พึงเรียกผู้อ่อนกว่าตนโดยชื่อโดยโคตรหรือใช้คำว่า อาวุโส แทนเสียก็ได้ แต่ภิกษุผู้อ่อนกว่า พึงเรียกผู้แก่กว่าตนด้วยคำว่า กันเต หรือ อายัสมา ผ่อนผันพอสมควรแก่คราวและโอกาสก็ได้ และภิกษุมีความปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียในกาลที่เราล่วงไป ก็จงถอนเถิด และเมื่อเราล่วงไปแล้วสังฆพึงลง พรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะเถิด”

พระอาณนทถามถึงการลงพรหมทัณฑ์ ทรงแสดงว่า “ฉันนะภิกษุนั้นจะพึงปรารถนาเจรจาใดก็พึงเจรจาฉันนั้น ภิกษุไม่พึงกล่าวสิ่งสอนเลย อันนี้แหละเรียกว่าพรหมทัณฑ์” ครั้นแล้วพระองค์จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า “หากพวกเธอทั้งหลายมีความสงสัยหรือเคลือบแคลงในพระรัตนตรัย หรือในมรรคปฏิบัติ ก็จงถามเสีย จะมีได้แต่อดรอนในภายหลัง” พระองค์ตรัสเช่นนั้นถึง ๒-๓ ครั้ง ภิกษุทั้งหลายได้นิ่งเสียทุกครั้ง แต่ภิกษุผู้ประชุมอยู่ในครั้งนั้น ๕๐๐ รูป ล้วนแต่เป็นพระอริยบุคคลทั้งนั้น จึงสิ้นความสงสัย

ปัจฉิมโอวาท

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาประทานพระโอวาทเป็นปัจฉิมวาจาครั้งสุดท้ายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนท่านทั้งหลายว่า สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมและฉิบหายไป เป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด” ทรงรวบรวมพระโอวาทที่ประทานแล้ว ๔๕ พรรษานั้นลงในความไม่ประมาทอย่างเดียว และประทานเป็นครั้งอวสานสิ้นแต่เท่านี้

ปรีณิพพาน

นับแต่นั้นไปพระองค์มิได้ตรัสอะไรอีกเลย ทรงทำปรีณิพพานบริกรรมด้วยอนุปปวิหารสมาบัติทั้ง ๔ ตามที่พระสังคาหเถระเจ้าทั้งหลายแสดงไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเข้าปฐมฌาน แล้วออกจากปฐมฌาน เข้าทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน รูปาพจรสมาบัติทั้ง ๔ เป็นลำดับไป ออกจากรูปสมาบัติที่ ๔ เข้ารูปสมาบัติ ๔ คือ อากาสาัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ เมื่อออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนะแล้ว เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธดับจิตสังขาร คือ สัญญาเวทนาแล้ว พระอานนท์ถามพระอนุรุธว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านิพพานแล้วหรือ พระอนุรุธแสดงว่า ยังไม่นิพพาน พระองค์ยังเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ ครั้นแล้วพระองค์เสด็จออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธ แล้วเข้าสู่เนวสัญญานาสัญญายตนะเป็นปฏิโลมโดยลำดับ จนถึงปฐมฌาน แล้วเข้าสู่ทุติยฌานไปจนถึงจตุตถฌาน แล้วก็เสด็จปรีณิพพาน ณ ปัจฉิมยามแห่งราตรี วันวิสาขปุรณมีดิถีเพ็ญ ครั้นแล้วก็เกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหวใหญ่ และความชุ่มชื้นแห่งโลมชาติเป็นต้น

ผู้แสดงสังเวคกถา

เมื่อสมัยพร้อมกับปรีณิพพานแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น มีท่านผู้แสดงคาถาสังเวชดังต่อไปนี้

๑. ท้าวสหัมบดีพรหมกล่าวว่า บรรดาสัตว์ทั้งปวงถ้วนหน้าไม่มีเหลือในโลก ล้วนจะต้องทิ้งซึ่งร่างกายไว้ถมปฐพี แต่องค์ศาสดาทรงพระคุณอันใหญ่ หาผู้เสมอมิได้ ดับขันธปรีทิพพานเสียแล้ว ควรจะสังเวชยิ่งนัก

๒. ท้าวโกสิยเทวราชได้กล่าวคาถาว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นแล้ว และเสื่อม ไปเป็นธรรมดาเพราะอาศัย ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เข้าครอบงำ

๓. พระอนุรุธเถระเจ้าได้กล่าว ๒ คาถา ความว่า พระพุทธเจ้ามีจิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม หาลมหายใจเข้าออกมิได้แล้ว พระองค์ปรีณิพพานด้วยอนุปปาทีเสสนิพพานธาตุ ประหนึ่งว่าประทีปอันไฟโรจน์ดับไป

๔. พระอานนท์กล่าวว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรีณิพพานแล้ว มหัศจรรย์อันสยดสยองมีโลมาชุ่มชื้นเป็นต้น ได้ปรากฏแล้วแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

อปรกาล

บทที่ ๑๓

ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว บรรดาพุทธบริษัททั้งหลายที่ประชุมกันอยู่ในอุทยานสาละวัน ต่างเศร้าโศกพิไรรำพันปริทวนหาการเป็นที่น่าสลดใจยิ่งนัก พระอนุรุธเถระ และพระอานนท์ ก็ได้แสดงธรรมีกถาปลอบขวัญมหาชนให้สร้างจากความเศร้าโศกตามสมควรแก่กาลและบริษัท ครั้นสว่างแล้ว พระอนุรุธเถระ ได้ให้พระอานนท์รีบเข้าไปในเมืองกุสินารา แจ้งข่าวปรินิพพานแก่มัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ซึ่งขณะนั้น มัลลกษัตริย์ทั้งหลายก็ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ สันฐาคาร เพื่อรอฟังข่าว เมื่อได้สดับข่าวเช่นนั้น ต่างก็โศกเศร้าอาลัยในสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นกำลัง แล้วประกาศข่าวให้ชาวเมืองกุสินาราทราบโดยทั่วกัน พร้อมกันเสด็จมายังอุทยานสาละวัน ตกแต่งโรงงานอันประดับด้วยสรรพเครื่องประดับอันวิจิตรกระทำสักการบูชาพระพุทธรูปเป็นมโหฬารจนสิ้น ๖ วัน

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๗ มัลลกษัตริย์ทั้งหลายได้ปรึกษาพร้อมใจกันให้อัญเชิญพระพุทธรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าไปโดยทักษิณแห่งนคร (ทางทิศใต้หรือเวียนไปทางขวาแห่งนคร) เพื่อถวายพระเพลิงภายนอกนคร ครั้นนั้น มัลลปาโมกข์ (เจ้ามัลละชั้นผู้ใหญ่หรือมัชฌิมวัย) ๔ องค์ ซึ่งมีกำลังมาก สรรจงพระกายบริสุทธิ์ แล้วทรงผ้าไหม พร้อมกันเข้าไปอัญเชิญพระพุทธรูป แต่แม้ใช้กำลังสักเพียงใด ก็ไม่สามารถจะให้พระพุทธรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าเคลื่อนจากที่ได้แม้นแต่น้อยหนึ่ง มัลลกษัตริย์พากันตกตะลึงในเหตุการณ์อันอัศจรรย์นั้น จึงไปถามพระอนุรุธเถระ พระอนุรุธเถระตอบว่า เทวดาทุกองค์มีประสงค์จะให้อัญเชิญพระพุทธรูปเสด็จเข้าสู่พระนครก่อน โดยเข้าทางประตูทิศอุดร (ทิศเหนือ) เชิญไปท่ามกลางพระนคร แล้วออกจากพระนครโดยทางประตูทิศบูรพา แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานถวาย พระเพลิงที่ **มกุฏพันธเจดีย์** ทางทิศตะวันตกออกแห่งพระนครกุสินารา มัลลกษัตริย์ได้ฟังดังนั้นก็จัดไปตามประสงค์ของเทวดา ครั้นอัญเชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐาน ณ มกุฏพันธเจดีย์แล้วก็เตรียมจะถวายพระเพลิง ครั้นแล้วมัลลปาโมกข์ ๔ องค์ ซึ่งเป็นผู้แทนของกษัตริย์ทั้งปวงได้นำเอาเพลิงเข้าไปจุดทั้ง ๔ ทิศ เพื่อถวายพระเพลิง แต่ก็ไม่สามารถจะจุดให้เพลิงติดขึ้นได้ตามประสงค์ แม้จะพยายามจุดเพียงไร ก็ไม่สำเร็จ มัลลกษัตริย์ทั้งหลายพากันอัศจรรย์ใจมีความสงสัยยิ่งนัก จึงได้เรียนถามพระอนุรุธเถระ ก็ได้ความว่าเทวดามีความประสงค์จะรอกอยพระมหากัสสปเถระซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ได้ถวายบังคมเสียก่อน มัลลกษัตริย์ทั้งหลายจึงต้องยินยอมผ่อนตามความประสงค์ของเทวดา

สมัยนั้น พระมหากัสสปเถระพร้อมด้วยบริวารจำนวน ๕๐๐ รูป เดินทางจากเมืองปาวา เพื่อจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ เมืองกุสินารา แวะพักไตรัมภ์ริมทางต้นหนึ่ง ได้เห็นอาชีวกผู้หนึ่ง ถือดอกมณฑารพ (ดอกไม้ทิพย์ หรือดอกไม้สวรรค์) กันศีรษะเดินทางมาจากเมืองกุสินารา พระเถระเจ้าจึงถามถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทราบว่าพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้ ๗ วัน ณ วันนั้นแล้ว

ลำดับนั้น ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายที่ปราศจากราคะก็เกิดธรรมสังเวช ที่ยังเป็นปุถุชนมีราคะ ยังไม่หมดกิเลสเศร้า พากันร้องไห้ฟูมฟายถึงพระบรมศาสดา ในทันใดนั้น โดยไม่มีใครนึกฝัน ปรากฏมีภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งบวชเมื่อตอนแก่ชื่อสุภทัตตะ เป็นสัทธินิหิตของพระมหากัสสปเถระนั่นเอง มิได้มีจิตกังวลอุปสมายอาจารย์ มีจิตตั้งมั่นสันดานหยาบ ลูกขึ้นกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย ห้ามปรามพระภิกษุทั้งหลายว่า “หยุดเท่านั้นเถิด อย่าได้โศกเศร้าถึงสมณะนั้นเลย เราทั้งหลายได้พ้นจากพระสมณะนั้นแล้ว ท่านสั่งสอนว่าสิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร เราเกรงก็ต้องทำตาม เป็นความลำบากนัก ก็บัดนี้พระองค์ปรินิพพานแล้ว เราจะทำสิ่งใด ก็ทำได้ตามใจชอบ” ฝ่ายพระมหากัสสปเถระได้ฟังคำของสุภทัตตะภิกษุกล่าวจ้วงจาบเช่นนั้น รู้สึกสลดใจเป็นอย่างยิ่ง จึงคิดจะหาโอกาสทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นไว้แทนที่พระบรมศาสดาให้จงได้ ได้กล่าวธรรมกถาโน้มน้าวจิตใจพระสงฆ์ทั้งปวงให้ระงับดับความเศร้าโศกแล้วพาพระสงฆ์บริวารรีบออกเดินทางมุ่งตรงไปยังพระนครกุสินารา บ่ายหน้าไปยังมกุฏพันธนเจดีย์ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ดำเนินเข้าไปใกล้จิตกาธาร ทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง แล้วก็ถวายบังคมพระบาทยุคลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้าของตน แม้ภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปก็กระทำเหมือนอย่างนั้น เมื่อพระมหากัสสปเถระและภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูปได้ถวายบังคมแล้ว จิตกาธารก็รุ่งโรจน์ขึ้นโดยลำพังตนเอง

พระอรรถกถาจารย์พรรณนาไว้ว่า พระพุทธรูปบางส่วนก็ไหม้หาเถาและถ่านมิได้ แต่บางส่วน คือ พระอัฐิ พระเกศา พระโลมา พระนขา (เล็บ) พระทนต์ กับผ้าคู่หนึ่งเหลืออยู่เป็นปกติ มัลลกะษัตริย์ทั้งหลายจึงอัญเชิญพระพุทธรูปสารีริกธาตุไปประดิษฐาน ณ สันฐาคารศาลา ภายในนครกุสินารา กระทำการป้องกันกวดขัน เพื่อป้องกันมิให้กษัตริย์นครอื่นมาชิงเอาไป แล้วทรงกระทำการสมโภชพระพุทธรูปสารีริกธาตุตลอด ๗ วัน

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

ฝ่ายกษัตริย์และพราหมณ์ รวม ๗ พระนคร คือ (๑) พระเจ้าอชาตศัตรูผู้ครองนครราชคฤห์ แคว้นมคธ (๒) พวกกษัตริย์ลิขฉวีแห่งพระนครเวสาลี (๓) พวกกษัตริย์ศากยะ

แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ (๔) พวกกษัตริย์ผู้สืบแห่งเมืองอัลลกะปะ (๕) พวกกษัตริย์โกลิยะแห่งเมืองคามนคร (๖) พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวณฐทีปะกะ (๗) พวกกษัตริย์มัลละหรือมัลลิกษัตริย์แห่งเมืองปาวา ได้ทราบข่าว ต่างก็ส่งราชทูตมาถึงมัลลิกษัตริย์ พร้อมยกกองทัพติดตามมา เพื่อขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อนำไปสักการบูชา ณ เมืองของตน

ฝ่ายโทณพราหมณ์ซึ่งเป็นอาจารย์ของกษัตริย์ทั้งหลายเหล่านั้น ดำริเห็นว่าเกิดสงครามกันแน่ จึงกล่าวมธุรูกถาอันอ่อนหวาน แนะนำในทางสามัคคีให้กษัตริย์เหล่านั้นเห็นพ้องกันแล้ว จึงได้รับฉันทานุมัติจากกษัตริย์ทั้งปวง ให้เป็นผู้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ขณะที่กษัตริย์ทั้งปวงกำลังเฝ้าโคอยู่ ณ โทณพราหมณ์เห็นเป็นโอกาส จึงได้หยิบเอาพระทักษิณทฐาธาตุ คือ พระเขี้ยวแก้วข้างขวาเบื้องบนขึ้นซ่อนไว้ในมวยผม แล้วจัดการแบ่งส่วนพระบรมสารีริกธาตุด้วยทะนันทองได้ ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน ถวายแก่กษัตริย์และพราหมณ์ทั้ง ๘ พระนคร (รวมมัลลิกษัตริย์แห่งเมืองกุสินาราด้วย)

ขณะที่โทณพราหมณ์กำลังดักดวงพระบรมสารีริกธาตุอยู่นั้น ท้าวสักกะอมรินทร์ เทวาธิราชทราบว่าโทณพราหมณ์คิดไม่ชอบลอบหยิบเอาพระทักษิณทฐาธาตุซ่อนไว้ในมวยผม จึงแฝงกายลงมาหยิบเอาพระทักษิณทฐาธาตุอัญเชิญลงในพระโกศทอง ยกขึ้นเหนือเศียรเกล้า อัญเชิญไปบรรจุไว้ ณ พระจุฬามณีเจดีย์สถาน ในเทวโลก

ฝ่ายโทณพราหมณ์ ครั้นแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเสร็จแล้ว ก็ยกมือขึ้นเสยมวยผม เพื่อค้นหาพระทักษิณทฐาธาตุ เมื่อไม่พบก็เสียใจเป็นอันมาก จึงได้ขอทะนันทสำหรับดวง (ตุ้มพะ) พระบรมสารีริกธาตุ เพื่ออัญเชิญไปบรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์ ฝ่ายโมริยกษัตริย์ในเมืองปิณฑลวัน ได้ทราบข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ส่งทูตานุทูตมาขอส่วนแบ่งบ้าง แต่พระบรมสารีริกธาตุได้จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ ไปหมดแล้ว มัลลิกษัตริย์จึงมอบพระอังคารให้ไป

ประเภทแห่งพระสถูปเจดีย์

พระสถูปทั้งหลายที่สร้างเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระบริขารของใช้ประจำองค์พระบรมศาสดานั้น จัดเป็นสัมมาสัมพุทธเจดีย์ ซึ่งแบ่งเป็นประเภทได้ ๔ ประเภท คือ

๑. **ธาตุเจดีย์** ได้แก่เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งกษัตริย์และพราหมณ์ทั้ง ๘ นคร นำไปประดิษฐานยังเมืองของตนๆ

๒. **บริโกศเจดีย์** ได้แก่ตุ้มพสถูป อังคารสถูป สังเขนิยสถาน ๔ ตำบล บาตรจีวร และพระบริขารพิเศษมี ธมกรก เสนาสนะ เตียง ตั่ง กุฎี วิหาร สิ่งเหล่านี้พระพุทธรูปองค์ทรงบริโกศใช้สอย จัดเข้าในประเภทบริโกศเจดีย์ทั้งสิ้น

๓. **ธรรมเจดีย์** ได้แก่เจดีย์ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอน ซึ่งเป็นพุทธภาษิตแท้ที่จารึกลงบนแผ่นเงิน แผ่นทอง แผ่นศิลา และใบลาน เป็นต้น ประดิษฐานไว้เป็นปูชนียวัตถุเครื่องเตือนจิต

๔. **อุทเทสิกเจดีย์** ได้แก่พระพุทธรูป ปฏิมารูปต่าง ๆ ที่สร้างด้วยวัตถุมีค่ามากบ้าง น้อยบ้าง เช่น ทำด้วยเงิน ทอง แก้วมณี ศิลา โลหะ ดิน ปูน และไม้ เป็นต้น ประดิษฐานไว้เป็นปูชนียวัตถุสำหรับสักการบูชาและเป็นเครื่องเตือนจิตพุทธศาสนิกชน

การทำสังคายนา

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้นำเอาพระธรรมวินัยมาทำการสังคายนา ร้อยกรองให้เป็นหมวดหมู่ ปฏิบัติทรงจำกันมาเป็นลำดับ ๆ ซึ่งนับการทำสังคายนาครั้งใหญ่ ๆ จำนวน ๕ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธานพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ประรภถึงคำของสุภัททะภิกษุ กล่าวจ้วงจาบในคราวเดินทางมาแต่เมืองปาวา มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาวเอการบรรพต ทำอยู่ ๗ เดือน จึงสำเร็จ

ครั้งที่ ๒ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๑๐๐ ปี พระยสกาภิกษุบุตรเป็นประธานพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๗๐๐ รูป ประรภวัตถุ ๑๐ ประการ มีพระเจ้ายาโศกราชเป็นศาสนูปถัมภก ทำที่วาลุการาม เมืองเวสาลี ทำอยู่ ๘ เดือน จึงสำเร็จ

ครั้งที่ ๓ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๒๔๘ ปี พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป ประรภพวกเดียรถีย์ปลอมบวช มีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นศาสนูปถัมภก ทำที่วัดอโศการาม เมืองปาตลีบุตร ทำอยู่ ๙ เดือน จึงสำเร็จ

ครั้งที่ ๔ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๒๓๖ ปี พระมหินทเถระเป็นประธานพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๖๘,๐๐ รูป ประรภเหตุที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปในลังกาทวีป มีพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นศาสนูปถัมภก ทำอยู่ ๑๐ เดือน จึงสำเร็จ

ครั้งที่ ๕ หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๔๕๐ ปี พระพุทธทศตเถระเป็นประธานพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป ประรภเหตุจะไม่มีผู้ทรงจำด้วยมุขปาฐะได้ จึงจารึกเป็นตัวอักษร มีพระเจ้าวิภูคามินิอภัย เป็นศาสนูปถัมภก ทำที่อาโลกเลนสถานในลังกาทวีป ทำอยู่ ๑ ปี จึงสำเร็จ

ขอควรจำ

กำหนดวันของพระพุทธเจ้า

๑. เสด็จลงถือปฏิสนธิ วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา ก่อนพุทธศก ๘๑ ปี
๒. ประสูติจากพระครรภ์ วันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีจอ ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี
๓. เสวยราชสมบัติ วันเสาร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะแม ก่อนพุทธศก ๖๔ ปี
๔. เสด็จออกผนวช วันอาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีเถาะ ก่อนพุทธศก ๕๑ ปี
๕. ตรัสรู้ วันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี
๖. ทรงแสดงปฐมเทศนา วันเสาร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี
๗. ทรงปลงอายุสังขาร วันอาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะเส็ง ก่อนพุทธศก ๒ ปี
๘. เสด็จดับขันธปรินิพพาน วันอังคารขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง ก่อนพุทธศก ๑ ปี
๙. ถวายพระเพลิง วันพุธแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง พุทธศกล่วงได้ ๗ วัน
๑๐. แจกพระบรมสารีริกธาตุ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเส็ง พุทธศกล่วงได้ ๑๖ วัน

เหตุการณ์ในระหว่างพระชนมายุ

๑. ชนานพระนามเมื่อพระชนมายุได้ ๕ วัน
๒. พระมารดาทิวคตเมื่อพระชนมายุได้ ๗ วัน
๓. อภิเษกสมรสเมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา
๔. เสด็จออกบรรพชาเมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา
๕. ตรัสรู้เมื่อพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา
๖. ปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา
๗. ทรงตั้งพระพุทธศาสนาได้ ๕,๐๐ พรรษา

๗
ขอสอบสนามหลวง
วิชาพุทธประวัติ

นักธรรมชั้นตรี
พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๕

ธรรมศึกษาชั้นตรี
พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๕

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ นักธรรมชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันอาทิตย์ที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๔

ปัญหา

๑. ๑.๑ ในครั้งพุทธกาล ชาวชมพูทวีปส่วนมากนับถือศาสนาอะไร ?
- ๑.๒ ชนเหล่านั้นมีความคิดเห็น เรื่องความตาย และความเกิด โดยสรุปอย่างไร ?
๒. ๒.๑ กาฬเทวิลดาบส กราบที่พระบาทพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ เพราะเหตุใด ?
- ๒.๒ พระราชโอรสนั้น ประสูติได้ ๕ วันและ ๗ วันมีเหตุการณ์สำคัญอะไรเกิดขึ้น ?
๓. ๓.๑ อะไรเป็นมูลเหตุให้เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช ?
- ๓.๒ พระสิทธัตถะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ?
๔. ๔.๑ พระสิทธัตถะทรงบำเพ็ญเพียรอยู่เป็นเวลาที่ปึงได้ตรัสรู้ ?
- ๔.๒ ในวันตรัสรู้ทรงอธิษฐานพระหฤทัยที่ได้ต้นมหาโพธิ์อย่างไร ?
๕. ๕.๑ พระสิทธัตถะทรงผจญมารได้ชัยชนะด้วยบารมีธรรมอะไรบ้าง ?
- ๕.๒ จงให้ความหมายของคำว่า ปฐมเทศนา และมัชฌิมาปฏิปทา
๖. ๖.๑ คำว่า “ที่นี้วันวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ” เป็นคำอุทานของใคร ? เพราะเหตุใดจึงอุทานเช่นนั้น ?
- ๖.๒ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงสาเหตุของแผ่นดินไหวไว้อย่างไรบ้าง ? จงบอกมา ๕ สาเหตุ
๗. ๗.๑ สังเวชนียสถาน ๔ มีอะไรบ้าง ?
- ๗.๒ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอานนท์เกี่ยวกับการที่ภิกษุจะพึงปฏิบัติต่อสตรีไว้อย่างไร ?

ศาสนพิธี*

๘. ๘.๑ ศาสนพิธีมีกี่หมวด ? อะไรบ้าง ?
- ๘.๒ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หมายถึงอะไร ?
๙. ๙.๑ ในงานมงคลควรจุดเทียนนำมนต์เมื่อไร ?
- ๙.๒ จงอธิบายวิธีปฏิบัติในการประเคนของถวายพระ
๑๐. ๑๐.๑ ปาฏิภคฺคิกทาน หมายถึงอะไร ?
- ๑๐.๒ สังฆทาน หมายถึงอะไร ?

เจตย

๑. ๑.๑ ศาสนาพราหมณ์ ฯ
- ๑.๒ เห็นอย่างนี้ คือเห็นว่าตายแล้วเกิดอย่างหนึ่ง เห็นว่าตายแล้วสูญอย่างหนึ่ง ฯ
๒. ๒.๑ เพราะเห็นพระราชโอรสนั้นมีลักษณะต้องด้วยตำรับมหาบุรุษลักษณะ ครั้นเห็นอัศจรรย์เช่นนั้นแล้วก็มีความเคารพนับถือ จึงกราบที่พระบาทของพระราชโอรสนั้น ฯ
- ๒.๒ เมื่อประสูติได้ ๕ วัน พระราชบิดาโปรดให้ชุมนุมพระญาติวงศ์และเสนามาตย์พร้อมกัน เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คนมารับโภชนาหารแล้วทำมณฑปรับพระลักษณะและขนานพระนามว่า “**สิทธัตถกุมาร**” เมื่อประสูติได้ ๗ วัน พระนางมายาผู้เป็นพระราชมารดาลิ้นพระชนม์ ฯ
๓. ๓.๑ พระอรรถกถาจารย์แสดงตามนัยมหาปทานสูตรว่า ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ทรงสังเวชเพราะได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๓ ข้างต้น ยังความพอพระหฤทัยในการออกผนวชให้เกิดขึ้น เพราะได้ทอดพระเนตรเห็นสมณะ ฯ

* วิชาศาสนพิธี มีข้อสอบ ๓ ข้อ รวมอยู่กับวิชาพุทธประวัติ พึงศึกษาคำอธิบายโดยละเอียดในหนังสือรวมเรื่องพุทธศาสนพิธี ซึ่งจัดพิมพ์พร้อมกันนี้

- ๓.๒ **วิธีแรก** ทรงกตพระทนต์ด้วยพระทนต์ กตพระดาลูด้วยพระชีวหา
วิธีที่สอง ทรงผอนกลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ
วิธีที่สาม ทรงอดพระกระยาหาร ฯ
๔. ๔.๑ เป็นเวลา ๖ ปี ฯ
- ๔.๒ ทรงอธิษฐานพระหฤทัยว่า “ยังไม่บรรลุโพธิญาณเพียงใด จักไม่ลุกขึ้นเพียงนั้น เนื้อเลือดแห้งไป เหลือหนังหุ้มกระดูกก็ตาม” ฯ
๕. ๕.๑ ด้วยบารมี ๑๐ อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา
- ๕.๒ ปฐมเทศนา คือการแสดงธรรมครั้งแรก
 มัชฌิมาปฏิบัติ คือข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง
๖. ๖.๑ ของยสกุลบุตร, เพราะเห็นอาการพิกลต่าง ๆ ของหมู่ชนบิรवारที่นอนหลับ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีเหมือนเมื่อก่อน หมู่ชนบิรवारเหล่านั้นปรากฏแก่ยสกุลบุตร ดูซซากศพที่ทิ้งอยู่ในป่าช้า ครั้นเห็นแล้วเกิดความสังเวช สลดใจ คิดเบื่อหน่าย จึงได้ออกอุทານเช่นนั้น
- ๖.๒ ตรัสถึงสาเหตุดังต่อไปนี้ (เลือกตอบเพียง ๕ ข้อ)
- ๑) ลมกำเริบ
 - ๒) ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล
 - ๓) พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตลงสู่พระครรภ์
 - ๔) พระโพธิสัตว์ประสูติ
 - ๕) พระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
 - ๖) พระพุทธเจ้ายังธรรมจักรให้เป็นไป
 - ๗) พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร
 - ๘) พระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุ
๗. ๗.๑ มี
- ๑) สถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ
 - ๒) สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้
 - ๓) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
 - ๔) สถานที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน

๗.๒ ทรงแสดงว่า “ไม่เห็นเสียเลยดีกว่า ถ้าจำเป็นจะต้องเห็นก็อย่าพูดด้วย ถ้าจำเป็นจะต้องพูดก็ให้มีสติสำรวมระวังอย่าให้แปรปรวนไปด้วยราคะ”

ศาสนพิธี

๘. ๘.๑ มี ๔ หมวด คือ

- ๑) หมวดกุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
- ๒) หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ
- ๓) หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน
- ๔) หมวดปณิณกะ ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

๘.๒ หมายถึง การประกาศตนของผู้แสดงว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธเจ้าเป็นของตน เป็นการแสดงตนให้ปรากฏว่า ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาประจำชีวิตของตน

๙. ๙.๑ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงมงคลสูตร ขึ้นต้นบทว่า อเสวนา จ พาลานํ

๙.๒ มีวิธีปฏิบัติดังนี้ คือ

- ก) พึงนำของที่ประเคนเข้าไปให้ใกล้พระผู้รับประมาณหนึ่งศอกจะนั่งหรือยืน แล้วแต่สถานที่ที่พระนั่งอยู่นั้นจะอำนวย
- ข) จับของที่ประเคนด้วยมือทั้งสอง หรือมือเดียวก็ได้ ยกขึ้นให้สูงเล็กน้อย แล้วน้อมถวายพระ ซึ่งท่านจะยื่นมือทั้งสองออกมารับ หากว่าผู้ถวายเป็นสตรี พึงวางของลงบนผ้ากราบที่พระปูไว้ข้างหน้า เสร็จแล้วพึงไหวหรือกราบ ก็เป็นอันเสร็จวิธีการประเคน การประเคนนี้ต้องแสดงออกด้วยความเคารพ ไม่ใช่เลือกใส่ให้ หรือทิ้งให้โดยไม่เคารพ อีกอย่างของที่ประเคนนั้น ต้องเป็นสิ่งที่คน ๆ เดียวพอยกได้อย่างธรรมดา ไม่ใช่ของหนักหรือใหญ่จนเกินไป

๑๐. ๑๐.๑ หมายถึง ทานที่ถวายเจาะจงเฉพาะรูปนั้นหรือรูปนี้

๑๐.๒ หมายถึง ทานที่ถวายไม่เจาะจงรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเอง

ผู้ออกข้อสอบ

:	๑. พระเทพปัญญามุนี	วัดปทุมวนาราม
	๒. พระราชธรรมมุนี	วัดจักรวรรดิราชาวาส
	๓. พระศรีธรรมเมธี	วัดมหารณพาราม

ตรวจ/ปรับปรุง

: โดย สนั่นหลวงแผนกธรรม

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ นักธรรมชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันเสาร์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๕

ปัญหา

๑. ๑.๑ พุทธประวัติว่าด้วยเรื่องอะไร
- ๑.๒ การเรียนรพุทธประวัติได้ประโยชน์อย่างไร ?
๒. ๒.๑ พระมหาบุรุษทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิตที่ไหน ?
- ๒.๒ ในราตรีแห่งการตรัสรู้ พระมหาบุรุษทรงบรรลุญาณอะไรในแต่ละยาม ?
๓. ๓.๑ พระพุทธองค์ทรงตัดสินพระทัยแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์เพราะทรงพิจารณาอย่างไร ?
- ๓.๒ พระพุทธองค์ตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว ในพรรษาแรกเสด็จประทับอยู่ที่ไหน ?
๔. ๔.๑ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมต่อไปนี้แก่ใคร ? ที่ไหน ?
 - ก) โอวาทปาฏิโมกข์
 - ข) เวทนาปริคคหสูตร
- ๔.๒ สถานที่ต่อไปนี้มีเรื่องเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์อย่างไร ?
 - ก) เวฬุวัน
 - ข) สาลวัน
๕. ๕.๑ พระราชาของแคว้นไหนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นองค์แรก ? และทรงพระนามว่าอะไร ?
- ๕.๒ ความปรารถนาว่า “ขอให้ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันต์” เป็นความปรารถนาของใคร ? และความปรารถนานั้นสำเร็จบริบูรณ์เมื่อไร ?
๖. ๖.๑ พระพุทธองค์ประทับจำพรรษาสุดท้าย ณ ที่ใด ?
- ๖.๒ พระองค์ปลงอายุสังขารเมื่อใด ?

๗. ๗.๑ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ได้ประทานพระโอวาทเรื่องศาสนา แทนพระองค์ไว้อย่างไร ?
- ๗.๒ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงวิธีปฏิบัติต่อภิกษุผู้ถูกลงพรหมทัณฑ์ไว้อย่างไร ?

ศาสนพิธี

๘. ๘.๑ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กำหนดไว้กี่วัน ? มีวันอะไรบ้าง ?
- ๘.๒ วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ เป็นสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างไร ?
๙. ๙.๑ คำว่า“เจริญพระพุทธมนต์” กับ “สวดพระพุทธมนต์” ใช้ในพิธีต่างกันอย่างไร?
- ๙.๒ จงเขียนคำอาราธนาพระปริตรมาดู
๑๐. ๑๐.๑ คำว่า “แผ่สังฆม” หมายถึงอะไร ?
- ๑๐.๒ การกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ หมายถึงอย่างไร ?

เนถย

๑. ๑.๑ ว่าด้วยเรื่องความเป็นมาของพระพุทธเจ้า เป็นการแสดงพระพุทธจริยาในด้านต่าง ๆ ของพระองค์ให้ปรากฏ ฯ
- ๑.๒ ได้ประโยชน์ ๒ ประการ คือ
- ๑) **ในด้านการศึกษา** ทำให้ทราบความเป็นมาของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับการศึกษาตำนานความเป็นมาของชาติตน ทำให้บุคคลได้ทราบว่าชาติของตนเป็นมาอย่างไร มีความสำคัญอย่างไรเป็นต้น
 - ๒) **ในด้านปฏิบัติ** ทำให้บุคคลได้แนวในการดำเนินชีวิตตามพระพุทธจริยาอันเป็นปฏิปทานำความสุขความเจริญมาให้แก่บุคคล ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ฯ
๒. ๒.๑ ที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมา ณ อนุปิยัมพวัน แคว้นมัลลละ ฯ
- ๒.๒ ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ในปฐมยาม
ทรงบรรลุจตุปปตญาณหรือทิพพจักขุญาณ ในมัชฌิมยาม
ทรงบรรลุอาสวักขณญาณ ในปัจฉิมยาม ฯ

๓. ๓.๑ เพราะทรงพิจารณาว่า บุคคลผู้มีกิเลสน้อยเบาบางก็มี หนาก็มี ผู้มีอินทรีย์กล้าก็มี อ่อนก็มี เป็นผู้จะพึงสอนให้รู้ได้โดยง่ายก็มี โดยยากก็มี เป็นผู้สามารถจะรู้ได้ก็มี ไม่สามารถจะรู้ได้ก็มี เปรียบเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พระธรรมเทศนาคงไม่ไร้ผล จักยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่คนทุกเหล่า เว้นแต่จำพวกที่มีไข้เวไนยสัตว์ที่เปรียบด้วยดอกบัวอันเป็นรักษาแห่งปลาและเต่า ฯ
- ๓.๒ ประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีฯ ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจที่สำคัญไว้ ดังนี้
- ๑) ทรงแสดงธรรมโปรดพระภิกษุปัญจวัคคีย์ให้ได้สำเร็จมรรคผลสูงสุด
 - ๒) ทรงแสดงธรรมโปรดพระยสะพร้อมด้วยสหายอีก ๕๔ คน จนสำเร็จพระอรหัตตผลทั้งหมด
 - ๓) ทรงแสดงธรรมโปรดบิดามารดาและภรรยาเก่าของพระยสะให้ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ผู้ถึงพระรัตนตรัยก่อนกว่าชนทั้งปวงในโลก
 - ๔) ทรงส่งพระอรหันตสาวก ๖๐ รูป ไปประกาศพระศาสนายังถิ่นต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก ฯ
๔. ๔.๑ ก) แก่พระอรหันตชีณาสพ ๑,๒๕๐ รูป ณ เวฬุวนาราม แคว้นมคธ
ข) แก่ที่พนชปริพาชก ณ ถ้ำสุกรชาตา เขาคิชฌกูฏ แขวงเมืองราชคฤห์ ฯ
- ๔.๒ ก) เป็นพระราชอุทยานของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งทรงถวายเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์พร้อมกับพระสงฆ์ เป็นสังฆารามแห่งแรก ฯ
ข) เป็นสถานที่แสดงธรรมโปรดสุภัททปริพาชกผู้เป็นปัจฉิมสักขีสาวก และเป็นสถานที่ปรินิพพาน ฯ
๕. ๕.๑ พระราชาของแคว้นมคธ ทรงพระนามว่า พิมพิสาร ฯ
- ๕.๒ ของพระเจ้าพิมพิสารครั้งยังทรงเป็นพระราชกุมาร ฯ สำเร็จบริบูรณ์ในวันที่ได้ฟังอนุพุทธพิกถาและอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรด ณ สวนตาลหนุ่ม จนได้ดวงตาเห็นธรรม ฯ
๖. ๖.๑ ณ บ้านเวฬุคาม กรุงเวสาฬหี แคว้นวัชชี ฯ
- ๖.๒ เมื่อวันเพ็ญเดือน ๓ คือ ๓ เดือนก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ฯ

๗. ๗.๑ ได้ประทานพระโอวาทว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใด อันเราได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลาย โดยกาลที่ล่วงไปแล้วแห่งเรา” ๖
- ๗.๒ ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายจะพึงปราณาเจรจาคำใด ก็พึงเจรจาคำนั้น ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงว่า ไม่พึงโอวาท ไม่พึงสั่งสอนเลย” ๖

ศาสนพิธี

๘. ๘.๑ ๕ วัน มีวันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา ๖
- ๘.๒ เป็นวันอัฐมีบูชา คือวันคล้ายกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ๖
๙. ๙.๑ คำว่า “เจริญพระพุทธมนต์” ใช้ในพิธีมงคล ส่วนคำว่า “สวดพระพุทธมนต์” ใช้ในพิธีอวมงคล ๖
- ๙.๒
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺตีสัทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พุฏฺฐ มงฺคลํ ๖
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺตีสัทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุฏฺฐ มงฺคลํ ๖
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺตีสัทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย	ปริตฺตํ พุฏฺฐ มงฺคลํ ๖
๑๐. ๑๐.๑ หมายถึงการแจ้งความประสงค์ให้สิ่งมีชีวิตทราบ ๖
- ๑๐.๒ หมายถึงการกราบพร้อมด้วยองค์ ๕ คือให้หน้าผาก กับฝ่ามือสองข้าง เข่าสองข้าง จรดพื้น ๖

ผู้ออกข้อสอบ : ๑. พระเทพปัญญาภุมนี วัดปทุมวนาราม
 ๒. พระราชธรรมภุมนี วัดจักรวรรดิราชาวาส
 ๓. พระศรีธรรมเมธี วัดมหารณพาราม

ตรวจ/ปรับปรุง : โดย สนาทมหลวงแผนกธรรม

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒

คำสั่ง : จงเลือกตอบคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงข้อละคำตอบเดียว โดยกากบาทลงในช่อง
ของข้อที่ต้องการลงในกระดาษคำตอบ ใช้เวลา ๕๐ นาที ทำทุกข้อ (๑๐๐ คะแนน)

๑. ชมพูทวีป ตั้งอยู่ทางทิศไหนของประเทศไทย ?
 - ก. ทิศบูรพา
 - ข. ทิศอาคเนย์
 - ค. ทิศอุดร
 - ง. ทิศพายัพ
๒. พระโคตรของศากยวงศ์ในบรรพชาสูตรแห่งสุดท้ายตรงกับข้อใด ?
 - ก. จันทรโคตร
 - ข. สุริยโคตร
 - ค. อาทิตยโคตร
 - ง. โคตมโคตร
๓. พระพุทธองค์ประสูติก่อนพุทธศกกี่ปี ?
 - ก. ๗๐ ปี
 - ข. ๘๐ ปี
 - ค. ๙๐ ปี
 - ง. ๑๐๐ ปี
๔. เมื่อพระพุทธองค์ทรงออกผนวช ใครนำผ้าไตรจีวรและบาตรมาถวาย ?
 - ก. สหัมบดีพรหม
 - ข. ลักกเทวราช
 - ค. โกสิยเทวราช
 - ง. ฆฏิการพรหม
๕. พระพุทธองค์บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณที่ใด ?
 - ก. ไตรัมไม้อัสสัถตถฤกษ์
 - ข. ไตรัมไม้อัสสละ
 - ค. ไตตถนฤกษ์
 - ง. ไตตถนราชาตนะ
๖. นางสุชาดาได้นำข้าวมธุปายาสไปถวายพระมหาบุรุษเพราะคิดว่า พระองค์เป็นใคร ?
 - ก. ผู้วิเศษ
 - ข. ดาบส
 - ค. เทพดา
 - ง. พระอรหันต์
๗. ใครเป็นผู้ถวายหญ้าคาแก่พระมหาบุรุษ ?
 - ก. สุณิธาพรหมณ์
 - ข. โสถิยาพรหมณ์
 - ค. เวรณชพรหมณ์
 - ง. โกสิยาพรหมณ์

๒๕. ใครที่อุปสมบทด้วยวิธีรับโอวาท ๓ ข้อ ?

ก. พระราธะ	ข. ปิณฑลิมาณพ
ค. นันทมาณพ	ง. พระอานนท์

๒๖. ผู้ที่บวชแล้วได้ ๘ วัน จึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์คือ

ก. พระมหาโมคคัลลานะ	ข. พระสารีบุตร
ค. พระมหากัสสปะ	ง. พระอรุเวลกัสสปะ

๒๗. จาตุรงคสันนิบาต หมายความว่าอย่างไร ?

ก. การประชุมสี่สงฆ์เป็นใหญ่	ข. การประชุมโดยมีพระสงฆ์ ๔ รูป
ค. การประชุมสงฆ์ ๔ วาระ	ง. การประชุมมีองค์ ๔

๒๘. “ขันติ ความอดทน เป็นตบะอย่างยอด” เป็นคำสอนเกี่ยวกับอะไร ?

ก. บัณฑิตโอวาท	ข. ปฐมเทศนา
ค. โอวาทปาฏิโมกข์	ง. วันเข้าพรรษา

๒๙. เมื่อราชคฤห์เศรษฐีทราบว่าพระศาสดาทรงอนุญาตเสนาสนะแล้ว ท่านสร้างวิหารถวาย กี่หลัง ?

ก. ๖๐ หลัง	ข. ๗๐ หลัง
ค. ๘๐ หลัง	ง. ๙๐ หลัง

๓๐. บุคคลในข้อใดเป็นคนแรกที่ทำบุพเพตพลี ?

ก. พระเจ้าปเสนทิโกศล	ข. พระเจ้าพิมพิสาร
ค. พระเจ้าสุทโธทนะ	ง. อนาถปิณฑิกเศรษฐี

๓๑. ใครที่บวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจาเป็นรูปแรก

ก. พระราธะ	ข. พระฉันทะ
ค. พระอรุททะ	ง. พระอานนท์

๓๒. วิธีอุปสมบทด้วยการสงฆ์มีวาจาประกาศเป็นที่ ๔ คือ

ก. ญัตติกรรม	ข. ญัตติทุติยกรรมวาจา
ค. ญัตติจตุตถกรรมวาจา	ง. เอหิภิกขุอุปสัมปทา

๓๓. อุปัชฌาย์รูปแรกที่บวชด้วยญัตติจตุตถกรรม คือใคร ?

ก. พระโมคคัลลานะ	ข. พระสารีบุตร
ค. พระมหากัสสปะ	ง. พระอานนท์

๔๒. หลักการทำบุญในศาสนพิธี เกิดจากคำสอนเรื่องใด ?

ก. บุญกิริยาวัตถุ	ข. สังคหวัตถุ
ค. ทานวัตถุ	ง. กุศลมูล

๔๓. วันอัฐมีบูชา คือวันใด ?

ก. วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๙	ข. วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๘
ค. วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖	ง. วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๓

๔๔. พิธีรักษาอุโบสถศีลเป็นเรื่องของ

ก. กุศลพิธี	ข. บุญพิธี
ค. งานมงคล	ง. ทานพิธี

๔๕. พิธีรักษาอุโบสถศีล ข้อใดกล่าวถูกต้อง ?

ก. ประกาศองค์อุโบสถศีลแล้วอาราธนาอุโบสถศีล
ข. อาราธนาอุโบสถศีลแล้วประกาศองค์อุโบสถศีล
ค. อาราธนาอุโบสถศีลแล้วอธิษฐานอุโบสถศีล
ง. ถูกทุกข้อ

๔๖. งานในข้อใด ไม่จัดอยู่ในบุญพิธี ?

ก. รักษาอุโบสถศีล	ข. งานมงคล
ค. ทำบุญขึ้นบ้านใหม่	ง. งานมงคลสมรส

๔๗. ในงานบุญพิธี ข้อใดไม่ใช่เครื่องรับรองพระสงฆ์ ?

ก. บุหรี่	ข. หมากพลู
ค. กระโถน	ง. อาสนะ

๔๘. ข้อใดไม่ใช่ทานวัตถุ ?

ก. ที่ดิน	ข. รถยนต์
ค. ภัตตาหาร	ง. มัลลย์และดอกไม้

๔๙. กฐินทาน จัดเป็นทานเช่นไร ?

ก. กาลทาน	ข. ปาฏิปุคลิกทาน
ค. ธรรมทาน	ง. ไม่มีข้อถูก

ข้อสอบวิชาพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นตรี

๕๐. คำกรวดน้ำแบบสั้น ควรใช้อย่างไร ?

- ก. อิหํ เม ญาตินิ โหตุ
- ข. ยงกิญจิ กุสลํ กम्मํ
- ค. อิมินา ปุญญกมเมน
- ง. ปุญญสลิทานิ กตสส

เฉลย

๑. ง	๒. ค	๓. ข	๔. ง	๕. ก
๖. ค	๗. ข	๘. ข	๙. ง	๑๐. ก
๑๑. ค	๑๒. ง	๑๓. ง	๑๔. ข	๑๕. ง
๑๖. ง	๑๗. ก	๑๘. ข	๑๙. ก	๒๐. ค
๒๑. ง	๒๒. ก	๒๓. ง	๒๔. ก	๒๕. ข
๒๖. ค	๒๗. ง	๒๘. ค	๒๙. ก	๓๐. ข
๓๑. ก	๓๒. ค	๓๓. ข	๓๔. ค	๓๕. ง
๓๖. ค	๓๗. ง	๓๘. ก	๓๙. ข	๔๐. ก
๔๑. ข	๔๒. ก	๔๓. ค	๔๔. ก	๔๕. ก
๔๖. ก	๔๗. ง	๔๘. ก	๔๙. ก	๕๐. ก

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันเสาร์ที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓

คำสั่ง : จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยกากบาทในช่องของข้อที่ต้องการลง
ในกระดาษคำตอบ ใช้เวลา ๕๐ นาที (๑๐๐ คะแนน)

๑. ชมพูทวีปในปัจจุบัน ได้แก่ประเทศอะไรบ้าง ?
 - ก. อินเดีย - เนปาล - ปากีสถาน - บังคลาเทศ
 - ข. อินเดีย - ภูฏาน - อินโดนีเซีย - มาเลเซีย
 - ค. อินเดีย - เนปาล - ศรีลังกา - อัฟกานิสถาน
 - ง. อินเดีย - เนปาล - จีน - อินโดนีเซีย
๒. ชนชาติใด อาศัยอยู่ก่อนในชมพูทวีป ?
 - ก. ปากีสถาน
 - ข. ลัทธิกะ
 - ค. ศรีลังกา
 - ง. มลัทธิกะ
๓. ศาสนาพราหมณ์ มีคัมภีร์ชื่อว่าอะไร ?
 - ก. ไตรปิฎก
 - ข. ไตรลิกขา
 - ค. ไตรสรณะ
 - ง. ไตรเพท
๔. พระโพธิสัตว์ ก่อนเสด็จมาอุบัติในมนุษยโลกนี้ อยู่สวรรค์ชั้นไหน ?
 - ก. ดุสิต
 - ข. ยามา
 - ค. ดาวดึงส์
 - ง. นิมมานรดี
๕. คำว่า “มัยยคมประเทศ และปัจฉินตประเทศ” หมายความว่าอย่างไร ?
 - ก. ประเทศที่เป็นเอกราช และไม่มีเอกราช
 - ข. จังหวัดส่วนกลางและจังหวัดรอบนอก
 - ค. จังหวัดที่มีความเจริญ และไม่มีมีความเจริญ
 - ง. ทั้งสอง เป็นจังหวัดเดียวกัน

๖. ในวรรณะทั้ง ๔ วรรณะใดถือตนว่าสูง ?

ก. กษัตริย์ - ศูทร	ข. พราหมณ์ - แพศย์
ค. แพศย์ - กษัตริย์	ง. กษัตริย์ - พราหมณ์
๗. พระพุทธบิดา พระนามว่าอย่างไร ?

ก. สุทโธทนะ	ข. โธโตทนะ
ค. อมิโตทนะ	ง. สุกโกทนะ
๘. สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ปัจจุบันคือประเทศใด ?

ก. เนปาล	ข. ปากีสถาน
ค. ศรีลังกา	ง. อินเดีย
๙. เมื่อพระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในพระครรภ์ พระมารดาทรงสุบินว่าอย่างไร ?

ก. เทวดามาเกิด	ข. พญาช้างเผือกชูดอกบัวขาว
ค. พราหมณ์นำขันเงินมามอบให้	ง. ได้เพชรเม็ดงามในมหาสมุทร
๑๐. อาสภิวาจา พระพุทธเจ้าตรัสในวันใด ?

ก. วันแสดงธรรมครั้งแรก	ข. วันปรินิพพาน
ค. วันประสูติ	ง. วันปลงอาชุสสังขาร
๑๑. ใครเป็นผู้ทำนายพระลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นคนแรก

ก. อาฬารดาบส	ข. อุทกดาบส
ค. โกณฑัญญพราหมณ์	ง. อลิตดาบส
๑๒. เทวทูต ๔ อันเป็นมูลเหตุในการเสด็จออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ได้แก่อะไรบ้าง ?

ก. คนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย	ข. คนแก่ คนเจ็บ คนตาย สมณะ
ค. คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ความทุกข์	ง. คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ความสุข
๑๓. เมื่อบรรพชาแล้ว ได้พบกับใครผู้จะมอบราชสมบัติให้กึ่งหนึ่ง ?

ก. พระเจ้าพิมพิสาร	ข. พระเจ้าลิจฉวี
ค. พระเจ้าอุชเชนี	ง. พระเจ้าปเสนทิโกศล

๑๔. ทรงศึกษาจากสำนักอุทกดาบส สำเร็จขั้นไหน ?

ก. อริยสัจ ๔	ข. ญาณ ๓
ค. สมาบัติ ๗	ง. สมาบัติ ๘

๑๕. พญามารได้ยกพลเสนามารมาผจญพระองค์ ฯ ทรงต่อสู้ด้วยอะไร ?

ก. พระบารมี ๑๐ ทศ	ข. พระบารมี ๓๐ ทศ
ค. พระบารมี ๓๗ ทศ	ง. พระบารมี ๔๒ ทศ

๑๖. ผู้ถวายข้าวมธุปายาส ได้แก่ใคร ?

ก. นางสัจจิตรา	ข. นางสุชาดา
ค. นางสุธัมมา	ง. นางสุนันทา

๑๗. พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ?

ก. ปัญญา	ข. อริยสัจ
ค. สติ	ง. สมาธิ

๑๘. สัตตมหาสถาน คือสถานที่สำคัญ ๗ แห่ง ได้แก่ ?

ก. สถานที่เคยบำเพ็ญทุกรกิริยา	ข. สถานที่เคยเสวยมิมุตติสุข
ค. สถานที่เคยบิณฑบาต	ง. สถานที่ไปแสดงธรรม

๑๙. พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นอย่างไร จึงรับคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมเพื่อจะแสดงธรรม ?

ก. วรณ ๔ ของอินเดีย	ข. ดอกบัว ๔ เหล่า เปรียบปัญญาคน
ค. อริยสัจ ๔ ของจริงอันประเสริฐ	ง. อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ

๒๐. พระธรรมเทศนาถันท์แรกมีชื่อว่าอย่างไร ?

ก. อาทิตตปริยายสูตร	ข. อนัตตลักขณสูตร
ค. อัมมจักกัปวัตตนสูตร	ง. มงคลสูตร

๒๑. ใครเป็นพระสาวกองค์แรกของพระพุทธองค์ ?

ก. พระวปปะ	ข. พระภัททิยะ
ค. พระอัญญาโกณฑัญญะ	ง. พระอัสสชิ

๒๒. พระบัญญัติความสำเร็จพระอรหันต์ เพราะฟังพระสูตรอะไร ?

ก. อาทิตตปริยายสูตร	ข. มงคลสูตร
ค. อนัตตลักขณสูตร	ง. อัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๒๓. คำว่า “ธรรมจักร” หมายถึง

ก. ได้ดวงตาเห็นธรรม	ข. ได้เป็นพระอรหันต์
ค. ได้สรณะคมน์	ง. ได้ความเลื่อมใส

๒๔. ใจความแห่งอนัตตลักขณสูตร กล่าวถึงเรื่องอะไร ?

ก. आयตนะ ๖ เป็นอัตตา	ข. ชันธ์ ๕ เป็นอนัตตา
ค. ธาตุ ๔ เป็นอนัตตา	ง. ชันธ์ ๕ เป็นอัตตา

๒๕. “ที่นี้รู้่นวายหนอ ที่นี้ชัดซ้องหนอ” เป็นคำพูดของใคร ?

ก. ยสกุลบุตร	ข. โกณฑัญญะ
ค. อุปติสสะ	ง. โกลิตะ

๒๖. พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรก กี่องค์ ?

ก. ๕ องค์	ข. ๑๐ องค์
ค. ๖๐ องค์	ง. ๖๑ องค์

๒๗. พวกชฎิล นับถือบูชาอะไร ?

ก. บูชาวัตถุนิยม	ข. บูชาผู้สูงอายุ
ค. บูชาดาวพระเคราะห์	ง. บูชาไฟ

๒๘. ผู้ปรารถนาเห็นพระอรหันต์ คนแรกคือใคร ?

ก. พระเจ้าสุทโธทนะ	ข. พระนางปชาบดี
ค. พระเจ้าปเสนทิโกศล	ง. พระเจ้าพิมพิสาร

๒๙. ใคร ต่อมาได้เป็นอัครสาวก ?

ก. อนาถปิณฑิกะ	ข. จิตตคฤหบดี
ค. วิสาขอุบาสก	ง. อุปติสสะ

๓๐. บุคคลผู้ถวายวัดแห่งแรก คือใคร ?

ก. พระเจ้าพิมพิสาร	ข. มหาอุบาลีกา
ค. พระเจ้าปเสนทิโกศล	ง. นางวิสาขา

- [illegible]

๔๐. การจัดรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่าอะไร
ก. การสันทนาการ	ข. การสัมมนา
ค. การเสวนา	ง. การสังคายนา

ศาสนพิธี

๔๑. แบบอย่าง หรือแบบแผน ที่พึงปฏิบัติในทางศาสนา เรียกว่าอะไร ?
ก. ศาสนปฏิบัติ	ข. ศาสนธรรม
ค. ศาสนศึกษา	ง. ศาสนพิธี
๔๒. บุญพิธี แบ่งออกเป็นกี่ประเภท ?
ก. ๒ ประเภท	ข. ๓ ประเภท
ค. ๔ ประเภท	ง. ๕ ประเภท
๔๓. การถวายทานเจาะจงพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเรียกว่าอะไร ?
ก. อามิสทาน	ข. ปาฏิบุคลิกทาน
ค. วัตถุทาน	ง. สังฆทาน
๔๔. งานมงคลทุกประเภท นิยมใช้สายสิญจน์กี่เส้น ?
ก. ๓ เส้น	ข. ๕ เส้น
ค. ๗ เส้น	ง. ๙ เส้น
๔๕. เจ้าภาพพึงกรวดน้ำ เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา เริ่มคำว่า.....?
ก. ยถา วาริวะหา ...	ข. สัพพีติโย ...
ค. ภาวะตะ สัพพะมังคะลัง ...	ง. สะทา โสตถี ...
๔๖. เจ้าภาพพึงจุดเทียนน้ำมันต์ เมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทไหน ?
ก. ยังกิณฺณจิ วิตตัง ...	ข. เมตตัญจะ ...
ค. โพชฌังโค ...	ง. อเสวนา จะ ...
๔๗. ทำบุญงานอะไร เจ้าภาพไม่ต้องตั้งขันน้ำมันต์ ?
ก. งานทำบุญอายุ	ข. งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่
ค. งานฉลองพระพุทธรูป	ง. งานทำบุญ ๗ วัน

๔๘. ทานประเภทใด พระพุทธองค์ทรงแสดงว่ามีอานิสงส์มาก ?

ก. ปาฏิบุคลิกทาน	ข. กาลทาน
ค. สังฆทาน	ง. ธรรมทาน

๔๙. กาลทาน คือทานเช่นใด ?

ก. ผ้าป่า	ข. ภัตตาหาร
ค. สังฆทาน	ง. กฐินทาน

๕๐. การเจริญพระพุทธรูปมนต์ ใช้สำหรับงานเช่นใด ?

ก. งานอวมงคล	ข. งานศพ
ค. งานมงคล	ง. งานทำบุญวันสารท

เฉลย

๑. ก	๒. ง	๓. ง	๔. ก	๕. ข
๖. ง	๗. ก	๘. ก	๙. ข	๑๐. ค
๑๑. ง	๑๒. ข	๑๓. ก	๑๔. ง	๑๕. ก
๑๖. ข	๑๗. ข	๑๘. ข	๑๙. ข	๒๐. ค
๒๑. ค	๒๒. ค	๒๓. ก	๒๔. ข	๒๕. ก
๒๖. ค	๒๗. ง	๒๘. ง	๒๙. ง	๓๐. ก
๓๑. ก	๓๒. ค	๓๓. ก	๓๔. ข	๓๕. ง
๓๖. ข	๓๗. ง	๓๘. ค	๓๙. ก	๔๐. ง
๔๑. ง	๔๒. ก	๔๓. ข	๔๔. ง	๔๕. ก
๔๖. ง	๔๗. ง	๔๘. ค	๔๙. ง	๕๐. ค

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดประยุรวงศาวาส

ออกข้อสอบ

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ออกข้อสอบ

สนามหลวงแผนกธรรม

ตรวจ/ปรับปรุง

๘. พระนางสิริมหามายาทิวงคต เมื่อเจ้าชายสีหัตถะประสูติได้กี่วัน ?

ก. ๓ วัน ข. ๕ วัน
ค. ๗ วัน ง. ๑๕ วัน

๙. เจ้าชายสีหัตถะได้ปฐมฌานครั้งแรกที่ไหน ?

ก. ไตตันโพธิพฤกษ์ ข. ไตตันไพร
ค. ไตตันชมพูพฤกษ์ ง. ไตตันจิก

๑๐. เจ้าชายสีหัตถะทรงอธิษฐานเพศบรรพชา ณ สถานที่ใด ?

ก. ริมฝั่งแม่น้ำอโนมา ข. ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา
ค. ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ง. ริมฝั่งแม่น้ำสินธุ

๑๑. เมื่อเจ้าชายสีหัตถะออกบรรพชา ใครนำบาตรและจีวรมาถวาย ?

ก. สหัมบดีพรหม ข. ท้าวสักกเทวราช
ค. ท้าวจาตุมหาราช ง. สมุการพรหม

๑๒. สมณพราหมณ์มีกายหลีกออกจากกามแล้ว แต่ใจยังยินดีอยู่ในกาม เปรียบได้กับอะไร ?

ก. ไม่นัดแช่อยู่ในน้ำ ข. ไม่นัดที่อยู่บนบก
ค. ไม่นั่งที่อยู่บนบก ง. ถูกทุกข้อ

๑๓. พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เมื่อพระชนมายุเท่าไร ?

ก. ๒๙ พรรษา ข. ๓๕ พรรษา
ค. ๓๖ พรรษา ง. ๔๕ พรรษา

๑๔. พระพุทธเจ้าทรงผจญกับอิติมาร ณ สถานที่ใด ?

ก. อนันตมิสเจดีย์ ข. รัตนจงกรมเจดีย์
ค. ต้นอชปาลนิโครธ ง. ต้นราชายตะนะ

๑๕. อุบาสกผู้ถึงพระพุทธ พระธรรมเป็นสรณะเป็นคนแรก คือใคร ?

ก. ตปุสสะและภัลลิกะ ข. โสทธยพราหมณ์
ค. อนาถปิณฑิกเศรษฐี ง. บิดาของยสกุลบุตร

๑๖. ผู้มาทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าโปรดเวไนยสัตว์คือใคร ?

 - พกาพรหม
 - ष्ฎิการพรหม
 - มหาพรหม
 - สัทัมบดีพรหม

๑๗. “ที่สุด ๒ อย่างและทางสายกลาง” อยู่ในพระสูตรไหน ?

 - เวทนาปริคคหสูตร
 - อัมมจักกัปปวัตตนสูตร
 - อาทิตตปริยายสูตร
 - อนัตตลักขณสูตร

๑๘. พระรัตนตรัย เกิดขึ้นในโลกเมื่อไร ?

 - วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓
 - วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖
 - วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘
 - วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙

๑๙. วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ชื่อว่าอะไร ?

 - เชตวัน
 - ลัญจิวัน
 - บุพพาราม
 - เวฬุวัน

๒๐. “ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านขอบใจธรรมของใคร” ใครกล่าว ?

 - อุปติสสปริพาชก
 - โกลิตปริพาชก
 - ปิณฑลิมาณพ
 - ทีฆนชปริพาชก

๒๑. พระสารีบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะฟังธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ใคร ?

 - ทีฆนชปริพาชก
 - สุภัททปริพาชก
 - พระอัสสชิ
 - พระมหาโมคคัลลานะ

๒๒. พระมหาโมคคัลลานะ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ที่ไหน ?

 - ถ้ำสุกรขาตา
 - ถ้ำสัตตบรรณคูหา
 - บ้านกัลลวาลมุตตคาม
 - บ้านนาสันทา

๒๓. ผู้ที่ออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลกคือใคร ?

 - อุปติสสปริพาชก
 - โกลิตปริพาชก
 - อชิตมาณพ
 - ปิณฑลิมาณพ

๒๔. ผู้ทำบุญอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว คนแรกคือใคร ?

 - อนาถปิณฑิกเศรษฐี
 - พระเจ้าพิมพิสาร
 - พระเจ้าปเสนทิโกศล
 - นางวิสาขา มหาอุบาสิกา

๒๕. “ไม่ขงวงเข้าไปสู่ตระกูล” หมายความว่าอย่างไร ?

ก. ไม่ถือตัวเข้าไปสู่ตระกูล	ข. ไม่โอ้อวดเข้าไปสู่ตระกูล
ค. ไม่โต้แย้งเข้าไปสู่ตระกูล	ง. ไม่ยกตนข่มท่านเข้าไปสู่ตระกูล

๒๖. การบวชที่พระพุทธเจ้าประทานด้วยพระองค์เอง คือวิธีใด ?

ก. ตีสรณคมณุปสัมปทา	ข. เอหิภิกขุอุปสัมปทา
ค. ญัตติจตุตถกรรม	ง. ถูกทุกข้อ

๒๗. พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ณ สถานที่ใด ?

ก. เชตวัน	ข. ลัฏฐิวัน
ค. เวฬุวัน	ง. อัมพวัน

๒๘. ใครทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ได้สำเร็จ

ก. กาฬุทายีอำมาตย์	ข. จันนอำมาตย์
ค. สันตติอำมาตย์	ง. พระอานนท์

๒๙. พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาสุดท้าย ณ สถานที่ใด ?

ก. นาลันทา	ข. เวฬุคาม
ค. เวฬุวัน	ง. กุสินารา

๓๐. พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร ณ สถานที่ใด ?

ก. ธาตุเจดีย์	ข. อนิมมิสเจดีย์
ค. รัตนฆรเจดีย์	ง. ปาวาลเจดีย์

๓๑. ใครเป็นผู้ถวายบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้าเป็นคนสุดท้าย ?

ก. อนาถปิณฑิกเศรษฐี	ข. นายจุนทะ
ค. นางวิสาขา	ง. นางสุชาดา

๓๒. ใครเป็นอรหันต์องค์สุดท้ายก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ?

ก. พระอานนท์	ข. พระอนุรุทธะ
ค. สุภัททวุฒบรพชิต	ง. สุภัททปริพาชก

๓๓. พระพุทธเจ้าปรินิพพานที่เมืองไหน ?

ก. เมืองปาวา	ข. เมืองพาราณสี
ค. เมืองกุสินารา	ง. เมืองสาวัตถี

๓๕. สถานที่ใด ไม่ใช่สังฆเวสนียสถาน ๔ ตำบล ?

 - ที่ประสูติ
 - ที่ตรัสรู้
 - ที่ปรินิพพาน
 - ที่แสดงโอวาทปาฏิโมกข์

๓๖. สถานที่ใด เป็นที่ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ?

 - มกุฏพันธเจดีย์
 - ป่าสาณเจดีย์
 - อนิมมิสเจดีย์
 - รัตนฆรเจดีย์

๓๗. ใครทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ?

 - มัลลกะศัตรีย์
 - พระมหากัสสปะ
 - โพนพราหมณ์
 - พระอานนท์

๓๘. ก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งใครเป็นศาสดาแทน ?

 - พระมหากัสสปะ
 - พระอานนท์
 - พระอุบาลี
 - พระธรรมวินัย

๓๙. พระพุทธเจ้าตรัสโอวาทครั้งสุดท้าย ว่าด้วยเรื่องอะไร ?

 - ความสันโดษ
 - ความไม่ประมาท
 - ความกตัญญู
 - ถูกทุกข้อ

๔๐. พระพุทธรูปจัดอยู่ในเจดีย์ประเภทใด ?

 - ธาตุเจดีย์
 - ธรรมเจดีย์
 - บริโภคเจดีย์
 - อุเทสิกเจดีย์

๔๑. อะไร คือมูลเหตุแห่งการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ?

 - มีผู้กล่าวจ้วงจาบพระศาสนา
 - มีผู้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย
 - มีผู้ละเมิดพระธรรมวินัย
 - ถูกทุกข้อ

๔๒. คำว่า “อุโบสถ” แปลว่า อะไร ?

 - การจำศีล
 - การรักษาศีล
 - การถือศีล
 - การเข้าจำ

๔๓. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกี่วัน ?

 - ๓ วัน
 - ๔ วัน
 - ๕ วัน
 - ๖ วัน

๔๓. การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดเข้าในพิธีใด ?

ก. กุศลพิธี	ข. ทานพิธี
ค. บุญพิธี	ง. ปกิณกพิธี

๔๔. วันอัฐมีบูชา ตรงกับวันอะไร ?

ก. วันแสดงปฐมเทศนา	ข. วันแสดงโอวาทปาฏิโมกข์
ค. วันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ	ง. วันปรินิพพาน

๔๕. การถวายทานในข้อใด จัดเข้าในปาฏิบุคลิกทาน ?

ก. สมหวังพาเพื่อนไปถวายสังฆทานที่วัด
ข. หงส์ฟ้าตักบาตรทุกเช้า
ค. มะลิถวายอาหารพระที่ตบถนัถบถ
ง. ตะวันทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ที่บ้าน

๔๖. วันเทโวโรหณะ คือวันอะไร ?

ก. วันพระเจ้าเปิดโลก	ข. วันแสดงปฐมเทศนา
ค. วันประสูติ	ง. วันปรินิพพาน

๔๗. ข้อใด ไม่ใช่พิธีทำบุญงานมงคล ?

ก. งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่	ข. งานบวช
ค. งานทำบุญอายุ	ง. งานทำบุญอัฐิ

๔๘. “สวดพระพุทธมนต์” ใช้สำหรับงานประเภทใด ?

ก. งานมงคล	ข. งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่
ค. งานอวมงคล	ง. งานทำบุญอายุ

๔๙. การกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ หมายถึงการกราบเช่นไร ?

ก. กราบครอบองค์ ๕	ข. กราบ ๓ ครั้ง
ค. กราบ ๕ ครั้ง	ง. ก และ ข ถูก

๕๐. การกรวดน้ำมุ่งประโยชน์อะไร ?

ก. อุทิศส่วนบุญ	ข. แสดงความเคารพ
ค. ตั้งจิตอธิษฐาน	ง. เพื่อให้เทวดารับรู้

ข้อสอบวิชาพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นตรี

เฉลย

๑. ค	๒. ค	๓. ข	๔. ก	๕. ค
๖. ข	๗. ง	๘. ค	๙. ค	๑๐. ก
๑๑. ง	๑๒. ข	๑๓. ข	๑๔. ค	๑๕. ก
๑๖. ง	๑๗. ข	๑๘. ค	๑๙. ง	๒๐. ก
๒๑. ก	๒๒. ค	๒๓. ง	๒๔. ข	๒๕. ก
๒๖. ข	๒๗. ค	๒๘. ก	๒๙. ข	๓๐. ง
๓๑. ข	๓๒. ง	๓๓. ค	๓๔. ง	๓๕. ก
๓๖. ค	๓๗. ง	๓๘. ข	๓๙. ง	๔๐. ข
๔๑. ง	๔๒. ข	๔๓. ก	๔๔. ค	๔๕. ค
๔๖. ก	๔๗. ง	๔๘. ค	๔๙. ก	๕๐. ก

ผู้ออกข้อสอบ : ๑. พระเทพรัตนกวี

๒. พระศรีวิสุทธิเวที

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดประยูรวงศาวาส

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

จ. พิษณุโลก

วัดตากฟ้า จ. นครสวรรค์

ตรวจ/ปรับปรุง : โดยสนามหลวงแผนกธรรม

ปัญหาและเฉลยวิชาพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นตรี

สอบในสนามหลวง

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕

คำสั่ง : จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยกากบาทในช่องของข้อที่ต้องการลงในกระดาษคำตอบ ใช้เวลา ๕๐ นาที (๑๐๐ คะแนน)

๑. พุทธประวัติ กล่าวถึงเรื่องอะไร
 - ก. ความเป็นไปของพระพุทธเจ้า
 - ข. ความเป็นไปของพระสาวก
 - ค. ความเป็นไปของนักบวช
 - ง. ความเป็นไปของพุทธบริษัท ๔
๒. ชนในชมพูทวีปแบ่งออกเป็นพวกใดบ้าง ?
 - ก. กษัตริย์ พราหมณ์
 - ข. พราหมณ์ อินเดีย
 - ค. อริยวงศ์ โกลิยวงศ์
 - ง. อริยกะ มลิกะ
๓. บุตรที่เกิดจากพ่อเป็นพราหมณ์ แม่เป็นศูทร เรียกว่าอะไร ?
 - ก. จันทาล
 - ข. แพศย์
 - ค. พราหมณ์
 - ง. ศูทร
๔. กษัตริย์พระองค์ใด เป็นผู้สร้างเมืองกบิลพัสดุ์ ?
 - ก. พระเจ้าโอกกากราช
 - ข. พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช
 - ค. พระเจ้าสีหหนุ
 - ง. พระเจ้าสุทโธทนะ
๕. เจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนที่จะจุติมายังโลกนี้ เดิมประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นใด ?
 - ก. จาตุมหาราช
 - ข. ยามา
 - ค. ดุสิต
 - ง. ดาวดึงส์
๖. กษัตริย์พระองค์ใด เป็นพระราชบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ ?
 - ก. พระเจ้าสุทโธทนะ
 - ข. พระเจ้าสุกโกทนะ
 - ค. พระเจ้าอัญชนะ
 - ง. พระเจ้าโธโตทนะ
๗. สวันลมพินันท์ ปัจจุบันอยู่ในประเทศใด ?
 - ก. ศรีลังกา
 - ข. อินเดีย
 - ค. เนปาล
 - ง. ปากีสถาน

๘. วันใดเป็นวันประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ?

ก. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี
 ข. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี
 ค. วันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี
 ง. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อน พ.ศ. ๘๐ ปี

๙. พระนามว่า “**สิทธัตถะ**” มีความหมายว่าอย่างไร ?

ก. ผู้มีพระรูปงาม
 ข. ผู้มีวาสนาบารมี
 ค. ผู้มีความต้องการสำเร็จ
 ง. ผู้มีศักดิ์ใหญ่

๑๐. เมื่อพระนางสิริมหามายาถึงวคตแล้ว ใครเป็นผู้ดูแลพระกุมาร ?

ก. พระนางปชาบดี
 ข. พระนางกาญจนนา
 ค. พระนางรูปนันทา
 ง. พระนางอมิตา

๑๑. ใครเป็นครูคนแรกของเจ้าชายสิทธัตถะ ?

ก. อลิตตาบส
 ข. อุททกตาบส
 ค. โกณฑัญญะ
 ง. วิศวามิตร

๑๒. เจ้าชายสิทธัตถะได้ปฐมฌานครั้งแรก ในขณะที่พระราชบิดาทรงพาไปร่วมพิธีอะไร ?

ก. พิธีมงคลสมรส
 ข. พิธีโสกันต์
 ค. พิธีแรกนาขวัญ
 ง. พิธีเกี่ยวข้าว

๑๓. เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงพระองค์ใด ?

ก. พระนางมัลลิกา
 ข. พระนางพิมพา
 ค. พระนางโรหิณี
 ง. พระนางรูปนันทา

๑๔. ข้อใด ไม่จัดเข้าในเทวทูต ๔ ?

ก. คนเกิด
 ข. คนแก่
 ค. คนเจ็บ
 ง. คนตาย

๑๕. เจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกผนวชเมื่อพระชนมายุเท่าไร ?

ก. ๑๖ ปี
 ข. ๒๕ ปี
 ค. ๒๖ ปี
 ง. ๒๙ ปี

๑๖. การเสด็จออกผนวชของเจ้าชายสีหัตถะ เรียกว่าอะไร ?

 - ก. มหาภิเนษกรมณ์
 - ข. มหาอิชิฐาน
 - ค. มหาบารมี
 - ง. มหาทาน

๑๗. เจ้าชายสีหัตถะ ทรงผนวชด้วยวิธีใด ?

 - ก. เอหิภิกขุ
 - ข. ไตรสรณคมน์
 - ค. อิชิฐานเพศ
 - ง. ญัตติจตุตถกรรม

๑๘. หลังจากเสด็จออกบรรพชาแล้ว ทรงประทับแรมที่ไหน ?

 - ก. ป่ามรวัน
 - ข. เวฬุวัน
 - ค. ลัญจิวิน
 - ง. อนุปิยอัมพวัน

๑๙. หลังจากเสด็จออกบรรพชาแล้ว ทรงเข้าศึกษาในสำนักของใคร ?

 - ก. กาฬเทวิลดาบส
 - ข. ครุวิศวามิตร
 - ค. อาฬารดาบส
 - ง. อสิตดาบส

๒๐. พระมหาบุรุษทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาที่ไหน ?

 - ก. สวนลุมพินี
 - ข. สวนตาลหนุ่ม
 - ค. อุรุเวลาเสนานิคม
 - ง. ป่าอิสปตนมฤคทายวัน

๒๑. ทุกกรกิริยาที่ทรงบำเพ็ญวาระแรก คืออะไร ?

 - ก. ทรงอดอาหาร เสวยแต่น้อย
 - ข. ทรงกดพระทนต์ด้วยพระทนต์
 - ค. ทรงกลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ
 - ง. ทรงทำพระวรกายให้เหยี่ยวแห่ง

๒๒. พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมอะไร ?

 - ก. ปฏิสัมภิทา ๔
 - ข. มรรค ๘
 - ค. อริยสัจ ๔
 - ง. อริยวงศ์ ๔

๒๓. พระพุทธเจ้าทรงชนะมาร พร้อมทั้งเสนามาร ด้วยอะไร ?

 - ก. ศีล
 - ข. สมาธิ
 - ค. สัจจะ
 - ง. บารมี

๒๔. ญาณใด สามารถหยั่งรู้การเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ ?

 - ก. อาสวกัซยญาณ
 - ข. จุตูปปาตญาณ
 - ค. อนาคตังสญาณ
 - ง. บารมีญาณ

๒๕. ตปัสสะกับภิลลิกะ ๒ พาณิช พบพระพุทธเจ้าที่ใด ?
ก. ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ข. ต้นมุจลินท์
ค. ต้นราชายตนะ ง. ต้นไทร

๒๖. พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาอิทธิรมปิฎก ตลอด ๗ วัน ที่ไหน ?
ก. อนิมมิสเจดีย์ ข. รัตนฆระเจดีย์
ค. ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ง. รัตตนงกรมเจดีย์

๒๗. พระปัญจวัคคีย์ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะฟังธรรมอะไร ?
ก. เวทนาปริศคนสูตร ข. อาทิตตปริยายสูตร
ค. อนัตตลักขณสูตร ง. อัมมจักกัปปวัตถสูตร

๒๘. ธรรมอะไร ที่พระองค์ทรงแสดงแก่สกุลบุตร เป็นเบื้องต้น ?
ก. เวทนาปริศคนสูตร ข. ไตรลักษณ์
ค. อนุပ္พุฬิกา ง. อริยสังข์ ๔

๒๙. พระสุตรใด ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่มุสิลี ๓ พี่น้อง ?
ก. สักกปัญหาสูตร ข. อาทิตตปริยายสูตร
ค. อนัตตลักขณสูตร ง. อัมมจักกัปปวัตถสูตร

๓๐. ใครเป็นพระอัครสาวกชาย - ชาว ของพระพุทธเจ้า ?
ก. พระอนูรุทธะ - พระอานันท์ ข. พระอุบาลี - พระโมคคัลลานะ
ค. พระโกณฑัญญะ - พระอัสดชิ ง. พระโกลาละ - พระสาริปุตฺร

๓๑. ใครเป็นผู้ถวายวัดแห่งแรก ในพระพุทธศาสนา ?
ก. พระเจ้าเซตุ ข. พระเจ้าพิมพิสาร
ค. นางวิสาขา ง. อนาถบดินทีกเศรษฐี

๓๒. อุปติสสปริพาซกได้อดวงตาเห็นธรรม เพราะฟังธรรมจากใคร ?
ก. พระพุทธเจ้า ข. พระสาริปุตฺร
ค. พระอัสดชิ ง. พระมหากัสสีปะ

๓๓. พระพุทธเจ้า ทรงแสดงวิธีไหว้ทิศทั้ง ๖ แก่ใคร ?
ก. สุภัตามพน ข. ลิงกาลมาณพ
ค. นันทมาณพ ง. โกลิตมาณพ

๓๔. เมืองใด ที่พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาถึง ๒๕ ปี ?

ก. พาราณสี	ข. เวสาลี
ค. สาวัตถิ	ง. กุสินารา

๓๕. สามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือใคร ?

ก. สามเณรราหุล	ข. สามเณรภัณฑิต
ค. สามเณรสังกัจจะ	ง. สามเณรสุมนะ

๓๖. พระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองใด ?

ก. เมืองปาวา	ข. เมืองพาราณสี
ค. เมืองปาฏลีบุตร	ง. เมืองกุสินารา

๓๗. พระอานนท์ถามพระเถระรูปใด จึงรู้ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ?

ก. พระมหากัสสปะ	ข. พระอนุรุทธะ
ค. พระอุบาลี	ง. พระสุภัททะ

๓๘. พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ที่พรรษา จึงปรินิพพาน ?

ก. ๒๙ พรรษา	ข. ๔๕ พรรษา
ค. ๖๕ พรรษา	ง. ๘๐ พรรษา

๓๙. ข้อใด ไม่จัดเข้าในสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ?

ก. สถานที่ประสูติ	ข. สถานที่ตรัสรู้
ค. สถานที่ปลงอายุสังขาร	ง. สถานที่ปรินิพพาน

๔๐. การร่ายกรองพระธรรมวินัย จัดเป็นหมวดหมู่ เรียกว่าอะไร ?

ก. สังคายนา	ข. สังคหะ
ค. สังวัธยาย	ง. สันนิบาต

๔๑. ข้อใด จัดเป็นกุศลพิธี ?

ก. ช่วยเหลือคนตาบอด	ข. ทำบุญขึ้นบ้านใหม่
ค. รักษาอุโบสถศีล	ง. ถวายสังฆทาน

๔๒. การทำบุญในวันคล้ายวันเกิด จัดเข้าในหมวดพิธีใด ?

ก. กุศลพิธี	ข. บุญพิธี
ค. ทานพิธี	ง. ปกณกพิธี

๔๓. การประกอบพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อน้อมระลึกถึงใคร ?

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์	ง. พระรัตนตรัย

๔๔. การถวายสังฆทาน หมายถึงข้อใด ?

ก. ถวายถึงสังฆทานเจาะจงเจ้าอาวาส
ข. ถวายภัตตาหารเฉพาะพระที่รู้จักกัน
ค. ทำบุญเลี้ยงพระโดยไม่เจาะจง
ง. ถวายยาระบูช่อภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง

๔๕. งานอวมงคล คืองานเช่นไร ?

ก. งานโกนจุก	ข. งานมงคลสมรส
ค. งานทำบุญบวชนาค	ง. งานทำบุญฉลองอัฐิ

๔๖. สิ่งใดไม่ต้องจัดเตรียมไว้ในงานอวมงคล ?

ก. พระพุทธรูป	ข. ชันน้ำมนต์
ค. สายสิญจน์	ง. ที่กรวดน้ำ

๔๗. การอาราธนาพระปริตร ให้ทำต่อจากอะไร ?

ก. จุดเทียน รูป	ข. บูชาพระรัตนตรัย
ค. อาราธนาศีล	ง. รับศีล

๔๘. พระที่นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ รูปไหนต้องให้ศีล ?

ก. พระรูปที่ ๑	ข. พระรูปที่ ๒
ค. พระรูปที่ ๓	ง. พระรูปไหนก็ได้

๔๙. พระที่นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ รูปไหนต้องรับ สัพพี ?

ก. พระรูปที่ ๑	ข. พระรูปที่ ๒
ค. พระรูปที่ ๓	ง. พระรูปไหนก็ได้

๕๐. การกรวดน้ำ จะต้องทำในเวลาใด ?

ก. เมื่อพระสงฆ์ว่า ยถา	ข. เมื่อพระสงฆ์รับ สัพพินิโย
ค. เมื่อพระสงฆ์ขัด สักเค	ง. เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จแล้ว

เฉลย

๑. ก	๒. ง	๓. ก	๔. ข	๕. ค
๖. ก	๗. ค	๘. ข	๙. ค	๑๐. ก
๑๑. ง	๑๒. ค	๑๓. ข	๑๔. ก	๑๕. ง
๑๖. ก	๑๗. ค	๑๘. ง	๑๙. ค	๒๐. ค
๒๑. ข	๒๒. ค	๒๓. ง	๒๔. ข	๒๕. ค
๒๖. ข	๒๗. ค	๒๘. ค	๒๙. ข	๓๐. ง
๓๑. ข	๓๒. ค	๓๓. ข	๓๔. ค	๓๕. ก
๓๖. ง	๓๗. ข	๓๘. ข	๓๙. ค	๔๐. ก
๔๑. ค	๔๒. ข	๔๓. ง	๔๔. ค	๔๕. ง
๔๖. ข	๔๗. ง	๔๘. ก	๔๙. ข	๕๐. ก

ผู้ออกข้อสอบ : ๑. พระศรีปริยัติโกศล

วัดป่าเลไลยก์

จ. สุพรรณบุรี

๒. พระศรีวิสุทธิเวที

วัดตากฟ้า จ. นครสวรรค์

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดประยูรวงศาวาส

ตรวจ/ปรับปรุง : โดยสนามหลวงแผนกธรรม

บรรณานุกรม

- พระครูกลุยานสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุยานธมฺโม). พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, พ.ศ. ๒๕๔๔.
- พิฑูร มลิวัลย์. แบบเรียนวิชาพุทธประวัติ สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี.
กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๒๖.
- โรงพิมพ์เสียงเสียง, คณาจารย์. พุทธประวัตินักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์
เสียงเสียง, พ.ศ. ๒๕๓๕.
- วิจิตร สมบัติบริบูรณ์. บันทึกพุทธประวัติ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์บริษัท
ซีเคียวริตีการพิมพ์จำกัด, พ.ศ. ๒๕๒๖.
- วิชัย ธรรมเจริญ. คู่มือการศึกษานักธรรมชั้นตรี พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๔๔.
- ไสว มาลาทอง. คู่มือประกอบการเรียนการสอนวิชาพุทธประวัติ สำหรับนักธรรมและ
ธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๓๔.

